

รายงานการวิจัย

แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง
ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่

พระมหาวิเศษ ปญญาวิชโร และคณะ

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยญาณสังวร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย

แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง
ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่

Guidelines for human spiritual development of female prisoners
at Chiang Mai Correctional Institution

พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร

พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมฺโม

ดร.รัชพล ศิริวงศ์ทอง

ศ.เกียรติคุณ แสง จันทร์งาม

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยญาณสังวร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ในปัจจุบันโลกภายนอกหล่อใจให้ออกมาจากแก่นแท้ของชีวิต ดึงดูดเราด้วยความสะดวกสบายและความสุขเพียงชั่วคราว ผูกมัดเราไว้ในกระแสพืดนานจนเรารู้สึกถึงความหวานชื่นอันแท้จริงของชีวิต และจิตใจภายในตัวตนของเรา ทำให้เราหลงลืมกับความรู้สึกอึดอัด ความรู้สึกพอ มนุษย์สามารถจะเสียสละแม้กระทั่งตนเองเพื่อสิ่งที่ตนรัก หรือเพื่อความถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการความถูกต้องที่ตนต้องยกไว้เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งจิตวิญญาณและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (ลิขิต ชีรเวคิน, 2553) ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการให้การปรึกษาแบบภวนิยม ที่ว่ามนุษย์มีเสรีภาพในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองเมื่อมนุษย์ขาดเสรีภาพทางสังคมแต่มาสามารถลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลงได้ สิ่งแวดล้อมไม่ได้กำหนดตัวเราแต่เราเป็นผู้กำหนดตัวเราเองว่าจะยอมแพ้หรือต่อสู้ การดำรงชีวิตที่ไม่แท้จริงคือการกล่าวโทษตำหนิสิ่งแวดล้อม และการเลือกนั้นต้องมีความรับผิดชอบด้วยเหมือนผู้สร้างชีวิตและสร้างปัญหาให้ตนเอง แม้แต่วงการแพทย์ก็ให้ความสำคัญแก่คุณค่าความเป็นมนุษย์ซึ่งคุณค่ามีความสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้ให้บริการทางการแพทย์ในลักษณะต่างๆ กัน แต่ละคุณค่ามักไม่ได้้อย่างแยกขาดเฉพาะตัว แต่มีความเชื่อมโยงกับคุณค่าหลักตัวอื่นหรือหมวดอื่นด้วย เช่น ความสงบมักเชื่อมโยงกับการคิดด้านบวก ความร่วมมือเชื่อมโยงกับความเคารพ นอกจากนี้ แต่ละหมวดของคุณค่าหลักก็ยักรวมคุณธรรมอื่นๆ เอาไว้อีกหลายคุณธรรม เช่น คุณธรรมที่รวมอยู่ในหมวดความสงบ ได้แก่ ความเยือกเย็น ความอดทน ความอดกลั้น ความมั่นคง ฯลฯ คุณธรรมที่อยู่ในหมวดความเมตตากรุณา ได้แก่ ความอ่อนหวาน ความยืดหยุ่น การยอมรับ การให้อภัย (bindi : ออนไลน์)

การพัฒนาคน ให้เป็นผู้มีคุณภาพ ที่สำคัญที่สุดก็คือ การปลูกฝังให้คนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม วิธีการหนึ่งที่น่าจะให้ผลดีในการปลูกฝังและพัฒนาการมีคุณธรรมจริยธรรม ก็โดยใช้ หลักไตรสิกขา เนื่องจากไตรสิกขาเป็นระบบและเป็นกระบวนการในการฝึกฝน อบรม ฝึกหัดเพื่อพัฒนาคนใน 3 ด้าน คือ พัฒนาด้านพฤติกรรม การประพฤติที่ดีงามตามระเบียบ วินัย ข้อบังคับ กฎ กติกาของสังคม ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน ทั้งกายและใจ ในทางศาสนาเรียกว่า ศีล 5 ศีล 8 เป็นต้น ส่วนในทางบ้านเมืองเรียกว่ากฎหมาย บุคคลผู้มีศีลเป็นเบื้องต้น ย่อมมีโอกาสการเป็นปกติทางกายพร้อมที่จะพัฒนาจิตไปสู่ขั้นต่อไป เพราะเมื่อกายอยู่ในอาการสงบ จิตก็สงบ พร้อมทั้งจะพิจารณาสืบค้นหาเหตุผล ของสรรพสิ่งว่าสิ่งที่กำลังอุบัติขึ้น เป็นเหตุให้มีอุปาทานเข้าไปยึดมั่นถือมั่น ให้เกิดทุกข์หรือไม่ พัฒนาด้านปัญญา

เรียกว่า ปัญหา โดยเมื่อกายใจอยู่ในอาการสงบ ก็จะสามารถใช้ปัญญาพิจารณาด้วยเหตุและผล เข้าใจสรรพสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงว่าเป็นไปด้วยอำนาจของอุปาทาน และไม่หลงเข้าไปยึดติดจนเกิดความทุกข์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้บุคคลมีการดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งเป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบของทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ที่ว่า แก้ไขพัฒนาพฤติกรรมเสียของผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับสังคมได้เมื่อพ้นโทษแล้วทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยให้การอบรมศึกษาวิชาสามัญ วิชาชีพ ตลอดจนการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง ทั้งนี้เพื่อให้มีอาชีพติดตัวและสามารถกลับตนเป็นคนดีของสังคม เสริมสร้างสมรรถนะในการบริหารงานราชทัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการพัฒนาบุคลากรการพัฒนาระบบเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และประชาสัมพันธ์ให้สังคมเข้าใจในภารกิจและบทบาทของเรือนจำและกรมราชทัณฑ์ ซึ่งฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจดำเนินการจัดการศึกษาวิชาสามัญได้เปิดสอนตั้งแต่มัธยมศึกษาจนถึงระดับปริญญาตรี (มสธ.) สายอาชีพเปิดสอนตามความต้องการของตลาดแรงงานและความสนใจของผู้เรียน ซึ่งได้เปิดสอนหลายสาขา สำหรับธรรมศึกษามีการอบรมและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง แนะนำอบรมเกี่ยวกับระเบียบวินัย และการปฏิบัติตัวแก่ผู้ต้องขัง จัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุน ส่งเสริม ปลูกฝัง ปรับเปลี่ยนทัศนคติ จิตสำนึก ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้ไปในทางที่ดี จัดกิจกรรมเสริมการศึกษา เช่น ห้องสมุด การจัดหาสื่อทัศนูปกรณ์ การศึกษาทางไกล เป็นต้น ปัจจุบันมีผู้ต้องขังอยู่ในความปกครอง เป็นผู้ต้องขังคดีความผิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติยาเสพติดร้อยละ 85 สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิรินา สมณี (2547) พบว่า การกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ร้อยละแปดสิบของคดีที่กระทำผิดที่เกี่ยวกับยาเสพติด การกระทำผิดเกือบทั้งหมดเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัวที่มีผลให้สมาชิกในครอบครัวขาดความอบอุ่น ขาดต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิต ไม่เห็นคุณค่าของตนเอง ขาดวุฒิภาวะทางอารมณ์ พฤติกรรมที่ตามมา คือ การทดลองใช้ยาเสพติด คบเพื่อนเที่ยวเตร่ คบแฟนตั้งแต่อายุยังน้อย ไม่ตั้งใจเล่าเรียน สอบตกหรือถูกไล่ออก ขายยาเสพติดและถูกจับในที่สุด ผู้ต้องขังหญิงที่มีโทษจำคุกร่วมกับโทษปรับและกลุ่มบุคคลในครัวเรือน หรือญาติพี่น้องมีความคิดเห็นว่าจะได้รับผลกระทบทางสังคมอย่างมาก โดยผลกระทบที่ได้รับมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ ทำให้ครอบครัวขาดผู้ดูแล ทำให้ขาดแรงกระตุ้นให้ตั้งใจประพฤติดี อยู่ในระเบียบวินัย และทำให้เกิดความกดดันทางจิตใจ ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการที่ผู้ต้องขังที่มีโทษจำคุกร่วมกับโทษปรับไม่ได้รับการพักโทษ และลดวันต้องโทษ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขัง และครอบครัวมีความคิดเห็นตรงกันว่า ได้รับผลกระทบอย่างมาก โดยผลกระทบ 3 ลำดับแรก คือ ทำให้เสียโอกาสออกไปประกอบอาชีพเลี้ยงดูครอบครัว ทำให้ครอบครัวต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาเยี่ยม และทำให้เรือนจำต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลนักโทษโดยไม่จำเป็น (ณัฐพล ไชยรินทร์, 2554)

ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่มีหน้าที่ความรับผิดชอบในแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับสังคมได้เมื่อพ้นโทษแล้วทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยให้การอบรมศึกษาวิชาสามัญ วิชาชีพ ตลอดจนการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง ทั้งนี้เพื่อให้มีอาชีพติดตัวและสามารถกลับตนเป็นคนดีของสังคม รวมทั้งมีหน้าที่ในการเสริมสร้างสมรรถนะในการบริหารงานราชทัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยการพัฒนาบุคลากรการพัฒนาระบบเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และประชาสัมพันธ์ให้สังคมเข้าใจในภารกิจและบทบาทของเรือนจำและกรมราชทัณฑ์ ผู้ต้องขังหญิงในทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ ที่ปรับตัวได้ดีมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าผู้ต้องขังที่ปรับตัวไม่ดี และ ผู้ต้องขังที่ปรับตัวได้ดีมีความเชื่ออำนาจในตนสูงกว่าผู้ต้องขังที่ปรับตัวไม่ดี (พงศฤทธิ จันทรมงคล, 2552) ถึงกระนั้น การกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังหญิงในทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ยังมีอยู่ซึ่งมีรูปแบบที่ไม่แตกต่างจากรูปแบบของการกระทำผิดครั้งแรก เมื่ออดีตผู้ต้องขังได้รับการปลดปล่อยจะกลับไปอยู่กับครอบครัว ในระยะแรกอดีตผู้ต้องขังได้พบว่าครอบครัวไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ ในหลายกรณีสมาชิกในครอบครัว ยังแสดงถึงความรังเกียจที่เคยติดคุก อีกทั้งเพื่อนบ้านได้แสดงความไม่ไว้วางใจ ทำให้อดีตผู้ต้องขังเหล่านี้ออกจากบ้านไปอยู่กับเพื่อนกลุ่มเดิมๆ ที่เคยคบก่อนติดคุกครั้งแรก ประกอบกับการขาดความช่วยเหลือเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่จากหน่วยงานต่างๆ และการถูกตีตราจากสังคม ทำให้บุคคลเหล่านี้หวนกลับมากระทำผิดซ้ำอีก (ศิรินาสมนึก 2547) ด้านการแก้ไขปัญหาสาเหตุโดยเฉพาะงานโครงการชุมชนบำบัด ที่เน้นการปรับ พื้นฟูพัฒนาศักยภาพ พฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นนั้นต้องอาศัยกระบวนการ เทคนิค วิธีการ วิชาชีพ กิจกรรม การพัฒนาจิตใจ ครอบครัว ชุมชน สังคม อีกทั้งต้องอาศัยสื่อวัสดุอุปกรณ์งบประมาณในหลายๆ ด้าน เข้ามาปรับใช้ให้เหมาะสม โดยเฉพาะสถานที่ที่ไม่เพียงพอกับการจัดทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดความล่าช้าในการฟื้นฟู เพราะไม่สามารถขยายโครงการให้เพียงพอที่จะรองรับผู้ต้องขังเข้าบำบัดในโครงการได้ทั้งหมด (ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ : ออนไลน์) เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเป็นธรรม ควรให้ผู้ต้องขังหญิงในทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ ได้รับสิทธิ์การลดวันลงโทษ และพักการลงโทษด้วย โดยโทษกักขังแทนค่าปรับ ควรหลีกเลี่ยง แต่ให้ไปทำงานบริการสังคมแทนค่าปรับตามระยะเวลาที่ศาลพิพากษาลงโทษกักขังแทนค่าปรับ โดยให้กรมคุมประพฤติเป็นผู้กำกับดูแล หรือนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนมาปรับใช้ ดังนั้น ควรมีการแก้ไขกฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเป็นธรรม (ณัฐพล ไชยรินทร์, 2554) นอกจากนี้แล้วยังมีปัญหาเกี่ยวกับสถานพยาบาลขาดแคลนยารักษาโรคเพราะทัศนสถานหญิงเป็นสถานที่รองรับผู้ต้องขังป่วยจากเรือนจำและทัศนสถานเขต 5 สภาพอาคารเรียนไม่เหมาะสมและคับแคบ ไม่พอเพียงกับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้น ไม่มีพื้นที่สำหรับทำบำบัดน้ำเสีย อีกทั้งผู้ต้องขังป่วยด้วยโรคต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรคเหงือกและฟัน โรคซิฟิลิส โรคเอดส์ วัณโรค จิตประสาท ตลอดจนถึงสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กและหญิงตั้งครรภ์ รวมทั้งปัญหาเจ้าหน้าที่ไม่มีบ้านพักอาศัย ทำให้ขาดขวัญกำลังใจใน

การปฏิบัติงาน และเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยได้รับการบรรจุใหม่ต้องไปเข้าบ้านพักอาศัย โดยเบิกค่าเช่าที่พักไม่ได้ ให้เดือนร้อนในเรื่องค่าครองชีพ (ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ : ออนไลน์)

จากเหตุผลดังกล่าวมา คณะผู้วิจัยเห็นว่า กระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ตามกระบวนการพัฒนาหลักการของปัญญา 3 ประการ คือ สุตมยปัญญา เป็นการศึกษ เล่าเรียน ค้นคว้าให้เข้าใจในหลักการ เหตุผลและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ จากประสบการณ์ผู้อื่นโดยการฟัง การถามและการอ่านจากแหล่งข้อมูลต่างๆ จินตมยปัญญา เป็นการใช้สติสัมปชัญญะเฝ้าดู วิเคราะห์ วิจัยปรากฏการณ์ภายในของอริยาบถต่างๆ เพื่อให้เห็นความเป็นไปของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง และภาวนามยปัญญา เป็นการฝึกฝน ควบคุม และบังคับจิตใจให้มีพลัง สดใส แข็งแรง คล่องแคล่ว ว่องไว แน่วแน่ซึ่งมีกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ อันจะเป็นแนวทางในการสร้างสำนึกให้ผู้ต้องขังเห็นคุณค่าของการเกิดมามนุษย์ โดยการฟื้นฟู ปลูกปลูก ประคองจิตใจอันแห่งผาก เศร้าหมอง ขุ่นมัว อันเกิดจากความผิดด้านความคิดในอดีตที่ผ่านมา เมื่อได้เห็นประจักษ์ถึงคุณค่าของตน ก็จะสามารถสร้างจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ก็ทำได้ง่ายได้ อันเป็นส่วนสำคัญในการสร้างเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อันเป็นสิ่งมีคุณค่ายิ่งตามที่สังคมและประเทศชาติต้องการ จึงได้ทำวิจัยครั้งนี้

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงในทัศนสถานหญิงเชียงใหม่

1.2.2 เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงในทัศนสถานหญิงเชียงใหม่

1.2.3 เพื่อหาแนวทางพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามหลักพุทธธรรม

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ 3 ด้าน คือ

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง และหลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง 3 ด้าน คือ หลักธรรมในการพัฒนาตามกระบวนการของสุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ผู้ต้องขังหญิง ในทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา

1.3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

1.4.1 หลักธรรม หมายถึง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมนำมาใช้ในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่

1.4.2 ความต้องการ หมายถึง ความต้องการของผู้ต้องขังหญิง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ที่มีการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

1.4.3 การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ หมายถึง การยกระดับจิตใจให้เห็นถึงคุณค่าตนเองของผู้ต้องขังหญิง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักการของการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ ตามกระบวนการพัฒนาปัญญา 3 ประการ คือ กระบวนการของสุตมยปัญญา กระบวนการของจินตมยปัญญา และกระบวนการของภาวนามยปัญญา

1.4.4 ผู้ต้องขังหญิง หมายถึง ประชาชนเพศหญิงที่ล่วงละเมิดกฎหมายบ้านเมืองแล้วถูกจับได้นำมาควบคุมไว้ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ซึ่งเป็นประชากรเป้าหมายในการวิจัยในครั้งนี้

1.4.5 ทัณฑสถานหญิง หมายถึง ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ตั้งอยู่เลขที่ 142 ถนนโชตนา ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตรงข้ามศูนย์ราชการจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสถานที่ควบคุมผู้ต้องขังหญิง ทั้งผู้ที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล และผู้ที่ถูกตัดสินคดีถึงที่สุดแล้ว

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.5.1 ทำให้ทราบถึงความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ผู้บริหารทัณฑสถาน ได้แนวทางในการพัฒนาผู้ต้องขังให้มีจิตสำนึกและตระหนัก ถึงบาป บุญ คุณ โทษ เมื่อพ้นโทษแล้วมีหนทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่สังคม ตามหลักการแห่งพุทธปรัชญา

1.5.2 ทำให้ทราบถึงหลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ อันข้อมูลที่เหมาะสมสำหรับไปจัดการอบรมแก่ผู้ต้องขังเพื่อให้รู้ถึงคุณค่าของมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามอุดมคติทางพุทธปรัชญา

1.5.3 ทำให้ทราบถึงแนวทางพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามหลักพุทธธรรม เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ผู้ต้องขังหญิง ผู้ต้องขังชาย และญาติพี่น้องของผู้ต้องขัง ในจังหวัดและภูมิภาคอื่นๆ

1.5.4 ได้คู่มือหลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ อันเป็นเครื่องมือในการพัฒนาระดับสติปัญญาตามแนวพุทธธรรมในทางที่ควรจะเป็นแก่ผู้หลงผิดในคดีต่างๆ อันเป็นการปลูกสำนึกจิตใจในความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ

1.5.5 ภาครัฐ กระทรวงมหาดไทย และคณะสงฆ์ ได้แนวทางในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ผู้ต้องขังและผู้หลงผิดในการกระทำความผิดกฎหมายของบ้านเมืองคดีอื่นๆ โดยเฉพาะช่วยแก้ไข

ปัญหายาเสพติดและปัญหาอันเกิดจากยาเสพติด เฉกเช่น อาชญากรรม การลักเล็กขโมยน้อย รวมทั้ง ป้องกันตนเองอย่างชาญฉลาดไม่ให้เป็นผู้ต้องขังรอบสอง รอบสาม โดยการอาศัยการสร้าง ความเป็นมนุษย์อันเกิดจากภายในของผู้ต้องขังเอง เป็นปลุกจิตสำนึกให้เกิดขึ้น มีความรับผิดชอบต่อ สังคม ชุมชน ครอบครัว ตลอดจนถึงประเทศชาติ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้ ได้ศึกษา ค้นคว้า หลักธรรม แนวคิด ทฤษฎี จากพระไตรปิฎก นโยบาย ตำรา บทความ รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง เพื่อนำมาใช้เป็นยุทธวิธีแนวทางในการดำเนินการวิจัย ซึ่งสรุปเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดที่ว่าด้วย จิตวิญญาณ
- 2.2 แนวคิดที่ว่าด้วย ความเป็นมนุษย์
- 2.3 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณ
- 2.4 ทฤษฎีที่ว่าด้วย ความต้องการ
- 2.5 ทฤษฎีสถานหญิงเชียงใหม่
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดที่ว่าด้วย จิตวิญญาณ

2.1.1 ความหมายของจิตวิญญาณ

จิตวิญญาณเป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของมนุษย์ที่นอกเหนือจากร่างกายและจิตใจ พระมหา ประทีป สดงโม (2534, หน้า, 14) ได้ให้ความหมายของกายว่าเป็นธรรมชาติ รู้สึกไม่ได้ ประกอบด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟเป็นของกลางๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว เหมือนกันทุกชีวิต จิต เป็นธรรมชาติ รู้สึกได้ เป็นของกลางๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว เหมือนกันทุกชีวิต

วิญญาณ ทำหน้าที่ รู้ดี รู้ชั่ว รู้สุข รู้ทุกข์ รู้ยึดมั่นทุกชีวิตไม่เหมือนกันเป็นไปตามปัจจัยที่ถูกฝึกฝนอบรม คำว่า จิตวิญญาณ มาจากคำภาษาอังกฤษ Spirit (n) spiritual (adj) และ spirituality (n) ซึ่งหมายถึง วิญญาณ จิตใจ เกี่ยวกับใจ ความมองอาจ เจตนา ผู้มีปัญญา ความอดทน และภูติผี ปีศาจ (สอ เสถียรบุตร : ฉบับภาษาอังกฤษ-ไทย, 2541, หน้า 562) และจิต หมายถึง ใจ ความรู้สึกนึกคิด ส่วนคำว่า “วิญญาณ” หมายถึง ความรู้แจ้ง ความรู้สำนึก ความคิด ความในใจ (เปลื้อง ณ นคร 2539 หน้า 125)

ประเวศ วะสี (ออนไลน์) ได้ให้คำจำกัดความว่า จิตวิญญาณ คือ จิตขั้นสูง จิตที่ลดความเห็นแก่ตัว จิตที่เห็นแก่ผู้อื่น จิตที่เข้าถึงสิ่งสูงสุด คือ นิพพานหรือพระผู้เป็นเจ้า (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2544, หน้า 155)

พรจันท์ สุวรรณชาติ (2534, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของคำว่า จิตวิญญาณ ที่นำมาใช้ในวิชาซีพการพยาบาลว่า หมายถึง พลังชีวิตของคนซึ่งแสวงหาจุดมุ่งหมายของสัมพันธภาพและการมีชีวิตรอด เป็นจิตวิญญาณที่แสวงหาจุดมุ่งหมายของความรัก ความไว้วางใจ ความหวัง และการให้อภัยแก่ตนเองและผู้อื่น

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2558 : ออนไลน์) ได้แยกคำว่า จิต กับ จิตวิญญาณ ว่า จิต คือ ความสบายใจ ความสนุกสนาน ไม่เครียด คำว่าจิตวิญญาณ มีความหมายถึง เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร ซึ่งสอดคล้องกับ เอมีลิง และ โปวีโอนิส (Ameling and Povilonis 2001 หน้า 16) ที่ให้คำนิยามจิตวิญญาณว่า “เป็นการค้นหาความหมายของชีวิต (Meaning Making) เช่น ฉันเป็นใคร ฉันอยู่ที่นี้เพราะอะไร สิ่งต่างๆเหล่านี้มีความหมายอย่างไรต่อฉัน และ อะไรคือสิ่งที่ฉันหวังจะทำในช่วงเวลาที่เหลืออยู่บนโลกนี้

พีระศักดิ์ เลิศตระการนนท์ (2546 หน้า 1 และ พรจันท์ สุวรรณชาติ. 2534 หน้า 2) ได้ให้ความหมายของจิตวิญญาณว่า เป็นประสบการณ์ของมนุษย์ที่ซับซ้อนและมีหลายมิติประกอบด้วยด้านสติปัญญา ประสบการณ์ และพฤติกรรม

มิติด้านสติปัญญาและปรัชญา ได้แก่ การค้นหาความหมาย วัตถุประสงค์และความจริงในชีวิต ความเชื่อและคุณค่าในสิ่งที่แต่ละบุคคลอาศัยอยู่ มนุษย์มีองค์ประกอบด้านร่างกาย จิตใจ และวิญญาณที่มีความสัมพันธ์ไม่แยกจากกัน ความผสมผสานของแต่ละองค์ประกอบต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นเป็นสิ่งสำคัญต่อการเกิดสุขภาวะของสุขภาพ

มิติด้านประสบการณ์และอารมณ์ ได้แก่ ความรู้สึกของการคาดหวัง ความรัก ความสัมพันธ์ ความสงบภายใน สิ่งปลอบใจและผู้ให้การสนับสนุน ภาวะจิตใจสร้างขึ้นทางปัญญาและอารมณ์ เช่น การแก้ไขปัญหา การสื่อสาร ความจำ ความรู้สึก อัตมโนทัศน์ ค่านิยม จินตนาการ และการสร้างสรรค์ และในทำนองเดียวกันแต่ละองค์ประกอบก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่นๆ มีคุณค่าและความมีชีวิตจิตใจ เช่น หลักการของชีวิต ความเป็นชีวิตมนุษย์ และความเป็นผู้มีอุดมการณ์ ผู้แสวงหาความหมายในชีวิตของคน ค่านิยมและความเป็นอยู่ที่เลิศขึ้นกว่าเดิม ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีอาจแยกออกจากกันได้

มิติด้านพฤติกรรม ได้แก่ สิ่งที่แสดงออกมาจากความเชื่อทางจิตวิญญาณของแต่ละคน แต่ละบุคคลมีเอกลักษณ์ของตนเองที่ไม่เหมือนใคร ต่อสู้เพื่อทุกสิ่งของตนเอง และรับผิดชอบที่จะเลือกทางเดินชีวิต คนเป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีอาจแยกอยู่ตามลำพังได้ ทุกคนจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (ทั้งภายในและภายนอก) วิธีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมได้รับอิทธิพลจากสังคม และประสบการณ์ในอดีต ผู้ซึ่งแสวงหาวิธีการที่ทำให้ตนเองสามารถผสมผสานกับสิ่งแวดล้อม ได้อย่างดี โดยที่แต่ละระบบของร่างกาย เช่น หัวใจหลอดเลือด ทางเดินหายใจ ทางเดินอาหาร กล้ามเนื้อกระดูก ผิวหนัง ต่างก็ทำหน้าที่แตกต่างกันไป แต่ก็มีสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การดูแลบุคคล จำเป็นต้องเข้าใจองค์ประกอบ

ของชีวิต และให้การดูแลองค์ประกอบต่าง ๆ นั้นไปพร้อม ๆ กันไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและ จิตวิญญาณ

2.1.2 สุขภาวะทางจิตวิญญาณ

สุขภาวะทางจิตวิญญาณ เป็นความรู้สึก สุข สงบ จากการเข้าถึงมิติที่สูงส่งของจิต เป็นการเข้าถึงอุดมคติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ เป็นสิ่งเดียวกับการเข้าถึงความจริงทางศาสนา อาจกล่าวได้ว่า ความรู้สึกทางศาสนาเป็นธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์นั้นมีความรู้สึกสำนึกคุณของธรรมชาติรอบตัว เห็นคุณค่าของธรรมชาติ ความรู้สึกสำนึกคุณและคุณค่าของสิ่งต่างๆ เป็นความตั้งงามของมนุษย์ การมีความตั้งงามอันเนื่องจากการปฏิบัติตนอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ หรือเป็นหนึ่งในสิ่งสูงสุดทางศาสนานั้น ทำให้มนุษย์รู้สึกอิ่มเต็ม เกิดความสมบูรณ์ในตัวเองไม่เป็นโรคพร่องทางจิตวิญญาณ ซึ่งที่เป็นสำคัญสาระสำคัญ (ชัยวัฒน์ จันศิริบุญมี และ Pinthu Center : ออนไลน์) ดังนี้

1. โรคพร่องทางจิตวิญญาณเป็นโรคระบาดที่กำลังลุกลามไปทั่วทุกมุมโลกในยุคสมัยนี้ยิ่งกว่ายุคสมัยใด ในโลกยุควัตถุนิยม บริโภคนิยมนี้ ทำให้มุ่งแต่แสวงหาสิ่งเติมเต็มจากโลกภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาความสุขจากวัตถุอะไรก็ตามที่เป็นรุ่นใหม่ล่าสุด แล้วจะมีความสุขความพอใจกับมันอยู่ชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น เมื่อมีรุ่นใหม่กว่าตามมาความพอใจก็กลับเป็นไม่พอใจไปเสียแล้ว หรือจะเป็นการยอมรับการชื่นชมในความสำเร็จ จากการเป็นคนเด่นดังมีชื่อเสียง ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตทำให้เป็นเป็นที่รู้จัก ไม่ว่าจะเป็นแง่ดี และนอกจากนี้แล้วก็ยังแสวงหาการเติมเต็มจากคนรอบข้าง ซึ่งก็เป็นคนที่ขาดพร่องเช่นเดียวกันและเรียกมันว่าความรัก แต่สิ่งเหล่านี้ก็เติมให้ไม่รู้จักเต็ม ยังคงเรียกร้องต้องการ ในขณะเดียวกัน กลับยิ่งรู้สึกเห็นแก่ตัวคับแคบ หมดอิจฉาริษยา

2. มนุษย์นั้นมีศักยภาพที่จะเรียนรู้และเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม ที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติของตนเอง ขอเพียงแต่เราตระหนักรู้ ใช้ชีวิตอยู่บนหนทางของพัฒนาจิตวิญญาณ ผ่านการเจริญสติ ปฏิบัติภาวนา ทำสมาธิ หรือปฏิบัติตนตามหลักศาสนา จะสามารถปลดปล่อยตนเองให้หลุดพ้นจากความคับแคบยึดติดในตัวตน เป็นอิสระ เข้าถึงความสุขภายในและค้นพบคุณค่าในตนเอง เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ การมีสุขภาวะทางจิตวิญญาณจะส่งผลให้มีสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต และเกิดสุขภาวะทางสังคมและสุขภาวะทางสังคมนั้นก็ส่งผลย้อนกลับมาเป็นปัจจัยให้เกิดการพัฒนาทางจิตวิญญาณไปสู่ความสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้มีความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว การพัฒนาทางจิตวิญญาณนั้นจึงมิได้หมายถึงการกระทำเพื่อตนเองฝ่ายเดียวหากแต่หมายถึง การกระทำเพื่อส่วนรวมเพื่อความ สุขสงบ ความรัก ความสมานไมตรีของสังคมรวมทั้งตัวเราเอง

3. การลวงรู้ว่าจะใช้ชีวิต เมื่อมีความรู้ทางจิตวิญญาณ ชีวิตก็มีความสุข พลังทางจิตวิญญาณที่แท้จริง ไม่ใช่เรื่องการใช้เวทมนตร์คาถาหรือพิธีกรรมเช่นสรวงบูชาสิ่งใดๆ แต่หมายถึงการมีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น บนพื้นฐานของจิตใจที่บริสุทธิ์ ซึ่งทำให้ชีวิตเป็นสุข แทนที่จะเป็นการต่อสู้ดิ้น

รด้วยความยากลำบาก ความสุขมีความสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการบรรลุเป้าหมายของชีวิต การมีหรือไม่มีความสุขนั้นไม่ได้มีสาเหตุมาจากสิ่งภายนอก แต่มาจากภายในจิตใจ โรคภัยอันใหญ่หลวงของจิตใจมนุษย์ คือ การมองหาความสุขจากสิ่งภายนอก การคาดหวังถึงสิ่งที่ดีที่สุดโดยปราศจากการตรวจสอบคุณค่าและทัศนคติของตนเอง การได้มาซึ่งความสุขที่ถาวร ไม่มีทางลัด ไม่มีใครหรือสิ่งใดภายนอกสามารถหยิบยื่นให้ เพราะเป็นความรับผิดชอบในการสร้างสิ่งนั้น สิ่งภายนอกอาจจะเกื้อหนุน ชื่นนำ หรือให้การคลาย แต่ในที่สุดชีวิตเป็นสิ่งที่ต้องสร้างขึ้นมาจากตัวเอง

4. การตรวจสอบตนเองอย่างถี่ถ้วน ทำให้เกิดความเข้าใจและด้วยความเข้าใจนี้เอง ที่สามารถเริ่มต้นการสร้างชีวิตให้เป็นไปในทางที่ปรารถนา ไม่เช่นนั้น ก็ไม่อาจเป็นอิสระจากภาวะวิกฤตต่างๆ จะมีความวิตกกังวล ความผิดหวัง ทางตันอยู่ในทุกหนแห่ง จนกลายเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชีวิตมนุษย์ เมื่อได้ตระหนักถึงความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง ชีวิตนั้นก็มากยิ่งขึ้นกว่าเพียงการอยู่รอดหรือการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ชีวิต คือ ประสบการณ์ที่เป็นสุขในความรักและคุณค่าของแต่ละวัน

2.1.3 กระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ

กระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ทำให้บุคคลมีพลังงานในตัว มีกำลังใจ และความหวัง นอกจากนี้ความรู้สึกรักผูกพันรักใคร่ การเอาใจใส่ ประคับประคองต่างๆ เป็นสิ่งที่ช่วยเพิ่มความรู้สึกประจักษ์ในคุณค่าของบุคคล ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการดูแลและเข้าถึงจิตวิญญาณของผู้ป่วย อาจมีส่วนช่วยให้ผู้ป่วยมีความรู้สึกเป็นสุขสงบได้เมื่อยามเจ็บป่วย และพยาบาลควรให้ความสนใจมากขึ้นต่อสุขภาวะทางจิตวิญญาณของผู้รับบริการ ซึ่งสามารถสรุปถึงกระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ (นิติศักดิ์ โตนิตี : ออนไลน์) ได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงอย่างเป็นกระบวนการ (เป็นขั้น เป็นตอน) เป็นโอกาสสำคัญหนึ่งในหลายโอกาส เช่น การปฏิบัติภาวนาตามหลักบรมศาสดา ในศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ที่พอจะช่วยให้ผู้คน เข้าถึงและเข้าใจ ต่อทัศนะอันฉ้อฉล ไม่สอดคล้องต่อองค์รวมของจักรวาล และเห็นความเป็นไปแห่งมายาภาพอันลวงล่อของกระแสธารแห่งบริโคนิยม ที่มุ่งความเติบโตทางเศรษฐกิจ มากกว่า คุณค่าของจิตวิญญาณ ปัญญาอันเกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง จึงต้องเน้นย้ำถึง กระบวนการเรียนรู้ความจริงตามธรรมชาติต่อการพัฒนา และยกระดับจิตวิญญาณของผู้เรียนรู้เป็นสำคัญ

2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่อตนเองและผู้อื่น ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ความจริงแท้ตามธรรมชาติต่อระดับจิตวิญญาณ ไม่ใช่เรื่องที่ย่างยาก เมื่อพิจารณาถึงความพร้อม ต่อการลงมือจัดกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว แต่จากการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการ ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ต่อจิตวิญญาณ พบว่า การยกระดับจิตวิญญาณของผู้เรียนรู้ ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ความจริงแท้ตามสภาพการณ์ของธรรมชาตินั้น มีความจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบและจัดการกระบวนการ ตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง

3. การออกแบบและจัดกระบวนการ ตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง เป็นระบบสนับสนุนส่วนสำคัญ สำหรับการสร้างการรับรู้ การคิดอย่างแยกกาย และการลงมือปฏิบัติโดยตัวผู้เรียนรู้อเองเป็นกระบวนการ ที่สร้างปัญญาแก่คนให้เป็น บุคคลเรียนรู้ กลุ่มคนเรียนรู้ องค์กรแห่งการเรียนรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้

4. กระบวนการผู้ออกแบบการเรียนรู้ จึงมีความจำเป็นต้องเริ่มจากฐาน ความเข้าใจ ซึ่งในที่นี้ หมายถึง ความเข้าใจของกระบวนการต่อบริบทแวดล้อม หรือมณฑลของผู้เรียนรู้ ว่า เป็นอยู่อย่างไร ผู้เรียนรู้อมีความคาดหวังต่อกระบวนการเรียนรู้หรือไม่ การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ เหมาะสมที่จะ ก่อให้เกิดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ต่อการยกระดับจิตวิญญาณของผู้เรียนได้อย่างไร นับเป็นชุดคำถาม สำคัญที่กระบวนการ ต้องอาศัยฐานสติ และ สมาธิอันสงบละเอียด อ่อนน้อมถ่อมตน เข้าพิจารณา เงื่อนไข และโอกาสที่เอื้อประโยชน์ จากการรับฟังด้วยหัวใจ และได้ยินความรู้สึกที่แท้จริงเพื่อจัด กระบวนการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ในฐานะ ผู้ร่วมเดินทาง บนเส้นทางแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

5. การจัดการกระบวนการเรียนรู้ของกระบวนการ มักส่งผลการเรียนรู้กลับเข้าหาตน บน เส้นทางแห่งการยกระดับจิตวิญญาณ จากการจัดการกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง สิ่งที่ได้จึง มากกว่าความมั่นใจต่อกระบวนการเรียนรู้ แต่กลับเป็นทักษะแห่งความจริงตามธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลง อยู่ทุกขณะจิต กระบวนการ และผู้เรียนรู้ เดินทางบนเส้นทางของการเรียนรู้ อยู่อาศัยในสังคมของการเรียนรู้ ย่อมรักษาจิตให้เป็นปกติ เป็นอิสระ และมีนัยน์ตาแห่งความเมตตา กรุณา ในการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างถึง ที่สุด เพื่อดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

6. การผสมผสานของกาย จิต วิญญาณ และสังขม ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ แต่บางครั้ง การปฏิบัติงานของพยาบาลก็อาจละเลยภาวะทางจิตวิญญาณของผู้รับบริการไป หรือกระทำไปโดยไม่ เจตนา เช่น การตัดสายสัญญาณจากข้อมือผู้ป่วยออกก่อนส่งห้องผ่าตัด การเก็บพวงมาลัยหัวเตียงผู้ป่วยทิ้ง เพื่อรักษาความสะอาดของสิ่งแวดล้อมโดยไม่ได้คำนึงถึงความเชื่อและศรัทธาของผู้ป่วย หรือบางครั้ง พยาบาลอาจละเลย หรือประเมินเพียงว่าผู้ป่วยนับถือศาสนาพุทธโดยไม่ได้ซักถามข้อมูล ความเชื่อ หรือภูมิหลังก่อน แล้วสรุปเองว่าเขาน่าจะมีหลักธรรมตามศาสนาพุทธ จากการศึกษาการใส่ใจดูแล สุข ภาวะด้านจิตวิญญาณในผู้ติดยาเสพติด ซึ่งการดูแลใส่ใจด้านจิตวิญญาณที่ศึกษา ได้แก่ ความมีสติ การ เพิ่มความรู้สึกทางบวกต่อตนเอง การวางเป้าหมายของชีวิต อัตรภาพุติกรรมการเลิกสารเสพติดในกลุ่มนี้ สูงขึ้น และมีความพึงพอใจในชีวิตสูงขึ้น ความเชื่อและการปฏิบัติที่เข้าถึงจิตวิญญาณของผู้ติดยา แอลกอฮอล์ จะช่วยลดความรู้สึกทุกข์ท้อใจลงได้ และการปฏิบัติทางจิตวิญญาณ เช่น การทำสมาธิ การ อ่านพระคัมภีร์ การสวดมนต์ มีผลต่อสุขภาพ ทำให้เกิดการตอบสนองแบบผ่อนคลายและการตอบสนอง แบบผ่อนคลายจะทำให้เกิดผลต่อสรีระ มีการลดลงของกระบวนการเผาผลาญ การหายใจช้าลง ความดัน โลหิตลดลง ความตึงตัวของกล้ามเนื้อลดลง หัวใจเต้นช้าลง คลื่นสมองแบบช้าเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ผู้ที่ ได้รับการวินิจฉัยว่ามีปัญหาด้านสุขภาพจิต ก็ยังให้ความสำคัญต่อการได้รับการประคับประคองด้านจิต วิญญาณอย่างมากอีกด้วย

จากแนวคิดที่ว่าด้วย จิตวิญญาณ ดังกล่าวมาสรุปได้ว่า จิตวิญญาณเป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของมนุษย์ที่นอกเหนือจากร่างกายและจิตใจ ที่แสวงหาจุดมุ่งหมายของความรัก ความไว้วางใจ ความหวัง และการให้อภัยแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นความรู้สึก สุขสงบ จากการเข้าถึงมิติที่สูงส่งของจิต เป็นการเข้าถึงอุดมคติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ กระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ทำให้บุคคลมีพลังงานในตัว มีกำลังใจ และความหวัง

2.2 แนวคิดที่ว่าด้วย ความเป็นมนุษย์

2.2.1 ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

มนุษย์มีธรรมชาติของความเป็นผู้มีเหตุผลและการใช้อารมณ์ บุคคลที่ถูกมองว่า เป็นผู้มีเหตุผลเหมือน คอมพิวเตอร์ที่มีชีวิต คนเป็นผู้มีระบบในการรวบรวมข่าวสารตามที่ต้องการ สามารถวิเคราะห์งานได้ละเอียดและระมัดระวัง สามารถชั่งน้ำหนัก และประเมินสถานการณ์และรวมถึง ความมีเหตุผลในการใช้ความคิด มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลในกระบวนการของข่าวสารในแนวคิดที่ตรงข้ามมนุษย์เป็นผู้ใช้อารมณ์ หรือมนุษย์เป็นผู้ใช้อารมณ์หลากหลายบางคนก็ควบคุมตนเองไม่ได้และขาดสติ จิตไร้สำนึกของบุคคลเต็มไปด้วยความคับข้องใจซึ่งมีผลมาจากประสบการณ์ในวัยเด็กคือ มีการคิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเหมือนกับพ่อกับลูก (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2541, หน้า 40-42)

การยอมรับของบุคคลในสังคมในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ที่ได้รับการยอมรับของสังคมมนุษย์ และเรื่องดังกล่าวต้องเป็นเรื่องดีงามเท่านั้นเรื่องไม่ดี ไม่ให้รวมเรื่องศักดิ์ศรี แม้ว่าพฤติกรรมที่บุคคลกระทำนั้น หรือต้องการกระทำนั้นๆ อาจจะกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือไม่ ก็ได้ถือว่าเป็นเรื่องดีงามสมควรยกย่องและต้องถือปฏิบัติเพื่อเป็นมติขององค์การ การยอมรับขององค์กรต่างๆ นั้นด้วยก็ได้ สิทธิเสรีภาพหรืออำนาจและหน้าที่ก็ถือเป็นศักดิ์ศรีด้วยเช่นกัน ส่วน มนุษย์ หมายถึง บุคคลทั่วไป ไม่เลือกว่าจะเป็นชนชาติใด เผ่า ศาสนา ผิวสี ภาษา และอื่นๆ ที่มีสภาพเป็นที่ยอมรับว่าเป็นส่วนของสังคมตลอดจนองค์กร / องค์กร ที่อาศัยมติเป็นข้อปฏิบัติไปตามประสงค์ขององค์การ องค์กรก็ให้ถือเป็นมนุษย์ด้วยเช่นกัน ดังนั้นคำว่า สิทธิและเสรีภาพของบุคคลในรัฐธรรมนูญให้ถือว่าเป็นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยเช่นกัน (องค์การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ภาคประชาชน : ออนไลน์) ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ปี 2540 และ ปี 2550

มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 26 การใช้อำนาจ โดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ สิทธิและ เสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ “

มาตรา 28 บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิ และ เสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือ ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

วีรชัย โกแวร์ ศักดิ์ศรีของมนุษย์ (2558 : ออนไลน์) ได้อธิบายศักดิ์ศรีของมนุษย์ไว้ว่า ศักดิ์ศรีของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจน มีการศึกษาหรือไม่มีการศึกษา ไม่ว่าผิวพรรณจะขาวหรือดำ ล้วนเป็นผู้มีศักดิ์ศรี ที่เรียกกันว่าศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ความเข้าใจและการนำหลักการแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาใช้ในทางที่ผิด ทำให้เกิดความเดือดร้อน การยกพวกตีกัน สามิภรรยาทะเลาะวิวาทถึงขั้นอยู่ร้ายกัน ก็ล้วนแต่อ้างต้องรักษาศักดิ์ศรีของตน เป็นความมีคุณค่าในตัวตน คุณสมบัติของชีวิตที่มีเหนือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ สำหรับผมแล้วเห็นว่าความสามารถที่จะเลือกและตั้งใจเป็นของตนเอง ถือว่าเป็นศักดิ์ศรีอันสูงส่ง เมื่อใดก็ตามยอมให้ผู้อื่นมีอิทธิพลเหนือการคิด การเลือก การตัดสินใจ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์จะค่อยๆ จางหายไป ฉะนั้นหัวใจสำคัญเรื่อง “ศักดิ์ศรี” คือทำอย่างไร คนจึงจะคิดดี รู้สึกดี พุดดี และทำดี อันเกิดจากการเลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง

ลิขิต ธีรเวคิน (2553) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง แต่แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานก็เนื่องจากสมองที่พัฒนามากกว่า รวมทั้งกลองเสียงที่สามารถส่งเสียงหลากหลายสูงต่ำจนสามารถสื่อสารได้ แต่ที่สำคัญที่สุด คือ ความสามารถในการคิดเชิงนามธรรม และสามารถที่จะพัฒนาศีลธรรม และจริยธรรมจนมีอำนาจเหนือสัตวชาติญาณ สัตว์ที่หวงลูกอาจจะเข้ามาขวางศัตรูซึ่งส่วนหนึ่งเป็นสัตวชาติญาณ แต่มนุษย์สามารถจะเสียสละแม้กระทั่งตนเองเพื่อสิ่งที่ตนรัก หรือเพื่อความถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการความถูกต้องที่ตนต้องยกไว้เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งจิตวิญญาณและศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์ กล่าวได้ว่า มนุษย์ในสังคมอาจจะมี ความแตกต่างกันในแง่ทรัพย์สินศฤงคาร สถานะและอำนาจ แต่นั่นเป็นตัวแปรที่ไม่มีน้ำหนักมากนัก ความเป็นมนุษย์อยู่ที่ตัวแปรที่สำคัญที่สุดคือ จิตใจและจิตวิญญาณ ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ลัทธิขงจื้อ และลัทธิความเชื่ออื่นๆ ล้วนแล้วแต่มุ่งเน้นให้มนุษย์พัฒนาความเป็นมนุษย์หรือสัตว์ประเสริฐมากยิ่งขึ้นด้วยการมีศีลธรรม ขณะเดียวกันวิชาการที่เป็นวิชาชีพซึ่งสามารถส่งผลในทางบวกและทางลบต่อสังคมโดยรวมก็ให้น้ำหนักอย่างมากต่อจริยธรรมแห่งวิชาชีพ สังคมใดก็ตามที่คนขาดศีลธรรมและจริยธรรม สังคมนั้นจะดำรงอยู่ได้ด้วยความลำบากยิ่ง

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (2549) ได้สรุปถึงสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ได้ว่า เป็นสิทธิตามธรรมชาติที่เป็นสิทธิมนุษยชน ซึ่งบทบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างการใช้อำนาจรัฐกับสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายไว้ว่า การปฏิบัติต่อนักโทษผู้กระทำความผิด รัฐหรือองค์กรของรัฐจะปฏิบัติต่อนักโทษเหมือนมิใช่มนุษย์ เช่น ปฏิบัติเยี่ยงสัตว์ หรืออย่างทาสมิได้ เพราะสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย เป็นหลักขั้นพื้นฐานอันสำคัญที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติคุ้มครองมิให้มีการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์เช่นนั้น

2.2.2 ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง

ผู้ต้องขังควรได้รับการคุ้มครองตามหลักการศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยสี่ การติดต่อกับญาติและทนายความ การพิธีทางศาสนา หรือผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะอ่านหนังสือและวารสาร ดังที่ Administrator (2558 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงสิทธิของผู้ต้องขังที่จะได้รับ สรุปไว้ดังนี้

1. สิทธิที่จะได้รับอาหารหลักโภชนาการและเพียงพอต่อความต้องการ กรมราชทัณฑ์รับประกันว่าผู้ต้องขังทุกคนจะได้รับอาหารวันละ 3 มื้อ ทุกวัน ตั้งแต่วันแรกที่เข้าคุกจนถึงวันสุดท้าย

2. สิทธิที่จะได้รับเครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มักจะมีเสื้อผ้าของตนเองจากญาติที่นำมาให้ ส่วนผู้ต้องขังที่ไม่สามารถจัดหาเสื้อผ้า ผ้าห่มและของใช้ประจำตัว ทางเรือนจำจะรับผิดชอบจัดหาให้

3. สิทธิที่จะได้อยู่อาศัยที่ถูกสุขลักษณะ เรือนจำทุกแห่งได้พยายามจัดเรือนนอนให้ผู้ต้องขังได้พักอาศัยให้ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล อยู่แล้ว แต่คนติดคุกมีมากเกินไป (มากกว่า 250,000 คน ในบางปี) ทำให้ผู้ต้องขังต้องอยู่กันอย่างแออัดยัดเยียด ปัจจุบัน เรือนจำเกือบทุกแห่งได้อนุญาตให้โรงเรียนต่างๆพานักเรียนเข้ามาดูสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังได้ เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติว่า อย่าทำผิดกฎหมายเด็ดขาด มิฉะนั้น จะต้องมาทนลำบากอยู่ในคุก

4. สิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เรือนจำทุกแห่งมีสถานพยาบาล และเจ้าหน้าที่พยาบาลคอยให้การบำบัดรักษาโรค ให้กับผู้ต้องขังตามสมควร แต่ถ้าป่วยเกินขีดความสามารถของสถานพยาบาล ก็จะมีการพิจารณาส่งตัวออกมารับการรักษาที่โรงพยาบาลภายนอก หรือ ส่งตัวมารับการรักษาที่ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ที่กรุงเทพฯ

5. สิทธิที่จะได้รับการติดต่อกับญาติและทนายความ ทนายความมีสิทธิขอเข้าพบผู้ต้องขังได้ตามความจำเป็น ส่วนญาติก็สามารถมาเยี่ยมผู้ต้องขังได้ตามวันเวลาที่เรือนจำกำหนด ปัจจุบันนี้ เรือนจำหลายแห่ง ได้เพิ่มจำนวนวันที่ญาติสามารถมาเยี่ยมผู้ต้องขังได้มากขึ้น บางเรือนจำอนุญาตให้เยี่ยมได้ทุกวันทำการ ผู้ต้องขังที่พักรักษาตัวอยู่ ใน ทัณฑสถาน-โรงพยาบาลราชทัณฑ์นั้น ญาติสามารถเข้าเยี่ยมผู้ป่วยได้ถึงตัวภายในโรงพยาบาล ถ้าผู้ป่วยไม่สามารถเดินออกไปเยี่ยมญาติได้ตามปกติ

6. สิทธิที่จะประกอบพิธีทางศาสนาตามความเชื่อของผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาต่างๆ สามารถประกอบพิธีการทางศาสนาได้โดยทางเรือนจำจะมีอนุศาสนาจารย์ คอยให้คำปรึกษาแนะนำและอำนวยความสะดวก

7. สิทธิที่จะรับและส่งจดหมายติดต่อกับบุคคลภายนอก นอกจากสิทธิที่จะรับ-ส่งจดหมายแล้ว ปัจจุบัน กรมราชทัณฑ์ได้มีนโยบายให้ผู้ต้องขังสามารถรับ-ส่ง E-mail กับญาติ และ แม้กระทั่งสามารถใช้โทรศัพท์ติดต่อกับญาติได้ ตามระเบียบที่กรมราชทัณฑ์กำหนดไว้

8. สิทธิที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะอ่านหนังสือและวารสารในห้องสมุดของเรือนจำ และรับชมรายการข่าวสาร ภาพยนตร์ รายการบันเทิงต่างๆจากโทรทัศน์ที่เรือนจำจัดให้

บ้านจอมยุทธ์ (2558 : ออนไลน์) ได้สรุปถึงแผนปฏิบัติการสิทธิมนุษยชนแก่ผู้ต้องขังไว้ว่า การสืบสวนสอบสวนคดีอาญา เป็นขั้นตอนของการแสวงหาผู้กระทำผิดมาลงโทษ ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญ เพราะมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างสำคัญ พยาน หลักฐาน ที่ได้มาจากการสืบสวนสอบสวนจะเป็นพยานหลักฐานที่ใช้ในการสั่ง ฟ้อง หรือสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการ และใช้ในการ พิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ ของจำเลย ในศาลด้วย ยังปรากฏว่าผู้ต้องขังบางรายยังได้รับการ ปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งในการลงโทษทัณฑ์ทางวินัย มีการกำหนดให้มีการขังห้องมืด การลงโทษเขียนไว้ในกฎหมายราชทัณฑ์ การละเมิดสิทธิในการตรวจค้นสิ่งของต้องห้ามตามเนื้อตัว ร่างกาย ผู้ต้องขังโดยเฉพาะหญิง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารสาธารณะ การใช้ เครื่องพันธนาการ การใช้ตรวนกับคน ต้องขัง หรือคนฝากขัง การให้เครื่องนุ่งห่มที่ไม่เพียงพอ และไม่เหมาะสมตามฤดูกาล อาหารเลี้ยงดูที่มี คุณภาพน้อย และไม่เพียงพอแก่ การบริโภค การแต่งกายด้วย เสื้อผ้าที่เรือนจำกำหนดแล้วนำผู้ต้องขัง ออกนอกเรือนจำ เป็นที่น่าอับอาย การว่างงานของ ผู้ต้องขังในเรือนจำ การควบคุมผู้ต้องขังอยู่อย่าง แออัด ยัดเยียดในเรือนจำเกินความจุของอาคารสถานที่ เป็นผลให้เจ้าหน้าที่เรือนจำไม่สามารถ ดูแลและ ปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำ ความผิดได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ เนื่องจาก อดรากำลังเจ้าหน้าที่ไม่ เพียงพอ และไม่ได้สัดส่วนกับจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้น ส่งผล ต่อพฤติกรรมของผู้ต้องขังเพิ่มความเครียด ก้าวร้าว ทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกายกันเอง และเจ้าหน้าที่ รวมตลอดถึงการคิดแหกหักหลบหนี ประการสำคัญ การดำเนินงานของ เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าพนักงานเรือนจำยังไม่มี การตรวจสอบดูแลจาก หน่วยงานภายนอก ทำให้ไม่ทราบว่ามี การละเมิดสิทธิมนุษยชนผู้ต้องขัง จำเลย ผู้ต้องขัง หรือผู้กักขัง มาก น้อยเพียงใด และปัญหาสุดท้ายคือ ผู้ที่พ้นโทษแล้ว ไม่ได้รับการสงเคราะห์เท่าที่ควร หรือถูกจำกัด สิทธิในการทำงาน ทำให้เป็นสาเหตุต้องกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก เนื่องจากไม่มีที่พึ่งและไม่สามารถ ช่วยเหลือตนเองได้ในระยะแรกของการพ้นโทษ

2.2.3 หลักธรรมแห่งความเป็นมนุษย์

หลักการที่บ่งถึงความเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐ มนุษย์ที่จะชื่อว่า ผึก ศึกษา หรือพัฒนาตน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนผู้เป็นสมาชิกใหม่ของมนุษยชาติ พึงมีคุณสมบัติที่เป็นต้นทุน 7 ประการ ที่ เรียกว่า แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดีงาม หรือ รุ่งอรุณของการศึกษา ซึ่งเป็นหลักประกันของชีวิตที่จะ พัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ผู้เป็นสัตว์ประเสริฐอย่างแท้จริง (ส.ม.19/129-136/36-37) ดังนี้

1) กัลยาณมิตตตา การแสวงแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี คือ อยู่ร่วมหรือใกล้ชิดกัลยาณชน เริ่มต้นแต่มีพ่อแม่เป็นกัลยาณมิตรในครอบครัว รู้จักคบคน และเข้าร่วมสังคมกับกัลยาณชน ที่จะมี อิทธิพลชักนำและชักชวนกันให้เจริญงอกงามในการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยเฉพาะให้ เรียนรู้และพัฒนาการสื่อสารสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตาตามิศรัทธาที่จะดำเนินตามแบบอย่างที่ดี และรู้จักใช้ปัจจัยภายนอก ทั้งที่เป็นบุคคล หนังสือ และเครื่องมือสื่อสารทั้งหลาย ให้เป็นประโยชน์ในการ แสวงหาความรู้ และความดีงาม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต แก้ปัญหาและทำการสร้างสรรค์

2) สีสัมปทา การมีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต คือ รู้จักจัดระเบียบความเป็นอยู่กิจกรรมกิจการและสิ่งแวดล้อมให้อื้อโอกาสแก่การพัฒนาชีวิต อย่างน้อยมีศีลขั้นพื้นฐาน คือ มีพฤติกรรมที่ถูกต้องในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ด้วยการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อย่างเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกัน และในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุด้วยการกินใช้ปัจจัย 4 ตลอดจนอุปกรณ์เทคโนโลยีทั้งหลาย ในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต เกื้อหนุนการศึกษา การสร้างสรรค์ และระบบดุลยสัมพันธ์ของธรรมชาติ

3) ฉันทสัมปทา การมีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือ เป็นผู้ที่มีพลังแห่งความใฝ่รู้ใฝ่ดีใฝ่ทำ ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่สัมฤทธิ์ ใฝ่ความเป็นเลิศอยากช่วยทำทุกสิ่งทุกคนที่ตนประสบเกี่ยวข้องให้เข้าถึงภาวะที่ดีงาม ไม่หลงติดอยู่แค่คิดจะได้จะเอาและหาความสุขจากการศึกษา และมีความสุขจากการทำสิ่งที่งามด้วยการใช้สมองและมีมือในการสร้างสรรค์

4) อุตตสัมปทา การมุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุภาพะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้ คือ ระลึกอยู่เสมอถึงความจริงแท้แห่งธรรมชาติของมนุษย์ผู้เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก ซึ่งเมื่อฝึกแล้วจะประเสริฐเลิศสูงสุดแล้วตั้งใจฝึกตนจนมองเห็นความยากลำบากอุปสรรคและปัญหา เป็นจุดเวทีที่ทดสอบและพัฒนาสติปัญญาความสามารถ มีจิตสำนึกในการพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป จนเต็มสุภาพะศึกษภาพ ด้วยการพัฒนาที่พร้อมทุกด้าน ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

5) ทิฏฐิสัมปทา การถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรๆ ตามเหตุและผล คือ ตั้งอยู่ในหลักความคิดความเชื่อถือที่ดีงามมีเหตุผล อย่างน้อยถือหลักเหตุปัจจัย ที่จะนำไปสู่การพิจารณาไตร่ตรองสืบสวนค้นคว้าเป็นทางเจริญปัญญา และเชื่อการทำกระทำว่าเป็นอำนาจใหญ่สุดที่บันดาลชะตากรรม กับทั้งมีพฤติกรรมและจิตใจที่อยู่ในอำนาจเหตุผล แม้จะไม่ทำให้สำเร็จและดีงามสูงสุด ก็รู้เท่าทันความเป็นไปได้ภายในขอบเขตของเหตุปัจจัยที่มีและที่ทำ ดำรงจิตผ่องใสเป็นอิสระได้ ไม่ว่าจะวามโดยวายเอาแต่ใจตนตลอดจนไม่ปล่อยตัวเลื่อนไหลไปตามกระแสความตื่นข่าวและค่านิยม

6) อัปมาทสัมปทา การตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท คือ มีจิตสำนึกในความไม่เที่ยง มองเห็นตระหนักถึงความไม่คงที่ไมคงทน และไม่คงตัว ทั้งของชีวิตและสิ่งทั้งหลายรอบตัว ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกตลอดเวลา ทำให้นิ่งนอนใจอยู่ไม่ได้และมองเห็นคุณค่าความสำคัญของกาลเวลา แล้วกระตือรือร้นชวนขวยแรงศึกษาและป้องกันแก้ไขเหตุปัจจัยของความเสื่อม และเสริมสร้างเหตุปัจจัยของความเจริญอกงาม โดยใช้เวลาทั้งคืนวันที่ผ่านไปให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

7) โยนิโสมนสิการสัมปทา ความฉลาดคิดแยกคายให้ได้ประโยชน์และความจริง คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา มองเป็น คิดเป็น เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นไปในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยโดยให้ปัญญาพิจารณาสอบสวนสืบค้นวิเคราะห์วิจัย ไม่ว่าจะเพื่อให้เห็นความจริง หรือเพื่อให้เห็นแต่ด้านที่ จะใช้ให้เป็นประโยชน์ กับทั้งสามารถแก้ไขปัญหาและจัดทำดำเนินการต่าง ๆ ให้สำเร็จได้ด้วยวิธีการแห่งปัญญาที่จะทำให้พึ่งตนเองและเป็นที่พักพิงของคนอื่นได้

หลักการที่บ่งถึงความเป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบ คนสมบูรณ์แบบหรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริง ของมนุษยชาติ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนเต็มคน ผู้สามารถนำหมู่ชนและสังคมไปสู่สันติสุข และความสวัสดิ มีธรรมหรือคุณสมบัติ 7 ประการ (อง.สตุตท.23/65/114) ดังต่อไปนี้

1) อัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจการหน้าที่และดำเนินกิจการต่าง ๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่า ตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุตลอดจนขั้นสูงสุด คือรู้เท่าทันกฎธรรมดา หรือหลักขอบนั้น ๆ

2) อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำรู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้น ๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไรหรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้น ๆ เขากำหนดวางกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร ดังนี้ เป็นต้น

3) อตตัญญตา รู้ตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้น ว่า โดยฐานะ ภาวะเพศ กำลัง ความรู้ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกต้อง ที่จะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

4) มัตตัญญตา รู้ประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค ในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่าง ๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจ ชอบใจ หรือเอาแต่ใจของตนแต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลาย ที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา

5) กาลัญญตา รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหน ควรทำอะไร อย่างไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา ให้ถูกเวลา ตลอดจนรู้จักกะเวลาและวางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล

6) ปริสัจญญตา รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และชุมชน รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกิจอย่างนี้ ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกิจอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้องกับ ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ ๆ

7) ปุคคลัญญุตารู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอหยาศัยความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คิดอะไรจะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่องจะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี ดังนี้ เป็นต้น

หลักการที่บ่งถึงความเป็นมนุษย์มีศีลธรรม คนมีศีลธรรม หรือมีมนุษยธรรม ที่เรียกได้ว่าเป็นอารยชน มีคุณสมบัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2546 หน้า 17-19) ดังนี้

ประการแรก มีสุจริตทั้งสาม คือ มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ 3 ประการ (ที่.ป. 11/228/227)

- 1) กายสุจริต ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย
- 2) วาจาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา
- 3) มโนสุจริต ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ

ประการที่สอง ประพฤติตามอารยธรรม โดยปฏิบัติถูกต้องตามทางแห่งกุศลกรรม 10 อย่าง มีอยู่ 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ความประพฤติดีทางกาย 3 ประการ คือ

- 1) ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้นเบียดเบียน; มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน
- 2) ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย การเอารัดเอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน
- 3) ละเว้นการประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่นไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายลบลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

กลุ่มที่ 2 ความประพฤติดีทางวาจา 4 ประการ คือ

- 4) ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริง เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ
  - 5) ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่สมานและส่งเสริมสามัคคี
  - 6) ละเว้นการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพนุ่มนวลควรฟัง
  - 7) ละเว้นการพูดเหลวไหลเพื่อเจ้อ พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผลมีสาระประโยชน์ ถูกกาลเทศะ
- กลุ่มที่ 3 ความประพฤติดีทางใจ 3 ประการ คือ
- 8) ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดให้คิดเสียสละทำใจให้ผ่องแผ้วขวาง
  - 9) ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองให้แง่งที่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดี แผ่เมตริ มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน

10) มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมดาของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ประการที่สาม มีศีล 5 หลักความประพฤติ 10 ข้อต้นนั้น เป็นธรรมจรรยา และเป็นอารยธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ทำคนให้เจริญขึ้นพร้อม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ แต่ผู้ใดยังไม่มั่นคงในอารยธรรม ท่านสอนว่าผู้หนึ่งพึงควบคุมตนให้ได้ในทางกายและวากาก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการประพฤติตามหลัก ศีล 5 ที่เป็นส่วนเบื้องต้นของธรรมจรรยา 10 ประการนั้น ก็ยังจะได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม (อง.ปญจก. 22/172/227) คือ

- 1) เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่า การสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย
- 2) เว้นจากอทินนาทาน ละเว้นการลักขโมย เบียดบังแย่งชิงไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
- 3) เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร ละเว้นการประพฤติผิดในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวง แห่น อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน
- 4) เว้นจากมุสาวาท ละเว้นการพูดเท็จโกหกหลอกลวง ไม่ประทุษร้ายเขาหรือประโยชน์สุขของเราด้วยวาจา
- 5) เว้นจากสุราเมรัย ไม่เสพเครื่องดองของมีเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทมัวเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ เช่น ทำให้เกิดอุบัติเหตุ แม้อย่างน้อยก็เป็นผู้คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม

จากแนวคิดที่ว่าด้วย ความเป็นมนุษย์ ดังกล่าวสรุปได้ว่า มนุษย์มีธรรมชาติของความเป็นผู้มีเหตุผลและการใช้อารมณ์ เหมือนคอมพิวเตอร์ที่มีชีวิต คนเป็นผู้มีระบบในการรวบรวมข่าวสารตามที่ต้องการ สามารถวิเคราะห์งานได้ละเอียดและระมัดระวัง ผู้ต้องขังก็เช่นเดียวกัน ควรได้รับการคุ้มครองตามหลักการศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยสี่ การติดต่อกับญาติและทนายความ การพิธีทางศาสนา หรือผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะอ่านหนังสือและวารสาร หลักการที่บ่งถึงความ เป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐ มนุษย์ที่จะชื่อว่า ฝึก ศึกษา หรือพัฒนาตน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนผู้เป็นสมาชิกใหม่ของมนุษยชาติ

2.3 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณ

2.3.1 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา

วิธีพัฒนาจิตวิญญาณโดยกระบวนการสุตมยปัญญา เป็นการศึกษา เล่าเรียน ค้นคว้าให้เข้าใจ ในหลักการ เหตุผลและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ จากประสบการณ์ผู้อื่นโดยการฟัง การถามและการอ่านจากแหล่งข้อมูลต่างๆ

สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการฟัง หมายถึง เอาปัญญาความรู้ความเข้าใจ จากการอ่านและการฟังทบทวนศึกษาซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกระทั่งมีพื้นฐานความรู้ ที่ถูกต้องและแม่นยำ ในอรรถและพยัญชนะ ดังที่ปรากฏในวิภังคปกรณ์ ดิกนิเทศ (วิ.ติก.35/804/476)

“ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาที่ดี ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาที่ดี ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาที่ดี บุคคลได้ฟังจากผู้อื่นแล้ว จึงได้กัมมัสสกตาญาณ หรือได้สัจจानุโลมิกญาณ ว่ารูปไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าเวทนาไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าสัญญาไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าวิญญาณไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ได้อนุโลมิกญาณ ชันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุติญาณ เปกขญาณ อัมมนิชฌาน ชันติญาณ อันใด ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น นี้เรียกว่า สุตมยปัญญา”

สุตมยปัญญาเป็นกระบวนการพัฒนาสติปัญญาด้วยการเล่าเรียน คำว่า สุตะ หมายถึง การฟัง ผู้ที่ฟังมากรู้มาก เรียกว่า เป็นสุตบุคคล โดยสรุปแล้ว กระบวนการสุตมยปัญญา คือ การเล่าเรียนโดยการฟัง การสอบถาม การอ่าน การท่อง การจำจากประสบการณ์ของผู้รู้ ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนมากจนเป็นสุตบุคคลถือได้ว่าเป็นผู้สำเร็จเป็นบัณฑิต เรียกว่า ญาติปริญญา รู้ชั้นรู้จัก หมายถึง การรู้จักปรากฏการณ์ หรือ เรื่องราวจำเพาะอย่าง รู้สิ่งนั้นจำเพาะตัว รู้ลักษณะจำเพาะของมัน ซึ่งเรียกว่า รู้ปัจจัยตลัษณะ คือ ถ้ารู้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ปรากฏการณ์นั้นให้เห็นชัด เข้าใจชัด รู้ลักษณะเฉพาะของมัน รู้สภาวะของมันว่า คืออะไร รู้ความเป็นมาเป็นไป และเหตุปัจจัยของมันว่า เป็นมาอย่างไร เกิดจากเหตุปัจจัยอะไร เป็นความรู้เฉพาะเรื่องเฉพาะปรากฏการณ์นั้นๆ

ผู้ที่จะพัฒนาตนเองให้บรรลุเป้าหมายขั้นสูงและชอบ โดยกระบวนการสุตมยปัญญา จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ คือ

1. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี
2. มีชีวิตและร่วมสังคมเป็นระเบียบด้วยวินัย
3. พร้อมด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์
4. มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ
5. ปรับทัศนคติและค่านิยมให้สมแนวเหตุผล
6. มีสติระลึกรื้อรันทื่นตัวตลอดเวลา
7. แก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความรู้คิด

การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์นั้นเป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพของจิตที่ลึกลงไปทางธรรมมากกว่าการปลูกฝังเจตพิสัย หรือ จิตพิสัย จะต้องดำเนินไปตามขั้นตอนดังนี้

1. ให้มีความรู้ความเข้าใจในความหมาย เหตุและผลของคุณธรรมอย่างถ่องแท้
2. เกิดเจตคติที่ดีต่อคุณธรรมนั้น
3. ยึดเป็นหลักและถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเต็มที่ เต็มความสามารถของตน
4. คุณธรรมนั้นกลมกลืนเป็นบุคลิกภาพประจำกาย วาจา และใจของบุคคลนั้น
5. บำเพ็ญตนด้วยคุณธรรมนั้นๆ ให้เป็นตัวอย่างและเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น และส่วนรวม หรือ ชั้น รู้ ชอบ ทำ มี และ ใช้

การพัฒนาคุณภาพของจิตใจเป็นเรื่องของนามธรรม สามารถเริ่มต้นจากหลักธรรมใดๆ ก็ได้แล้วจะมีผลแผ่ขยายไปสู่หลักธรรมอื่นๆ ต่อไปได้ การเริ่มต้นทำความรู้จักคุณธรรมด้วยกระบวนการสุตมยปัญญา จึงควรเลือกแหล่งความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมสำหรับตนเองเป็นเรื่องสำคัญ

2.3.2 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตามยปัญญา

วิธีพัฒนาจิตวิญญาณโดยกระบวนการจินตามยปัญญา เป็นการใช้สติสัมปชัญญะเฝ้าดูวิเคราะห์ วิจัยปรากฏการณ์ภายในของอริยาบถต่างๆ เพื่อให้เห็นความเป็นไปของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง

จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการคิดพิจารณา หมายถึง ปัญญาที่ได้จากการคิดใคร่ครวญ พินิจพิจารณาให้เกิดความเข้าใจ อย่างตกลึกตามขั้นตอนของเหตุผล และความสัมพันธ์ต่างๆ โดยมีใช้การจดจำเฉย ๆ แต่สามารถมองสภาพปรมาัตถ์ธรรมออกด้วยจินตนาการ เข้าใจถึงเป้าหมายและรายละเอียดธรรมะได้ตรงทาง ไม่ว่าจะป็นนัยตรงหรือเชิงประยุกต์ เพียงแต่มีได้อยู่ในฐานะเป็น “ผู้เห็นด้วยตนเอง” ก็เท่านั้น ดังที่ปรากฏในวิภังคปกรณ์ ติกนิเทศ (วิ.ติก.35/804/475) ว่า

“ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี บุคคลมิได้ฟังจากผู้อื่น ย่อมได้กัมมัตสสกาญาณ หรือย่อมได้สัจจานุโลมิกญาณ ว่ารูปไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าเวทนาไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าสัญญาไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าวิญญาณไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ย่อมได้อนุโลมิกญาณ ชันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุตติญาณ เปกขญาณ อัมมนิชฌาน ชันติญาณ อันใด ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น นี้เรียกว่า จินตามยปัญญา”

จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การคิดการพิจารณาหาเหตุผล กระบวนการจินตามยปัญญา โดยทั่วไปจึงหมายถึงการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์วิจัยปรากฏการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะปรากฏการณ์ทางนามธรรม เช่น ความรู้สึก ความคิด เป็นต้น โดยใช้กระบวนการทางปัญญา การคิดพิจารณาเป็นการพัฒนาคุณธรรมในชั้นการลงมือกระทำ หรือปฏิบัติให้รู้แจ้งชัดในนามธรรมที่เกิดขึ้นภายในของตน กระบวนการพัฒนาตามหลักการจินตามยปัญญา (ชัยยงค์ พรหมวงศ์ 2557 หน้า 276-281) เช่น

1. โยนิโสมนสิการ กระบวนการพัฒนาตามหลักการโยนิโสมนสิการ เป็นความคิดที่สกัดอวิชชา ตัณหา ซึ่งจะมาพร้อมกันเสมอ แต่บางครั้งอวิชชาแสดงบทบาทเด่น ตัณหาเป็นตัวแฝง บางครั้งตัณหาแสดงบทบาทเด่น อวิชชาเป็นตัวแฝง เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้วอาจแบ่งความหมาย ตามบทบาทของอวิชชาและตัณหา ลักษณะความคิด ดังนี้

1) เมื่ออวิชชาเป็นตัวเด่น ความคิดมีลักษณะติดตันววนอยู่ที่แห่งหนึ่งอยู่อย่างพรมั่ว ขาดความสัมพันธ์ ไม่รู้ทางไป หรือไม่ฟังชานสืบสนไม่เป็นระเบียบ ประูแต่งอย่างไรเหตุผล เช่น ภาพในความคิดของตนหวาดกลัว

2) เมื่อค้นหาเป็นตัวเด่น ความคิดมีลักษณะโน้มเอียงตามความยินดียินร้าย ความชอบใจ ไม่ชอบใจหรือความติดใจขัดใจ ติดพันครุ่นคิดอยู่กับสิ่งที่ชอบหรือชัง อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงลงไปอีกในด้านสภาวะอวิชชาเป็นฐานก่อตัวของปัญหา และค้นหาเป็นตัวเสริมกำลังให้แก่วิชชาตั้งนั้นถ้าจะกำจัดความชั่วร้ายให้สิ้นเชิงจะต้องกำจัดให้ถึงอวิชชา

2. ธรรมวิจย กระบวนการพัฒนาตามหลักการธรรมวิจย เป็นกระบวนการหลักในการศึกษา และการปฏิบัติธรรม ทั้งเป็นกลไกสำคัญแห่งการบรรลุธรรม พระผู้มีพระภาคทรงสอนในสัมโพชฌงค์ ให้บุคคลเจริญมหาสติปัญญาน แล้วตามด้วยธรรมวิจย เพื่อให้เกิดวิริยะ จนได้ปีติ เกิดปัสสัทธิ ตั้งมั่นในสมาธิ จิตมีอุเบกขาเป็นวิหารธรรมปกติ ทรงประกาศว่า โพชฌงค์ 7 คือ องค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ ซึ่งธรรมวิจยนั้นมีอยู่ 4 ประการ (สุชีรา สิมมา อออนไลน์) คือ

ประการที่ 1 ธรรมปฏิสัมภทา เป็นการวิจย เพื่อวิงค์ (วิเคราะห์) ว่า สิ่งใดคือความเป็นจริง (สัจธรรม) สิ่งใดคือความเป็นเท็จ (อธรรม) สิ่งใดเป็นประโยชน์สุข (อกุศลธรรม) สิ่งใดเป็นโทษทุกข์ (อกุศลธรรม) สิ่งใดเป็นกลาง (อัพยาถุตธรรม) สิ่งใดเป็นการปฏิบัติที่เกิดผลสัมฤทธิ์ได้จริง (สัมมาปฏิบัติ) สิ่งใดเป็นการปฏิบัติที่ไม่อาจบรรลุผลสำเร็จได้ (มิจฉาปฏิบัติ) ซึ่งต้องศึกษาพระธรรมโดยถ้วนทั่ว

ประการที่ 2 นิรุกติปฏิสัมภทา เป็นการวิจยเพื่อเข้าใจธรรมชาติธาตุแท้ และกลไกการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ของแต่ละองค์ธรรม เช่น “วิญญาน” “เจตสิก” “ธาตุ” “นิพพาน” ฯลฯ จนแตกฉานแต่ละสิ่ง ซึ่งต้องวิงค์ (วิเคราะห์) และสังคณีย (สังเคราะห์) ความมีอยู่เป็นอยู่ของสิ่งนั้น กระบวนการทำงานทั้งหมดของสิ่งนั้นอย่างปรุโปร่ง ทั้งความสัมพันธ์กับองค์ธรรมอื่นๆ ซึ่งต้องศึกษาพระธรรมทั้งภาคบัญญัติ และภาคปฏิบัติจริง จนแจ่มแจ้ง สามารถแสดง สาธยาย อธิบาย ขยาย ย่อ คลี่คลายข้อกังขา ตอบข้อโต้แย้งให้เข้าใจได้ด้วยภาษาที่เหมาะสม เปี่ยมความหมาย และมีพลัง

ประการที่ 3 อรรถปฏิสัมภทา เป็นการวิจยเพื่อนำความหมายแห่งคุณค่าไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจิตใจและโลกแห่งความเป็นจริง เช่น ธรรมะเพื่อสุขภาพ ธรรมะเพื่อการบริหาร ธรรมะเพื่อความเป็นผู้นำ ธรรมะเพื่อระบบเศรษฐกิจ ธรรมะเพื่อการปกครอง ธรรมะเพื่อความเจริญ ธรรมะเพื่อการตายอย่างสงบสุขและไปดี ธรรมะเพื่อความบริสุทธิ์หลุดพ้น ฯลฯ ซึ่งต้องสังเคราะห์ธรรมเพื่อผลสัมฤทธิ์นั้นอย่างครบถ้วน และวิจยหาอุบายแห่งปฏิบัติที่จะนำสู่ผลสัมฤทธิ์จริง

ประการที่ 4 ปฏิภาณปฏิสัมภทา เป็นการวิจยเพื่อสร้างปัญญาอันพอเหมาะพอดีฉับไว เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ และแต่ละบุคคล แบบอย่างที่ดีที่สุดของปฏิภาณปฏิสัมภทา คือการสอนธรรมของพระพุทธองค์และพระอรหันต์สมัยพุทธกาล ซึ่งท่านสอนธรรมอย่างพอเหมาะพอดีกับบุคคลและสถานการณ์ (ไม่มากไม่น้อย) และได้ผลอันควรเสมอ

3. สติ กระบวนการพัฒนาตามหลักการสติ เมื่อมีความรู้ ความเข้าใจ และเลือกประพฤติ ปฏิบัติตามคุณธรรมใดๆ จนซึ่งในคุณค่า และมีความพอใจในการปฏิบัติคุณธรรมนั้นๆ แล้ว มีความโน้มเอียงของจิตวิญญานไปสู่คุณธรรมนั้น ขึ้นทำ ยังไม่อาจถือได้ว่าคุณธรรมได้ซึมซับจนกลายเป็นชีวิต

จิตใจหรือเป็นปกติของวิถีชีวิต ขึ้นมี เพราะเป็นธรรมชาติของจิตประสาท และจิตวิญญาณของมนุษย์ พร้อมทั้งจะเอนเอียงและลื่นไหลไปสู่ทางต่ำหรือน้ำที่ไหลลงสู่ที่ต่ำเสมอ ดังนั้นสติ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิบัติคุณธรรม การใช้สติเป็นดัชนี หรือมาตรวัดความมีและการใช้คุณธรรมแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ตามความไวของสติ คือ

1) สติระดับรู้ตัวหลังกรรม คำว่า รู้ตัว หมายถึง การมีสติ การระลึกได้ การรู้สึกตัวว่าเกิดอะไรขึ้นทางกาย ทางจิตประสาท หรือจิตวิญญาณของตน ส่วน กรรม หมายถึง การกระทำ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางกาย ทางจิตประสาท หรือทางจิตวิญญาณ สติขั้นนี้ จึงเป็นระดับความไวของสติที่ตื่นตัว รู้สึกตัว หรือระลึกได้ หลังจากการกระทำทางกาย หรือ ทางจิตประสาท หรือทางจิตวิญญาณได้กระทำเสร็จสิ้นจนครบวงจรของการกระทำหรือของกรรมนั้นๆ ไปแล้ว สติระดับรู้ตัวหลังกรรมนี้ เป็นหัวใจหัวต่อของการพัฒนาคุณธรรมจากขั้นต่ำไปสู่ขั้นมี เช่น เมื่อเกิดความโกรธ สติตามมาทันและรู้สึกตัวว่าได้โกรธแล้ว ถึงแม้จะสามารถปรับสภาพจิตคืนสภาพปกติและสนทนาต่อไปได้โดยไม่ได้แสดงออกทางกายเลยก็ถือว่ามีความรู้ตัวหลังกรรม

2) สติระดับรู้ตัวพร้อมกรรม ขณะที่กำลังพูดคุยกับเพื่อนร่วมงานหรือคู่สนทนาเมื่อเขาพูดวิจารณ์หรือคัดค้านความคิดเห็นของเรา ใจเราไหว ใจเราขัดเคือง เลือดฉี่รู้สึกตึงๆ ที่หน้า เราก็มีสติรู้ตัวพร้อมทุกขั้นตอน อย่างนี้เรียกว่ามีความรู้ตัวพร้อมกรรม ผู้ที่พัฒนาได้ถึงระดับนี้มักจะหยุดกรรมคือ ความโกรธไม่ให้เกิดหรือดำเนินไปจนครบวงจรของความโกรธได้

3) สติระดับรู้ตัวก่อนกรรม สติรู้ตัวระดับนี้ เป็นระดับที่มีสติสมบูรณ์ การตื่นตัว รู้ตัวจะเกิดขึ้นก่อนที่ใจจะไหว เมื่อเพื่อนร่วมงานพูดวิจารณ์หรือคัดค้านความคิดเห็นของเรา เราจะมีสติรู้พร้อม จิตเป็นปกติไม่ไหว ไม่เคลื่อนไหว มีความสงบระงับอยู่ ความโกรธไม่มีโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้เลย ถ้าสติมีความไวและพร้อมอย่างนี้สำหรับคุณธรรมข้อใดก็แสดงว่าเราได้พัฒนาคุณธรรมนั้นถึงขั้นมี และขั้นใช้ได้ สมบูรณ์มีคุณธรรมเป็นชีวิต หรือมีชีวิตเป็นคุณธรรมแล้ว

2.3.3 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา

วิธีพัฒนาจิตวิญญาณโดยกระบวนการภาวนามยปัญญา เป็นการฝึกฝน ควบคุม และบังคับจิตใจให้มีพลัง สดใส แข็งแรง คล่องแคล่ว ว่องไว แน่วแน่

ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการภาวนา หมายถึง ปัญญาของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวทางของมหาสติปัฏฐาน 4 แล้วประจักษ์แจ้งในความมีใช่ ตัวตน สัตว์ บุคคล ของขั้น 5 เพราะประกอบด้วยรูปธรรมและนามธรรมเท่านั้น แม้ 'ใจ' หรือ 'วิญญาณ' ก็ไม่ใช่ตัวตน เมื่อเห็นแล้วก็จะไม่เหลือคุณค่าสาระใดๆ ที่จะต้องยึดถือให้เกิดความทุกข์ทรมาน ปีบคั้นจิตใจอีกต่อไป

การเจริญภาวนามีประโยชน์ของการเจริญภาวนานั้นประมาณมิได้ ถึงจะเจริญภาวนายังไม่ได้ถึงธรรมกายหรือดวงปฐมมรรค ก็อย่าได้ท้อใจว่าปฏิบัติไม่ได้ผล หากได้ตั้งใจฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

ด้วยอิทธิบาทธรรม และหมั่นดูที่เหตุ สังเกตดูที่ผลแล้ว จะพบว่ามีผลได้ทุกครั้งที่จิตของท่านได้รับการฝึกฝนให้หยุดนิ่ง (วัดหลวงพ่อดิศรธรรมกายาราม ออนไลน์) ดังนี้

1. ความฟุ้งซ่านแห่งจิตของท่านลดลง ทำให้จิตมีความสงบเยือกเย็นดีขึ้น
2. กิเลสตัณหา อันเป็นอกุศลธรรมเครื่องยังจิตให้เศร้าหมองและเร่าร้อน ทะยานอยากในสิ่งที่ไม่ไสรระหรือที่เกินความจำเป็นต่างๆ เบาลง
3. มีสติสัมปชัญญะและปัญญา รู้ทางเจริญ ควรดำเนิน รู้ทางเสื่อม ไม่ควรดำเนิน ดีขึ้นด้วยตัวเอง
4. จิตใจสงบเป็นสมาธิดีขึ้น ทำให้การพิจารณาวิจลยปัญหาใดๆ สามารถกระทำได้อย่างถูกต้องตรงประเด็นดีขึ้น
5. เมื่อสุขภาพจิตดี ก็พลอยให้สุขภาพกายดีขึ้นด้วย ผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิด ก็ไม่ต้องพลอยเดือดร้อนเพราะเรา ซึ่งมีสุขภาพจิตไม่ดี เป็นเหตุให้ครอบครัว สังคมและประเทศชาติพลอยสันติสุข เพราะมีสมาชิกผู้มีกาย วาจา และใจ อันสงบเพิ่มมากขึ้น

การเจริญภาวนาโดยมีศีลเป็นบาท จัดเป็นอานิสงส์รวบยอด เป็นทางมรรคผลนิพพาน จึงเป็นมหานิสงส์แก่ผู้บำเพ็ญ เมื่อบุญกุศลเพิ่มขึ้น บาปอกุศลลดน้อยลง จนบุญนำหน้าบาป บุญกุศลย่อมให้ผลก่อนบาปอกุศล เพราะฉะนั้น ผู้เจริญภาวนารักษาศีลเป็นประจำ จึงมีชีวิตที่ดีขึ้น เจริญรุ่งเรือง และสันติสุขขึ้น ทั้งในทางโลกและทางธรรมเป็นธรรมดา

การเจริญภาวนานั้น เป็นการสร้างบุญบารมีที่สูงที่สุด และยิ่งใหญ่ที่สุดในพระพุทธศาสนา จัดว่าเป็นแก่นแท้ และสูงกว่าฝ่ายศีลมากนัก การเจริญภาวนานั้น มี 2 อย่าง (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ออนไลน์) คือ

- 1) สมถภาวนา การทำจิตให้เป็นสมาธิ หรือเป็นฌาน ซึ่งก็คือการทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่านแผ่สายไปยังอารมณ์อื่นๆ วิธีภาวนานั้นมีมากมายหลายร้อยชนิด ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบัญญัติเป็นแบบอย่างเอาไว้ 40 ประการ เรียกกันว่า “กรรมฐาน 40” ซึ่งผู้ใดจะเลือกใช้ชีวิตก็ได้ตามแต่สมัครใจ ทั้งนี้ย่อมสุดแล้วแต่อุปนิสัย และวาสนาบารมีที่เคยได้สร้างสมอบรมมาแต่ในอดีตชาติ เมื่อสร้างสมอบรมมาในกรรมฐานกองใด จิตก็มักจะโน้ม ชอบกรรมฐานกองนั้นมากกว่ากองอื่นๆ และการเจริญภาวนาก็ก้าวหน้าเร็วและง่าย แต่ไม่ว่าจะเลือกปฏิบัติวิธีใดก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาศีลให้ครบถ้วนบริบูรณ์ ตามเพศของตนเสียก่อน คือหากเป็นฆราวาส ก็จะต้องรักษาศีล 5 เป็นอย่างน้อย หากเป็นสามเณร ก็จะต้องรักษาศีล 10 หากเป็นพระ ก็จะต้องรักษาศีลปาติโมกข์ 227 ข้อ ให้บริบูรณ์ ไม่ให้ขาดและต่างพร้อม จึงจะสามารถทำจิตให้เป็นฌานได้ หากศีลยังไม่มั่นคง ย่อมเจริญฌานให้เกิดขึ้นได้โดยยาก เพราะศีลย่อมเป็นบาทฐาน (เป็นกำลัง) ให้เกิดสมาธิขึ้น
- 2) วิปัสสนาภาวนา เมื่อจิตของผู้บำเพ็ญตั้งมั่นในสมาธิจนมีกำลังดีแล้ว เช่น อยู่ในระดับฌานต่างๆ ซึ่งจะเป็นฌานระดับใดก็ได้ แม้แต่จะอยู่แค่เพียงอุปปจารสมาธิ จิตของผู้บำเพ็ญเพียรก็ย่อมมีกำลัง และอยู่ในสภาพที่นิมมล ควรแก่การเจริญวิปัสสนาต่อไปได้

อารมณ์ของวิปัสสนานั้น แตกต่างไปจากอารมณ์ของสมาธิ เพราะสมาธินั้น มุ่งให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง แต่อารมณ์เดียวโดยแนบนิ่งอยู่เช่นนั้น ไม่นึกคิดอะไรๆ แต่ วิปัสสนา ไม่ใช่ให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวนิ่งอยู่เช่นนั้น แต่เป็นจิตที่คิดใคร่ครวญหาเหตุและผลในสภาวธรรมทั้งหลาย และสิ่งที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนานั้นมีแต่เพียงอย่างเดียว ก็คือ “ชั้น 5” ซึ่งนิยมเรียกกันว่า “รูป-นาม” โดยรูป มี 1 นาม นั้น มี 4 คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

สุขตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการรับรู้ผ่านอายตนะใดอายตนะหนึ่งในระดับสังขาร เช่น การอ่าน การฟัง เป็นต้น อันไม่รวมถึงการรับรู้ผ่านอายตนะทางใจ (จิตสู่อุจจิต) ซึ่งยังไม่ใช่การบรรลุธรรมอันแท้จริง โดยมีคำสามคำเกี่ยวข้อง เช่น สุขตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา สำหรับการบรรลุธรรมที่แท้จริง จะใช้คำว่า "ภาวนามยปัญญา" ส่วน "สุขตมยปัญญา" นั้น ได้มาจากการรับรู้จากผู้อื่นในระดับสังขาร ไม่มีการคิดเห็น ไม่มีพรรคคนใดๆ ไม่เกิดจากจิตใจหรือญาณหยั่งรู้ของตัวเอง ส่วน "จินตามยปัญญา" นั้น เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากตัวเอง เป็นการคิด สร้างสรรค์ เอาเอง ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ก็ได้ ภาวนามยปัญญา มีทั้งการรับรู้จากผู้อื่นและการพิจารณาจรรู้แจ้งด้วยตนเอง ประกอบด้วย

หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณ สรุปได้ว่า วิธีพัฒนาจิตวิญญาณโดยกระบวนการสุขตมยปัญญา เป็นการศึกษ เล่าเรียน ค้นคว้าให้เข้าใจในหลักการ เหตุผลและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ จากประสบการณ์ผู้อื่นโดยการฟัง การถามและการอ่านจากแหล่งข้อมูลต่างๆ กระบวนการจินตามยปัญญา เป็นการใช้สติสัมปชัญญะเผ้าดู วิเคราะห์ วิจัยปรากฏการณ์ภายในของอริยาบถต่างๆ เพื่อให้เห็นความเป็นไปของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง กระบวนการภาวนามยปัญญา เป็นการฝึกฝน ควบคุม และบังคับจิตใจให้มีพลัง สดใส แข็งแรง คล่องแคล่ว ว่องไว แน่วแน่

2.4 ทฤษฎีว่าด้วย ความต้องการ

2.4.1 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ

Maslow เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นจำนวนมากสามารถอธิบายโดยใช้แนวโน้มของบุคคลในการค้นหาเป้าหมายที่จะทำให้ชีวิตของเขาได้รับความต้องการ ความปรารถนา และได้รับสิ่งที่มีความหมายต่อตนเอง เป็นความจริงที่จะกล่าวว่ากระบวนการของแรงจูงใจเป็นหัวใจของทฤษฎีบุคลิกภาพของ Maslow โดยเขาเชื่อว่ามนุษย์เป็น “สัตว์ที่มีความต้องการ” (wanting animal) และเป็นการยากที่มนุษย์จะไปถึงขั้นของความพึงพอใจอย่างสมบูรณ์ ในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow เมื่อบุคคลปรารถนาที่จะได้รับความพึงพอใจและเมื่อบุคคลได้รับความพึงพอใจในสิ่งหนึ่งแล้วก็จะยังคงเรียกร้องความพึงพอใจสิ่งอื่นๆ ต่อไป ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความต้องการจะได้รับสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ ซึ่งเรียงลำดับความต้องการของมนุษย์จากขั้นต้นไปสู่ความต้องการขั้นต่อไปได้เป็นลำดับดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย
2. ความต้องการความปลอดภัย
3. ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ
4. ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง
5. ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง

ลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ มีการเรียงลำดับขั้นความต้องการที่อยู่ในขั้นต่ำสุด ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับทฤษฎีของแมคเคิลแลนดท์ ที่มีทฤษฎีที่ว่า บุคคลมีความต้องการแตกต่างกัน และเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ไม่ใช่ถ่ายทอดทางพันธุกรรม โดยแบ่งความต้องการออกเป็น 3 ประการ ดังนี้

1. ความต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต (Need for achievement: NACH) บุคคลต้องการทำสิ่งต่างๆ ให้เต็มที่ และดีที่สุดเพื่อความสำเร็จ มากกว่ารางวัลในรูปสิ่งของ บุคคลที่ต้องการความสำเร็จจะมีลักษณะชอบการแข่งขัน ชอบงานท้าทาย ต้องการได้รับข้อมูลป้อนกลับเพื่อประเมินผลงาน มีความชำนาญในการวางแผนมีความรับผิดชอบสูง บุคคลผู้มีความต้องการความสำเร็จจะต่อสู้เพื่อให้บรรลุความสำเร็จส่วนตัวมากกว่ารางวัลในรูปสิ่งของ จากการวิจัยของแมคเคิลแลนดท์ พบว่า ผู้ที่ประสบความสำเร็จส่วนตัวมีความปรารถนาที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น

2. ความต้องการความผูกพัน (Need for affiliation: NAFF) บุคคลต้องการการยอมรับ ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ต้องการมีความสัมพันธ์และผูกพันกับสมาชิกในกลุ่ม มีความเป็นมิตร ไม่ตรี และมีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อบุคคลอื่น ดังนั้น ผู้บริหารสามารถที่จะจูงใจบุคคลซึ่งมีความปรารถนาในด้านนี้ได้ด้วยการมอบหมายงานที่ต้องเน้นความร่วมมือระหว่างพนักงานและทีมงาน

3. ความต้องการอำนาจ (Need for power: NPOW) บุคคลต้องการอำนาจเพื่อมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น (อำนาจของบุคคล เป็นอำนาจทางลบ : ใช้อำนาจจู่กรานผู้อื่นเพื่อให้ตนเองบรรลุเป้าหมาย) ต้องการเป็นผู้นำในการตัดสินใจ มีความพอใจที่จะอยู่ในสภาพการณ์แข่งขันหรือสถานการณ์ซึ่งมุ่งสู่การมีสถานภาพที่ดีและมีความต้องการความภาคภูมิใจรวมทั้งการมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นด้วยการทำงานที่มีประสิทธิผล ซึ่งสามารถอธิบายแยกออกเป็น 3 ประการได้ดังนี้

3.1 ความต้องการอำนาจ (Need for power) แมคเคิลแลนดท์พบว่า บุคคลมีความต้องการอำนาจสูงจะมีความเกี่ยวข้องกับอิทธิพลและการควบคุม บุคคลเช่นนี้ต้องการเป็นผู้นำ ต้องการงานให้เหนือผู้อื่น ชอบสอน ชอบแข่งขัน

3.2 ความต้องการความผูกพัน (Need for affiliation) บุคคลที่มีความต้องการในขั้นนี้สูงจะพอใจกับการเป็นที่รัก และมีแนวโน้มจะเลี่ยงการต่อต้านโดยกลุ่มสมาชิกของสังคม เขาจะรักษาความสัมพันธ์อันดีในสังคม พอใจในการให้ความร่วมมือ มากกว่าการแย่งชิง พยายามสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น สร้างความเข้าใจอันดีจากสังคมที่เขาเป็นสมาชิก

3.3 ความต้องการความสำเร็จ (Need for achievement) บุคคลที่มีความต้องการความสำเร็จสูง จะมีความปรารถนาอย่างรุนแรงที่จะประสบความสำเร็จและกลัวความล้มเหลว ต้องการการแข่งขันและกำหนดเป้าหมายที่ยากกับตัวเอง ชอบเสี่ยงแต่ไม่ชอบพนัน ชอบการวิเคราะห์ และประเมินปัญหา มีความรับผิดชอบ มีความปรารถนาที่จะทำงานให้ดีกว่าบุคคลอื่น แสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุด

2.4.3 หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความต้องการ

1. ฉันทะ เป็นสภาพธรรมที่พอใจใคร่ที่จะกระทำ เป็นสภาพธรรมที่เกิดกับจิตได้ทุกชาติเลย ขึ้นอยู่กับว่าจะเกิดกับจิตประเภทใด ถ้าเกิดกับจิตที่เป็นกุศล ก็เป็นกุศล ถ้าเกิดกับจิตที่เป็นอกุศลก็เป็นอกุศล ถ้าเกิดกับจิตชาติวิบาก ก็เป็นชาติวิบาก ถ้าเกิดกับจิตชาติกิริยา ก็เป็นกิริยา ในขณะที่มีการเจริญกุศลประการต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ให้ทาน บ้าง รักษาศีลบ้าง ฟังพระธรรมศึกษาพระธรรมบ้าง อย่างนี้ มีฉันทะ ที่เป็นไปในทางที่เป็นกุศล เป็นผู้ไม่ทอดทิ้งฉันทะในการเจริญกุศล แต่ถ้าอกุศลเกิด ที่เป็นประเภทที่มีโลภะเกิดร่วมด้วย กับ ประเภทที่มีโทสะเกิดร่วมด้วย ก็จะต้องมีฉันทะเกิดร่วมด้วย ฉันทะในลักษณะอย่างนี้ เป็นอกุศลฉันทะ ไม่ใช่กุศล ตามความหมาย ฉันทะ สามารถสรุปได้ดังนี้

ความหมายแรก หมายถึง ความพอใจ ความชอบใจ ความยินดี ความต้องการ ความรักใคร่สิ่งนั้นๆ ความรักงานเป็นกลางๆ เป็นอกุศลก็มี เป็นกุศลก็มี เป็นอัญญาสมานาเจตสิก ข้อ 13 ที่เป็นอกุศล เช่น ในคำว่า กามฉันทะ ที่เป็นกุศล เช่น ข้อ 1 ในอิทธิบาท 4

ความหมายต่อไป หมายถึง ฉันทะ ที่ใช้เป็นคำเฉพาะ มาเดี่ยวๆ โดยทั่วไป หมายถึง กุศลฉันทะ หรือธรรมฉันทะ ได้แก่ กัตตุกัมมตาฉันทะ คือ ความต้องการที่จะทำหรือความอยากทำ (ให้ดี) ตรงข้ามกับ ตัณหาฉันทะ คือ ความอยากเสพ อยากได้ อยากเอาเพื่อตัว ที่เป็นฝ่ายอกุศล

ความหมายสุดท้าย หมายถึง ความยินยอม ความยอมให้ที่ประชุมทำกิจนั้นๆ ในเมื่อตนมิได้ร่วมอยู่ด้วย เป็นธรรมเนียมของภิกษุ ที่อยู่ในวัดซึ่งมีสิมารวมกัน มีสิทธิที่จะเข้าประชุมทำกิจของสงฆ์ เว้นแต่ภิกษุนั้นอาพาธจะเข้าร่วมประชุมด้วยไม่ได้ ก็มอบฉันทะ คือ แสดงความยินยอมให้สงฆ์ทำกิจนั้นๆ ได้

ในปาสาทกัมปนวรรคที่ 2 ปุพพสูตร พระพุทธองค์ตรัสถึงฉันทะ ต้องประคองจิตใจไม่ให้ย่อหย่อน ไม่ให้หลุดลุ่ย ฟุ้งซ่านไปในภายนอกมีความว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมเจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารว่า ฉันทะของเรา จักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หลุดลุ่ยภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปไปในภายนอกและเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ อบรมจิตใจให้สว่างอยู่ (ส.มหา.19/1137)

2. โลกะ ความโลภ ความอยากได้ เป็นเป็นกิเลสอย่างหนึ่งในบรรดากิเลสใหญ่ 3 อย่าง คือ โลกะ โทสะ โมหะ ซึ่งโลกะนั้นเกิดจากตัณหา คือ ความทะยานอยากได้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตหิวโหยอยากได้ เกิดความดิ้นรน อยู่ไม่เป็นสุข หากหยุดยั้งไม่ได้ก็จะเป็นต้นเหตุให้ดิ้นรนแสวงหาสิ่งที่อยากได้มาสนองความต้องการ หรือเมื่อไม่ได้โดยวิธีชอบธรรมก็นำให้ไปทำความชั่วความไม่ดีงามต่างๆ เช่น ลักขโมย ทูจริต คอร์รัปชัน โกง ปล้น จนถึงฆ่าคนตาย เป็นความอยากได้ ยินดี ตีใจ ในอารมณ์ต่าง ๆ ทั้งรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และสัมผัสอารมณ์ โลกะ เป็นอันตรายแก่ธรรมทั้งปวง คือ เป็นตัวทำลายศีลธรรม มโนธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม สามัคคีธรรม ยุติธรรมและธรรมชาติ การจะละโลกะได้ต้องละด้วยการให้ทาน การเสียสละ เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันในทางที่ชอบ

ความโลภ กับ ความเป็นไป มักสัมพันธ์กันเสมอ การไม่รู้ถึงความจริงระยะไกลคือสิ่งที่สร้างสภาพแวดล้อมให้ตนเองนั้นตกอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นเสมอ หากคนช่างสังเกต เห็นคนในชุมชนเมืองกับ คนที่อยู่ตามชนบท มีความแตกต่างกันทางด้านจิตใจ และ ความรู้ในเนื้อหาตามตำรา และอีกหลาย ๆ อย่างทางพฤติกรรมที่จะดูออกซึ่งกันและกันได้เป็นส่วนมาก สัตว์ที่ตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่จำเป็นต้องใช้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงสิ่งเดียว และ สัตว์นั้นเองรับรู้ได้ว่าสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้ในหลาย ๆ อย่าง การให้ความสำคัญจึงค่อย ๆ แฝงลึกเข้าไปในจิตใจเมื่อถูกผ่านกาลเวลาในทัศนคติอย่างเดียนี่ จึงเป็นทัศนคติที่ฝังรากลึก ในจิตใจของเขา ความเห็นในความเป็นจริงหลายอย่างจึงถูกปิดกั้น จากความต้องการของเขาเองซึ่งเกิดจากทัศนคติที่ฝังรากลึกไปแล้วนั้น

จากทฤษฎีว่าด้วย ความต้องการ ดังกล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า เมื่อบุคคลปรารถนาที่จะได้รับความพึงพอใจและเมื่อบุคคลได้รับความพึงพอใจในสิ่งหนึ่งแล้วก็จะยังคงเรียกร้องความพึงพอใจสิ่งอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ บุคคลมีความต้องการแตกต่างกันและเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ไม่ใช่ว่าถ่ายทอดทางพันธุกรรม เป็นสภาพธรรมที่พอใจใครที่จะกระทำ เป็นสภาพธรรมที่เกิดกับจิตได้ทุกชาติเลย ขึ้นอยู่กับว่าจะเกิดกับจิตประเภทใด ถ้าเกิดกับจิตที่เป็นกุศล ก็เป็นกุศล ถ้าเกิดกับจิตที่เป็นอกุศลก็เป็นอกุศล เมื่อความต้องการนั้นเกิดจากตัณหา คือ ความทะยานอยากได้ เกิดขึ้นแล้วทำให้จิตหิวโหยอยากได้ เกิดความดิ้นรน อยู่ไม่เป็นสุข หากหยุดยั้งไม่ได้ก็จะเป็นต้นเหตุให้ดิ้นรนแสวงหาสิ่งที่อยากได้มาสนองความต้องการ หรือเมื่อไม่ได้โดยวิธีชอบธรรมก็นำให้ไปทำความชั่วความไม่ดีงามต่างๆ

2.5 ทักษสถานหญิงเชียงใหม่

ประเทศไทยมีหลักการเกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาที่ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิด เมื่อศาลยังมีได้พิพากษาว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิด ย่อมเป็นการมีชอบที่จะคุมขังบุคคลนั้นไว้อันเป็นการรื้อถอนเสรีภาพ

2.5.1 ประวัติความเป็นมา

ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ตั้งขึ้นตามคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ 2/2542 ลงวันที่ 4 มกราคม 2542 โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ 2479 ให้กำหนดพื้นที่เรือนจำกลาง-เชียงใหม่ และเรือนจำพิเศษเชียงใหม่เดิมเป็นทัณฑสถาน และได้แยกการบริหารงานออกจากเรือนจำกลางเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2544 และได้ย้ายที่ทำการจากเลขที่ 100 ถนนราชวิถี ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (คุ้มหลวงเวียงแก้ว) มาอยู่แทนที่เรือนจำกลางเชียงใหม่ เลขที่ 142 ถนนโชตนา ตำบลช่างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2555

2.5.2 ที่ตั้ง

ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ตั้งอยู่เลขที่ 142 ถนนโชตนา ตำบลช่างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตรงข้ามศูนย์ราชการจังหวัดเชียงใหม่ ระดับความมั่นคงสูง อำนาจการควบคุมผู้ต้องขังโทษถึงประหารชีวิต ผู้ต้องกักขังชาย ผู้ต้องกักขังหญิง และผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หญิง

2.5.3 วิสัยทัศน์

ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ เป็นหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพ ในการควบคุมและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง เพื่อคืนคนดีสู่สังคม

2.5.4 พันธกิจ

ควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีอาชีพ บำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤตินิสัยผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ

2.5.5 บทบาท หน้าที่ ภารกิจ

ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ มีบทบาท หน้าที่ ภารกิจ ดังต่อไปนี้

1. ควบคุมผู้ต้องขังให้มีประสิทธิภาพ

1.1 ผู้ต้องขังหญิงที่อยู่ระหว่างสอบสวนของพนักงานสอบสวนระหว่างพิจารณา ระหว่างอุทธรณ์ - ฎีกา ของศาลทุกประเภทคดี

1.2 ควบคุมผู้ต้องขังหญิงที่ศาลพิพากษาลงโทษเด็ดขาดแล้ว

2. แก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับสังคมได้เมื่อพ้นโทษแล้ว

ทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยให้การอบรมศึกษาวิชาสามัญ วิชาชีพ ตลอดจนการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังทั้งนี้เพื่อให้มีอาชีพติดตัวและสามารถกลับตนเป็นคนดีของสังคม

3. เสริมสร้างสมรรถนะในการบริหารงานราชทัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการพัฒนาบุคลากรพัฒนาระบบเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และประชาสัมพันธ์ให้สังคมเข้าใจในภารกิจและบทบาทของเรือนจำและกรมราชทัณฑ์

2.5.6 โครงสร้างการบริหารงานภายใน

1. ฝ่ายบริหารทั่วไป

ฝ่ายบริหารทั่วไป ดำเนินการเกี่ยวกับเงินงบประมาณและนอกงบประมาณ งานสารบรรณ งานทะเบียนเอกสาร ที่สำคัญ การเงินการบัญชี การพัสดุ อาคารสถานที่ ยานพาหนะ การบริหารงานบุคคล การประชาสัมพันธ์ งานรับเรื่องราวร้องทุกข์ งานเลขานุการ งานการประชุม การรวบรวมสถิติ ข้อมูลต่างๆ งานแผนงานและโครงการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งงานบริการและงานที่มีได้ กำหนดให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ แบ่งการบริหารภายใน เป็น 5 งาน ดังนี้

1. งานธุรการ
2. งานการเจ้าหน้าที่
3. งานการเงินและบัญชี
4. งานพัสดุงบประมาณ
5. งานศูนย์ข้อมูล

2. ฝ่ายปกครองผู้ต้องขัง

ฝ่ายปกครองผู้ต้องขัง มีหน้าที่เกี่ยวกับการวางแผนและการดำเนินการด้านการควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในภาวะเบียบของทัณฑสถาน แนะนำอบรมเกี่ยวกับระเบียบวินัยและการปฏิบัติตนในทัณฑสถานแก่ผู้ต้องขัง

3. ฝ่ายรักษาการณ์

ฝ่ายรักษาการณ์ มีหน้าที่การรักษาการณ์บริเวณภายในและภายนอกทัณฑสถาน การตรวจค้นตัวบุคคลและยานพาหนะเพื่อป้องกันการลักลอบนำสิ่งของต้องห้ามและผิดกฎหมายเข้าภายในทัณฑสถาน

4. ฝ่ายทัณฑปฏิบัติ

ฝ่ายทัณฑปฏิบัติ ดำเนินการเกี่ยวกับการตรวจสอบหมายศาล การรับตัว การปล่อยตัว การจัดทำทะเบียนประวัติ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การเลื่อนชั้น การลดชั้น การย้ายผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังถึงแก่กรรม การออกใบบริสุทธิ์ การลดวันต้องโทษจำคุก การขอพระราชทานอภัยโทษ การพักการลงโทษ และ การดำเนินการเกี่ยวกับการส่งผู้ต้องขังออกทำงานภายนอกทัณฑสถาน แบ่งการบริหารภายในเป็น 4 งาน ดังนี้

1. งานทัณฑปฏิบัติ
2. งานทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง
3. งานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

4. งานพักรงโทษและลดวันต้องโทษ

5. งานวินัยผู้ต้องขัง

5. ฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง

ฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง ดำเนินการเกี่ยวกับงานสวัสดิการผู้ต้องขัง งานสุททกรรม งานเงินฝากผู้ต้องขัง รวมทั้งการดำเนินการให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยมญาติภายใต้ข้อบังคับ กฎระเบียบของกรมราชทัณฑ์ และการจัดร้านสวัสดิการจำหน่ายสินค้าแก่ผู้ต้องขัง แบ่งการบริหารงานภายใน ดังนี้

1. งานสวัสดิการผู้ต้องขัง

2. งานสุททกรรม

3. งานเงินฝากผู้ต้องขัง

4. งานญาติเยี่ยม

5. งานร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขัง

6. ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ต้องขัง

ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ต้องขัง ดำเนินการการสงเคราะห์ผู้ต้องขังและครอบครัว และโครงการกำลังใจในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา แบ่งการบริหารงานภายใน ดังนี้

1. งานสงเคราะห์ผู้ต้องขัง

2. งานโครงการกำลังใจในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา

7. ฝ่ายฝึกวิชาชีพ

ฝ่ายฝึกวิชาชีพ มีหน้าที่วางแผนและดำเนินการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขัง ให้สอดคล้องกับวัตถุดิบที่มีอยู่ในพื้นที่ตามความต้องการของตลาดและความถนัดของผู้ต้องขัง พัฒนาทักษะด้านการฝึกวิชาชีพประเภทต่างๆ ของผู้ต้องขัง เตรียมความพร้อมด้านวิชาชีพให้ผู้ต้องขังใกล้พ้นโทษ การจัดหาวัตถุดิบ การตลาด และการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การบริหารเงินทุนผลประโยชน์จากการฝึกวิชาชีพ ควบคุมการใช้จ่ายยานพาหนะที่จัดซื้อด้วยเงินทุนฝึกวิชาชีพ แบ่งการบริหารภายในเป็น 4 งาน ดังนี้

1. งานฝึกวิชาชีพ

2. งานเงินทุนผลพลอยได้

3. งานพัสดุเงินผลพลอยได้

4. งานพาณิชยกรรมผลพลอยได้

8. ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ

ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ ดำเนินการจัดการศึกษาวิชาสามัญได้เปิดสอนตั้งแต่ไม่รู้หนังสือจนถึงระดับปริญญาตรี (มศธ.) สายอาชีพเปิดสอนตามความต้องการของตลาดแรงงานและความสนใจของผู้เรียน ซึ่งได้เปิดสอนหลายสาขา สำหรับธรรมศึกษามีการอบรมและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง แนะนำอบรมเกี่ยวกับระเบียบวินัย และการปฏิบัติตัวแก่ผู้ต้องขัง จัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุน

ส่งเสริม ปกป้อง ปรับเปลี่ยนทัศนคติ จิตสำนึก ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เป็นไปในทางที่ดี จัดกิจกรรมเสริมการศึกษา เช่น ห้องสมุด การจัดหาโสตทัศนอุปกรณ์ การศึกษาทางไกล เป็นต้น แบ่งการบริหารภายในฝ่าย ดังนี้

1. งานการศึกษาสายสามัญ
2. งานการศึกษาสายอาชีพ
3. งานการศึกษาสายธรรมศึกษา
4. งานชุมชนบำบัด

9. สถานพยาบาล

สถานพยาบาล มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังที่เจ็บป่วย ผู้ต้องขังตั้งครรภ์ คนชราและเด็ก ตลอดจนการสงเคราะห์ในด้านการรักษาพยาบาลภายในและภายนอก ทัณฑสถาน แบ่งการบริหารงานภายในเป็น 4 งาน ดังนี้

1. งานส่งเสริมสุขภาพ
2. งานป้องกันและควบคุมโรค
3. งานรักษาพยาบาล
4. งานฟื้นฟูสมรรถภาพ

2.5.7 ผู้ต้องขังเข้ามาในเรือนจำในวันแรก

เจ้าหน้าที่จะดำเนินการผู้ต้องขังเข้ามาในเรือนจำในวันแรกเข้า ดังนี้

1. ตรวจสอบประวัติ ประวัติของผู้ต้องขังจะถูกส่งมาที่เรือนจำโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ประกอบด้วย ข้อมูลที่เกี่ยวกับผู้ต้องขัง ลายพิมพ์นิ้วมือ และรูปถ่าย ซึ่งจะถูกตรวจสอบโดยละเอียด พร้อมๆกับการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังเพื่อให้แน่ใจว่าผู้ต้องขังเป็นคนเดียวกันกับที่ระบุไว้ในเอกสารของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

2. พิมพ์ลายนิ้วมือ เป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะนอกจากการสัมภาษณ์แล้ว การพิมพ์ลายนิ้วมือของผู้ต้องขังเพื่อตรวจสอบกับลายพิมพ์นิ้วมือของเจ้าหน้าที่ตำรวจ จะช่วยยืนยันได้แน่นอนว่าเรือนจำรับ ผู้ต้องขังไม่ผิดตัว

3. ถ่ายรูป จำอาจถ่ายรูปผู้ต้องขังในวันแรกที่เข้ามา แต่บางเรือนจำอาจรอทำในวันถัดไป

4. ทำบัญชีฝากของมีค่า เรือนจำจะเก็บของมีค่าทั้งหมดของผู้ต้องขังไว้และออกใบรับฝากให้ผู้ต้องขังเก็บไว้เป็นหลักฐานเพื่อรับคืนภายหลัง

5. ตรวจสอบสิ่งของส่วนตัวที่อนุญาตให้นำติดตัวเข้าเรือนจำ เจ้าหน้าที่เรือนจำจะตรวจสอบสิ่งของส่วนตัวเพื่อให้แน่ใจว่าไม่มีสิ่งต้องห้ามปะปนอยู่ โดยเฉพาะยาเสพติด สิ่งของที่อนุญาตให้นำเข้าเรือนจำ ได้แก่ ของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เสื้อผ้า สบู่ แปรงและยาสีฟัน เป็นต้น

6. พิจารณาจัดหาที่ๆเหมาะสมที่จะให้ผู้ต้องขังอยู่ โดยทั่วไปแล้วผู้ต้องขังรับใหม่ทุกรายจะถูกจัดไว้ใน แคนแรกรับ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในเรือนจำ มีผู้ต้องขังบางรายที่เจ้าหน้าที่เห็นว่ามีปัญหาด้านสุขภาพก็จะส่งไปพักที่สถานพยาบาลของเรือนจำ

2.5.8. สิ่งที่ต้องทำ

1. ถ้ามีโรคประจำตัว ขอให้แจ้งเจ้าหน้าที่ทราบทันทีที่เข้าเรือนจำ
2. ถ้ามียาที่ต้องกินเป็นประจำ ควรแจ้งพยาบาลประจำเรือนจำเพื่อตรวจสอบว่ามียาดังกล่าวในสถานพยาบาลหรือไม่ ถ้าไม่มี ก็จำเป็นต้องติดต่อญาติเพื่อจัดส่งเข้ามา
3. พยายามดูแลสุขภาพให้ดี คุณอาจอยู่ในเรือนจำเพียงไม่กี่วันหรืออาจจะต้องอยู่อีกหลายสิบปี เราอยากเห็นคุณเดินออกจากคุกในสภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์
4. พยายามเป็นมิตรกับคนรอบข้าง ไม่ว่าจะป็นเจ้าหน้าที่หรือผู้ต้องขังด้วยกัน คนเหล่านี้อาจช่วยคุณได้เมื่อถึงคราวจำเป็น
5. ควรใช้ชีวิตทุกอย่างที่ภายในเรือนจำให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และต่อสังคมภายนอก

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 งานวิจัยเกี่ยวกับผู้ต้องขัง

ณัฐพล ไชยรินทร์ (2554) ได้วิจัย เรื่อง “ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมต่อผู้ต้องขังที่มีโทษจำคุกร่วมกับโทษปรับของเรือนจำและทัณฑสถานในจังหวัดเชียงใหม่” พบว่า

- 1) ผู้ต้องขังที่มีโทษจำคุกร่วมกับโทษปรับและกลุ่มบุคคลในครัวเรือน หรือญาติพี่น้องที่ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นที่ได้รับผลกระทบทางสังคมอย่างมาก โดยผลกระทบที่ได้รับมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ ทำให้ครอบครัวขาดผู้ดูแล ทำให้ขาดแรงกระตุ้นให้ตั้งใจประพฤติดี อยู่ในระเบียบวินัย และทำให้เกิดความตันทางจิตใจ
- 2) ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการที่ผู้ต้องขังที่มีโทษจำคุกร่วมกับโทษปรับไม่ได้รับการพักโทษ และลดวันต้องโทษ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขัง และครอบครัวมีความคิดเห็นตรงกันว่า ได้รับผลกระทบอย่างมาก โดยผลกระทบ 3 ลำดับแรก คือ ทำให้เสียโอกาสออกไปประกอบอาชีพเลี้ยงดูครอบครัว ทำให้ครอบครัวต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาเยี่ยม และทำให้เรือนจำต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลนักโทษโดยไม่จำเป็น
- 3) แนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีโทษจำคุกร่วมกับโทษปรับที่ถูกต้องเหมาะสม และเป็นธรรมนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เสนอแนะว่า เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเป็นธรรม ควรให้ผู้ต้องขังได้รับสิทธิ์การลดวันลงโทษ และพักการลงโทษด้วย โดยโทษกักขังแทนค่าปรับ ควรหลีกเลี่ยง แต่ให้ไปทำงานบริการสังคมแทนค่าปรับตามระยะเวลาที่ศาลพิพากษาลงโทษกักขังแทนค่าปรับ โดยให้กรมคุมประพฤติเป็นผู้กำกับดูแล

หรือนำกระบวนการยุติธรรมชุมชนมาปรับใช้ ดังนั้น ควรมีการแก้ไขกฎระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเป็นธรรม

พงศ์ฤทธิ์ จันทร์มงคล (2552) ได้วิจัย เรื่อง “การเปรียบเทียบการเห็นคุณค่าในตนเอง และความเชื่ออำนาจในตนระหว่างผู้ต้องขังที่ปรับตัวได้ดีในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า

1) ผู้ต้องขังที่ปรับตัวได้ดีมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าผู้ต้องขังที่ปรับตัวไม่ดี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ.001

2) ผู้ต้องขังที่ปรับตัวได้ดีมีความเชื่ออำนาจในตนสูงกว่าผู้ต้องขังที่ปรับตัวไม่ดี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ.001

รัชันัน หวังโกศา (2548) ได้วิจัย เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความเครียดและพฤติกรรมการเผชิญความเครียดของผู้ต้องขังหญิง : ศึกษาเฉพาะกรณีทัณฑสถานหญิงกลาง กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า

1) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 26-30 ปี มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา สมรสแล้วและยังติดต่อกันอยู่ประกอบอาชีพค้าขาย (พ่อค้า / แม่ค้า) มีเงินฝากที่ได้รับจากญาติเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในเรือนจำประมาณ 1,501-2,000 บาท เป็นผู้ต้องขังเด็ดขาด กระทำผิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ เข้ามาอยู่ในเรือนจำเป็นระยะเวลา 73 เดือนขึ้นไป (6 ปีขึ้นไป) และมีความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ในเรือนจำอยู่ในระดับปานกลาง

2) ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเครียด ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสภาพแวดล้อมทางด้านระยะเวลาที่เข้ามาอยู่ในเรือนจำหรือระยะเวลาที่ต้องโทษและประเภทคดีมีความสัมพันธ์กับระดับความเครียดของผู้ต้องขังหญิง

3) ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเผชิญความเครียด ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ
1) ปัจจัยทางด้านบวกประกอบด้วยระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส 2) ปัจจัยทางด้านลบประกอบด้วย ระยะเวลาที่เข้ามาอยู่ในเรือนจำ ประเภทผู้ต้องขัง ความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ในเรือนจำ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเผชิญความเครียดของผู้ต้องขังหญิง โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ควรมีการจัดให้มีหน่วยบริการให้คำปรึกษา เพื่อให้ผู้ต้องขังที่มีปัญหาในเรือนจำได้เข้ามาปรึกษา โดยอาจจัดให้มีขึ้นในแต่ละแดนอย่างชัดเจน รวมทั้งควรจัดให้มีโครงการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในการปฏิบัติตัวในขณะที่อยู่ในเรือนจำให้แก่ผู้ต้องขังเข้าใหม่ เพื่อเพิ่มความเข้าใจ ความรู้ และคำแนะนำในการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัว และได้ทราบวิธีการดำเนินชีวิตในเรือนจำ

จินตนา อนันตศิริ (2548) ได้วิจัย เรื่อง “ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีผลต่อการกระทำ ความผิดของผู้ต้องขังหญิง : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง กรุงเทพมหานคร” ผลของการวิจัยพบว่า

1) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 30 ปี และต่ำกว่า มีอายุขณะที่กระทำความผิดระหว่าง 25 ปี และต่ำกว่า จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีระยะเวลาที่ถูกคุมขัง 97 เดือนขึ้นไป (8 ปี 1 เดือน) นับถือศาสนาพุทธ มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร สมรสแล้ว มีที่อยู่อาศัยอยู่ในย่าน ชานเมือง / ชนบท กระทำความผิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ

2) ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีผลต่อการกระทำ ความผิด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เห็นว่าปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมทางสังคมด้านส่วนบุคคล ได้แก่ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่ถูก คุมขัง การมีญาติสนิท เพื่อนและบุคคลที่รู้จักเคยกระทำความผิดกฎหมาย ปัจจัยเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ อาชีพก่อนต้องโทษและอาชีพของบิดา ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางด้านสื่อสารมวลชน ได้แก่ การเรียนรู้วิธีการกระทำความผิดจากสื่อต่างๆ มีผลต่อการกระทำ ความผิดของผู้ต้องขังหญิง ข้อเสนอแนะจากการวิจัย บิดา มารดาควรเอาใจใส่ดูแลบุคคลในครอบครัว โดยการแสดงความรัก ความห่วงใยการให้ความรักความอบอุ่นหรือควรสอดส่องดูแลเอาใจใส่พฤติกรรมของบุคคลใน ครอบครัวให้มากขึ้น รวมทั้งสถาบันการศึกษา เช่น ครู อาจารย์ ควรปลูกฝังและขัดเกลาความ ประพฤติของนักเรียนให้อยู่ในรูปแบบที่สังคมยอมรับและคอยเป็นที่ปรึกษาหรือคอยให้คำแนะนำแก่นักเรียนอย่างใกล้ชิด โดยไม่มีการแยกแยะว่านักเรียนคนนั้นดีคนนั้นไม่ดี นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐเองก็ควรมีการควบคุมการนำเสนอรายการต่างๆ ว่าสิ่งใดควรนำเสนอและสิ่งใดไม่ควรนำเสนอของ สื่อสารมวลชนให้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดบุคคลที่จะกระทำความผิดได้ลอกเลียนแบบ วิธีการกระทำความผิดจากสื่อได้

มนตรี เทศขัน (2543) ได้วิจัย เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการเสพยาบ้าของผู้ต้องขังหญิง ในทัณฑสถานหญิงกลาง กรุงเทพมหานคร” ผลของการวิจัยพบว่า

1) ลักษณะทั่วไปของผู้ต้องขังหญิงที่เสพยาบ้า พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุไม่เกิน 25 ปี มีการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป มีรายได้ต่อเดือนไม่เกิน 4,000 บาท ฐานะพอมีพอกิน ไม่เคยถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับยาบ้าในข้อหาใดๆ มาก่อน และก่อนถูกจับกุมเคย เสพยาเสพติดวันละ 3 ครั้ง

2) ผู้ต้องขังวัยหญิงส่วนใหญ่ก่อนถูกจับกุมอาศัยอยู่ในละแวกที่มีการขายยาบ้า แต่ ไม่เคยขายหรือจำหน่ายยาบ้ามาก่อน นอกจากนี้ผู้ต้องขังหญิงส่วนใหญ่มีพฤติกรรมชอบเที่ยวเตร่ ชอบ สูบบุหรี่ ดื่มสุรา และมั่วสุมเสพยาเสพติด

3) ในการพิสูจน์สมมติฐาน พบว่า ผู้ต้องขังหญิงมีอาชีพและรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีปริมาณการเสพยาบ้าต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และพบว่า ความแตกแยกใน ครอบครัว การ

จำหน่ายยาบ้า การครอบครองยาบ้า การมีที่พักอาศัยอยู่ในแหล่งที่มีการเสพยา การขาย หรือการจำหน่ายยาบ้า การที่มีค่านิยมและเชื่อว่ายาบ้าเป็นสิ่งที่ดี สามารถที่จะ เสพได้ การที่มีบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่ต้องพึ่งยาบ้าอยู่ตลอดเวลา การที่มีปัญหาทาง จิตใจ และการขาดความรักความผูกพันต่อครอบครัว มีความสัมพันธ์กับปริมาณการเสพยาบ้า ของผู้ต้องขังหญิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4) ผลการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเสนอแนะว่าควรเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว และควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้หน่วยงานที่ ทำหน้าที่ป้องกันปราบปรามยาเสพติดของรัฐควรประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ในชุมชน เพื่อร่วมกันป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างจริงจัง

ดารุณย์ แฉ่งใจ (2546) ได้วิจัย เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการและความคาดหวังในการดำเนินชีวิตก่อนและหลังปลดปล่อยของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดในคดี พ.ร.บ.ยาเสพติดให้โทษ” ผลของการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการและความคาดหวังก่อนปลดปล่อยของผู้ต้องขังหญิง ได้แก่ ต้องการให้ทางทัณฑสถานจัดหางานหรือแจ้งแหล่งงานให้ก่อนปลดปล่อย ต้องการให้มีการจัดให้พบปะญาติในลักษณะพิเศษ ต้องการใบรับรองความประพฤติและต้องการให้มีการฝึกวิชาชีพใดวิชาชีพหนึ่งโดยเฉพาะ

ศิรินา สมนึก (2547) ได้วิจัย เรื่อง “การกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่” พบว่า ร้อยละแปดสิบของคดีที่กระทำผิดที่เกี่ยวกับยาเสพติด การกระทำผิดเกือบทั้งหมดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพในครอบครัวที่มีผลให้สมาชิกในครอบครัวขาดความอบอุ่น ขาดต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิต ไม่เห็นคุณค่าของตนเอง ขาดวุฒิภาวะทางอารมณ์ พฤติกรรมที่ตามมา คือ การทดลองใช้ยาเสพติด คบเพื่อนเที่ยวเตร่ คบแฟนตั้งแต่อายุน้อย ไม่ตั้งใจเล่าเรียน สอบตกหรือถูกไล่ออก ขายยาเสพติดและถูกจับในที่สุด

ส่วนการกระทำผิดซ้ำนั้น มีรูปแบบที่ไม่แตกต่างจากรูปแบบของการกระทำผิดครั้งแรก เมื่ออดีตผู้ต้องขังได้รับการปลดปล่อยจะกลับไปอยู่กับครอบครัว ในระยะแรกอดีตผู้ต้องขังได้พบว่าครอบครัวไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ ในหลายกรณีสมาชิกในครอบครัว ยังแสดงถึงความรังเกียจที่เคยติดคุก อีกทั้งเพื่อนบ้านได้แสดงความไม่ไว้วางใจ ทำให้อดีตผู้ต้องขังเหล่านี้ออกจากบ้านไปอยู่กับเพื่อนกลุ่มเดิมๆ ที่เคยคบก่อนติดคุกครั้งแรก ประกอบกับการขาดความช่วยเหลือเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่จากหน่วยงานต่างๆ และการถูกตีตราจากสังคม ทำให้บุคคลเหล่านี้หวนกลับมากระทำผิดซ้ำอีก

2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์

ปิยะมาศ ใจเฝื่อน (2552) ได้วิจัย เรื่อง “แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของสาทิศกุมาร” พบว่า แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของ สาทิศ กุมาร มีความหมายถึงความรู้ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตโดยไม่แบ่งแยกความรู้ทางโลกแห่งวัตถุและโลกแห่งจิตวิญญาณออกจากกัน สาทิศ กุมาร ได้สังเคราะห์ความรู้สามแหล่ง ได้แก่ ความรู้ทางศาสนาเช่น ความรู้ทางวัฒนธรรมอินเดีย และความรู้

จากการสังเคราะห์วัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออก จนกลายเป็นแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ แนวคิดนี้เอื้อต่อการศึกษานำไปปฏิบัติของมนุษย์ทุกคน โดยไม่มีศาสนาหรือวัฒนธรรมใดๆ มาเป็นกรอบ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ สาทิศ กุมาร มองว่าทุกการกระทำของมนุษย์ต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งหลักการอหิงสาเป็นสำคัญ และการพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ต้องมีความดีเป็นพื้นฐาน (Good Basic) เบื้องต้นเสียก่อนจึงจะทำให้มนุษย์ก้าวพ้นการยึดมั่นถือมั่นไปสู่มุมมองที่เปิดกว้าง มองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม เข้าใจว่าทุกอย่างเชื่อมโยงกันและมีผลกระทบต่อกันอย่างไม่รู้จบ

สาทิศกุมาร ตระหนักว่า ทุกสิ่งมีความสำคัญต่อระบบนิเวศ พวกเขามีจิตวิญญาณ มีหน้าที่และความดีเป็นของตนเอง แม้จะมีความแตกต่างทางกายภาพแต่นั้นเป็นความแตกต่างที่นำมาซึ่งความเกื้อกูลกันเพื่อความอยู่รอดและความสมดุลในระบบนิเวศ สาทิศกุมาร ได้อธิบายถึงหลักการแห่งความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ สังคม และมนุษย์ โดยผ่านคำว่า “ผืนดิน สังคมวิญญาณ” ทั้งสามสิ่งนี้มีการพึ่งพาอาศัยกันและกันอยู่ตลอดเวลาและไม่สามารถแยกสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกมาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์จะไม่สามารถอยู่รอดได้ปราศจากธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์ควรเคารพและสำนึกถึงคุณค่าของธรรมชาติโดยผ่านการกระทำที่มีทำที่แห่งความอ่อนน้อม ความกรุณาและความรัก เนื่องจากธรรมชาติค้ำจุนชีวิตมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จำเป็นต้องค้ำจุนการมีอยู่ของธรรมชาติด้วย เพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศและความอยู่รอดของมนุษยชาติต่อไป

ทางออกของวิกฤตการณ์ทางนิเวศวิทยาจำเป็นต้องเริ่มต้นที่ความเข้าใจของมนุษย์ต่อการให้ความหมายกับมนุษย์และธรรมชาติที่ถูกต้องเหมาะสมเสียก่อน จึงจะสามารถนำไปสู่ทำที่ที่เหมาะสมของมนุษย์ต่อธรรมชาติได้ โดยการสร้างความเข้าใจของมนุษย์ให้อยู่บนพื้นฐานแห่งจิตวิญญาณและความเชื่อมโยงถึงนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ

สตกมล แก้วมา (2552) ได้วิจัย เรื่อง “การเปรียบเทียบความหวัง ความผาสุกทางจิตวิญญาณ และพฤติกรรมการดูแลตนเอง ระหว่างผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่เปิดเผยสภาวะการติดเชื้อเอชไอวีกับไม่เปิดเผย” พบว่า เมื่อเปรียบเทียบคะแนนความคาดหวัง ความผาสุกทางจิตวิญญาณ และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ติดเชื้อเอชไอวีทั้ง 2 กลุ่ม พบว่า กลุ่มผู้ติดเชื้อที่เปิดเผยสภาวะการติดเชื้อเอชไอวีมีความหวัง ความผาสุกทางจิตวิญญาณ และพฤติกรรมการดูแลตัวเองสูงกว่า กลุ่มไม่เปิดเผยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นิภาพันธุ์ แสงประดับ (2547) ได้วิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีคำสอนของพระศาสดาจักราคาทอลิก” ผลของการวิจัยพบว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาจากแผนการของพระเจ้าผู้ทรงเป็นพระเจ้าผู้สร้าง ทรงสร้างมนุษย์เพศชายและเพศหญิงให้มีคุณค่าและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันตามภาพลักษณ์ของพระองค์ ให้มนุษย์มีร่างกาย และจิตวิญญาณ มนุษย์จึงเป็นสิ่งสร้างสูงสุดของพระเจ้า ทรงมอบอำนาจให้มนุษย์ปกครองดูแลสรรพสิ่งในโลกด้วยความรักความ

รับผิดชอบ และคามยุติธรรม ซึ่งมนุษย์มีอาจจะเมิดได้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ล่วงละเมิดมิได้ ปรากฏชัดเจนในพระเยซูคริสต์ตลอดการเจริญพระชนม์ชีพ และคำสอนของพระองค์ ทรงสอนให้เรา รักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเองเป็นความรักแบบไม่มีเงื่อนไข พระองค์สั่งให้ปกป้องดูแลชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะผู้ที่อ่อนแอกว่า คนยากจน หญิงหม้าย ลูกกำพร้า คนพิการ ผู้ถูกทอดทิ้งตกขอบสังคม รวมทั้งผู้เจ็บป่วยที่ต้องได้รับการดูแลและรักษาอย่างเป็นธรรม และการให้ชีวิตแก่ทารกผู้บริสุทธิ์โดย ไม่มีการเลือกปฏิบัติใดๆ ปัญหาการย่ำยีคุณค่าชีวิตมนุษย์ การใช้มนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือในการ ทดลองในปัจจุบันพระศาสนจักรคาทอลิกชี้ให้เห็นว่า ทำไม่ได้ และพระศาสนจักรได้เสนอแนวคำสอน บนพื้นฐานแห่งกฎธรรมชาติ การศึกษาวิจัยนี้ เสนอแนะให้ผู้เกี่ยวข้องเผยแพร่คำสอนเรื่อง “ศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์” ตามนัยของคัมภีร์ไบเบิล ในบริบทของคำสอนสากลของพระศาสนจักรคาทอลิกซึ่ง ปฏิบัติได้และง่ายต่อการประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

สุเมธ พิระพล (2545) ได้วิจัย เรื่อง “จุดจบของจิตใต้สำนึกความเป็นมนุษย์” ผลของการวิจัย พบว่า สภาพจิตใจของมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนได้ ด้วยปัจจัยและมูลเหตุต่างๆ ในสภาวะต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตของมนุษย์ผู้นั้น จึงเอาสาระตรงนี้มาเป็นแนวคิดในการทำงาน เนื่องจากสภาพสังคม ปัจจุบันมีสิ่งยั่วยุต่างๆ เกิด ขึ้นมากมายในสังคม ทั้งที่เป็นไปในทางที่ดี และไม่ดี โดยมีรูปแบบที่ หลากหลาย และแปลกประหลาดมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้สภาพจิตใจของ มนุษย์ อ่อนไหวไปตามกระแสเหล่านั้นได้ง่าย และทำให้มนุษย์ไม่เข้าใจ และรู้ซึ้ง ถึงคุณค่าที่แท้ที่จิตใจ ต้องการ ดังนั้นในผลงานชุดนี้ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงอันตราย อันเกิดจากการใช้ชีวิต ตามกระแสมากเกินไป ซึ่งอาจจะทำให้เพื่อนมนุษย์ตระหนักถึง สาระ คุณค่าของชีวิต และจิตใจที่ แท้จริง เพื่อที่จะดำเนินชีวิตไปในวิถีทางที่ ถูกต้อง และตั้งงามสืบไป

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) ได้วิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ บูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง” ผลของการวิจัย พบว่า ต่างประเทศได้ให้การยอมรับแนวคิดการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์มิใช่เพียงแต่ ในประเทศไทยเท่านั้น ในหลายประเทศทั่วโลกพบว่ามีหลักฐานการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรม ของผู้เรียน ครู และ ผู้ปกครองซึ่งเกิดขึ้นจากการมีคุณค่าความเป็นมนุษย์ 5 ประการ ได้แก่ ความจริง ความประพติชอบความสงบสุข ความรัก และอหิงสา การวิจัยแบบ Ex post facto ในโรงเรียนสัตยาไส พบว่า สาเหตุที่ทำให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมมาจาก การสวดมนต์ภาวนา นั่งสมาธิทุกวัน ได้รับแรงบันดาลใจจากครู เพื่อนๆ ในโรงเรียนและบรรยากาศของโรงเรียน

จากการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ พบว่า มีแนวคิดที่ใกล้เคียงกับแนวคิดการเรียนรู้แบบ บูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์และการวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ บูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ขึ้นมา ซึ่งรูปแบบดังกล่าวประกอบด้วย ทฤษฎีและแนวคิดของ รูปแบบ วัตถุประสงค์ และกระบวนการเรียนการสอนที่สำคัญคือ

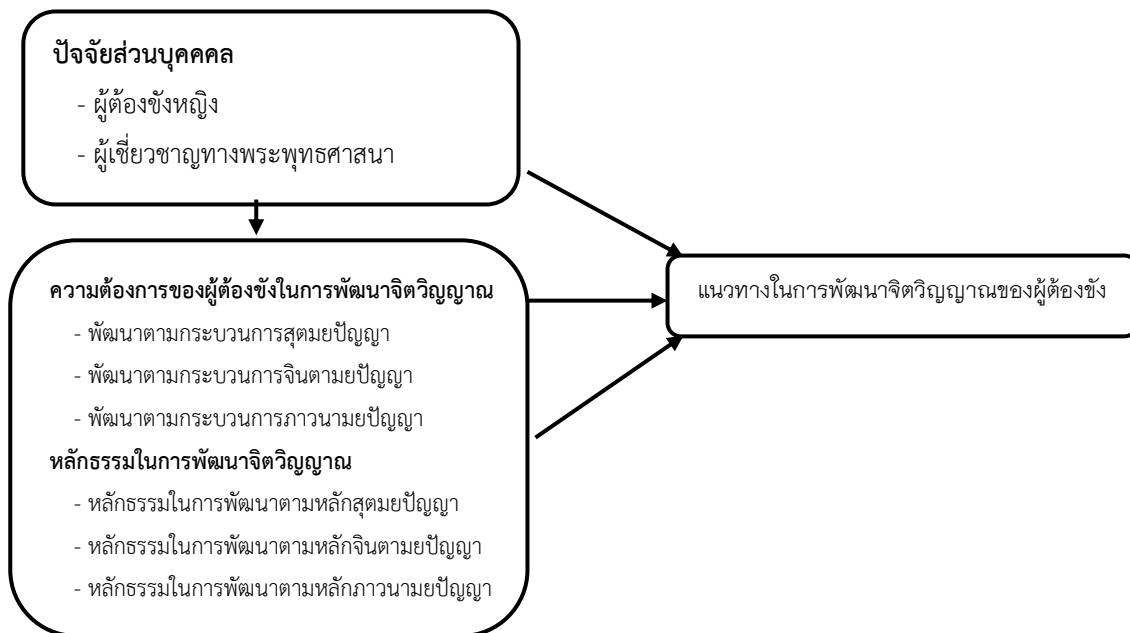
- 1) การสวดมนต์นั่งสมาธิแบบใช้แสงสว่าง
- 2) การสอนโดยสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เรียน
- 3) การสร้างบรรยากาศที่ดีโดยครูต้องเป็นตัวอย่างที่ดี
- 4) การดึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ออกมาจากภายในตัวผู้เรียน
- 5) การบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ในรายวิชาและกิจกรรมต่างๆ
- 6) การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ

นอกจากนี้รูปแบบยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารผู้ปกครอง ชุมชนและรัฐ ในการพัฒนาเด็กด้วย ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ต่อครูและอาจารย์ในต่างประเทศ เช่น ประเทศคาซัคสถาน จีน อินโดนีเซียและหมู่เกาะฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นที่ยอมรับของครูและอาจารย์ พร้อมกันนั้นได้มีการทดลองสอนรูปแบบนี้กับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและนิสิตในระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย ซึ่งพบว่าสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมทางด้านระยะเวลาที่เข้ามาอยู่ในเรือนจำหรือระยะเวลาที่ต้องโทษและประเภทคดีส่งผลต่อระดับความเครียดของผู้ต้องขังหญิง ผู้ต้องขังที่ปรับตัวได้ดีมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าผู้ต้องขังที่ปรับตัวไม่ดี การกระทำผิดซ้ำนั้น มีรูปแบบที่ไม่แตกต่างจากรูปแบบของการกระทำผิดครั้งแรก ร้อยละแปดสิบของคดีที่กระทำผิดที่เกี่ยวกับยาเสพติด การกระทำผิดเกือบทั้งหมดเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัวที่มีผลให้สมาชิกในครอบครัวขาดความอบอุ่น ทำให้ครอบครัวขาดผู้ดูแล ทำให้ขาดแรงกระตุ้นให้ตั้งใจประพฤติดี อยู่ในระเบียบวินัย และทำให้เกิดความตันทางจิตใจ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเป็นธรรม ควรให้ผู้ต้องขังได้รับสิทธิการลดวันลงโทษ และพักการลงโทษด้วย โดยโทษกักขังแทนค่าปรับ ควรหลีกเลี่ยงแต่ให้ไปทำงานบริการสังคมแทนค่าปรับตามระยะเวลาที่ศาลพิพากษาลงโทษกักขังแทนค่าปรับ สภาพจิตใจของมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนได้ ด้วยปัจจัยและมูลเหตุต่างๆ ในสภาวะต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตของมนุษย์ผู้นั้น ต่างประเทศได้ให้การยอมรับแนวคิดการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์มิใช่เพียงแต่ในประเทศไทยเท่านั้น ในหลายประเทศทั่วโลกพบว่ามีหลักฐานการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรม

2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นกรวิจัยเชิงประยุกต์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาจิตใจความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย เพื่อต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ให้ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ ดังนี้

- 3.1 ประชากรที่ศึกษา
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรที่ศึกษา

ประชากรในการวิจัย คือ ผู้ต้องขังหญิง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ และผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม คือ ผู้ต้องขังหญิง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ 1,151 คน ได้ใช้สูตรการคำนวณขนาด โดยใช้สูตรคำนวณของเครซีและมอร์แกน จำนวน 288 คน
2. กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ คือ ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน ภาษุผู้สำเร็จการศึกษาสูงสุดในด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา เปรียญธรรมเก้า ประโยค จำนวน 2 รูป และนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา จำนวน 3 รูป รวมทั้งหมด 10 รูป โดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้ทราบและให้ความยินยอมในการเก็บข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเป็นความลับ และนำเสนอผลงานวิจัยในภาพรวม

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้ใช้เครื่องมือ 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1 แบบสอบถาม สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังหญิง

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สำหรับผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา

1. เครื่องมือแบบสอบถาม

คณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัยและการนิยามศัพท์ปฏิบัติการ เป็นหลักแล้วนำมา

ประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการและหลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยเพื่อที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 2 ร่างแบบสอบถามเพื่อให้ครอบคลุมและตอบวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ 3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อที่ปรึกษาในการใช้สำนวนภาษา ตลอดจนพิจารณาถึงความเหมาะสมทั่วไปของแบบสอบถาม โดยให้ครอบคลุมถึงรายละเอียดของเนื้อหา เพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นตอนที่ 4 ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถาม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ จำนวน 3 ท่าน คือ

1. ดร.บาสี พุทธรักษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หนูม้วน ร่มแก้ว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

เมื่อพิจารณาความสอดคล้องและความครอบคลุมเนื้อหา ความกะทัดรัดชัดเจนของคำถามกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency) โดยใช้เกณฑ์พิจารณาตัดสิน ดังนี้

1. ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.6 แสดงว่า คำถามวัดตรงตามเนื้อหา
2. ค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า 0.6 แสดงว่า ข้อคำถามนั้นวัดไม่ตรงตามเนื้อหา
3. ถ้าคำถามนั้นวัดไม่ตรงตามเนื้อหา ได้ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือแล้วนำมาแก้ไขให้คำถามนั้นๆ มีความสอดคล้องตามเนื้อหา
4. นำมาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง แล้วนำไปทดลองใช้ (Try -out) จำนวน 30 คน กับผู้ต้องขังหญิง เรือนจำจังหวัดลำพูน แล้วหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ได้ = 0.997

ขั้นตอนที่ 5 นำไปใช้เก็บข้อมูลจริงกับกลุ่มตัวอย่าง โดยคณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ โดยกำหนดค่าตัวแปรที่เป็นคำถามมาตราส่วน โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

เกณฑ์ที่ใช้กำหนดการให้น้ำหนักคะแนน (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2548, หน้า 77) ดังนี้

มากที่สุด	มีค่าเท่ากับ	5 คะแนน
มาก	มีค่าเท่ากับ	4 คะแนน

ปานกลาง	มีค่าเท่ากับ	3 คะแนน
น้อย	มีค่าเท่ากับ	2 คะแนน
น้อยที่สุด	มีค่าเท่ากับ	1 คะแนน

เกณฑ์ที่ใช้ในการแปลความ ดังนี้

คะแนน	4.50 - 5.00	หมายถึง มีความต้องการมากที่สุด
คะแนน	3.50 - 4.49	หมายถึง มีความต้องการมาก
คะแนน	2.50 - 3.49	หมายถึง มีความต้องการปานกลาง
คะแนน	1.50 - 2.49	หมายถึง มีความต้องการน้อย
คะแนน	1.00 - 1.49	หมายถึง มีความต้องการน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 สอบถามเกี่ยวกับปลายเปิดถึงแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

การสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง คณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัยและการนิยามศัพท์ปฏิบัติการโดยได้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยแบ่งเป็นออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์

ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์

ตอนที่ 4 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์

เครื่องมือในการวิจัยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างได้นำมาวิเคราะห์ในการตอบ วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ และตอบ วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

1. อุปกรณ์ในการจดบันทึก เช่น เครื่องมือสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ปากกา ดินสอ ยางลบ สมุดบันทึก
2. อุปกรณ์ในการบันทึกเสียง

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เมื่อได้ข้อมูลจากแบบสอบถามแล้วจึงได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำตอบในแบบสอบถาม แล้วลงรหัส บันทึก ข้อมูลลงเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อประมวลผลด้วยการใช้โปรแกรมสำเร็จรูป แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ทราบถึง ความ

ต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

1.1 สถิติในการใช้วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ

1.2 สถิติในการใช้วิเคราะห์ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ คือ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จะใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ดังนี้

2.1 นำข้อมูลที่ผ่านการจัดระเบียบแล้วมาทำการวิเคราะห์ ซึ่งใช้แผนภูมิเป็นเครื่องมือในการช่วยวิเคราะห์เพื่อให้ทราบความเกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์กันระหว่างปัจจัยต่างๆ

2.2 นำข้อมูลย่อยๆ ต่างๆ ที่ได้คัดแยกและจัดระเบียบแล้วมารวมกันเป็นกลุ่มๆ (Clustering) ตามลักษณะของความเกี่ยวเนื่อง สัมพันธ์กัน

2.3 ตีความ (Interpretation) และสรุปความ (Conclusion) จากข้อมูลที่ค้นคว้ามาเพื่อให้เห็นถึงหลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมาด้วยการอธิบายถึงความเกี่ยวเนื่องกัน ความสัมพันธ์กันระหว่างข้อมูลย่อยๆ ต่างๆ ตามเนื้อหาและประเด็นเดียวกันแต่บริบทแตกต่างกันเพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้สามประการ คือ

- 1) เพื่อความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง
- 2) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง
- 3) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

ซึ่งขอบเขตครอบคลุมเนื้อหาต่างๆ คือ การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ในกระบวนการพัฒนาตามหลักศุขตมยปัญญา ตามหลักจินตมยปัญญา และตามหลักภาวนามยปัญญา โดยแบ่งออกเป็น 5 บท คือ

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 4 ผลการวิจัย

บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษา เรื่อง “แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่” โดยทำการสุ่มตัวอย่างเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือคือแบบสอบถามจำนวน 288 คน แล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล เพื่อคำนวณหาค่าสถิติต่างๆ และทำการเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน พระธรรมกถึก/พระวิทยากรอบรมธรรม จำนวน 5 รูป นักศึกษาคณะศาสนาและปรัชญา จำนวน 5 รูป/คน รวมทั้งหมดจำนวน 15 คน โดยการเลือกเฉพาะเจาะจงพร้อมทั้งนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

ตอนที่ 2 ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

ตอนที่ 3 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

ตอนที่ 4 แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ ผู้ต้องขังหญิง จำนวน 288 คน ซึ่งมีลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
1. อายุ		
ระหว่าง 20 – 29 ปี	74	25.7
ระหว่าง 30 – 39 ปี	109	37.8
ระหว่าง 40 – 49 ปี	42	14.6
50 ปี ขึ้นไป	63	21.9
2. ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	63	21.9
มัธยมศึกษาตอนต้น	83	28.8
มัธยมศึกษาตอนปลาย	79	27.4

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
สูงกว่ามัธยมตอนปลาย	19	6.6
อื่นๆ	44	15.3
โสด/ไม่มีแฟน	107	37.2
สมรส/มีแฟน	121	42.0
หม้าย/แยกกันอยู่	49	17.0
อื่นๆ	11	3.8
4. ระยะของคดี		
คดีถึงที่สุด	266	92.4
คดีอยู่ในระหว่างการพิจารณา	22	7.6
5. บุคคลที่ผู้ต้องขังเป็นห่วง		
พ่อแม่	175	60.76
พี่น้อง	9	3.13
ปู่ย่า ตา ยาย	5	1.74
ลุง ป้า น้า อา	82	28.47
ครอบครัว	17	5.90
6. บุคคลที่เป็นห่วงผู้ต้องขัง		
พ่อแม่	221	76.74
พี่น้อง	5	1.74
ปู่ย่า ตา ยาย	6	2.08
ลุง ป้า น้า อา	42	14.58
ครอบครัว	14	4.86
รวม	288	100.0

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้ต้องขังหญิงที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 288 มีอายุระหว่าง 30 – 39 ปีร้อยละ 37.8 รองลงมาอยู่ระหว่าง 31 – 40 ปี ร้อยละ 22.1 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 28.8 รองลงมา มัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 27.4 มีสถานภาพสมรส หรือ มีแฟนแล้ว ร้อยละ 42.0 รองลงมา โสด หรือ ยังไม่มีแฟน ร้อยละ 37.2 บุคคลที่ผู้ต้องขังเป็นห่วง คือ พ่อแม่ ร้อยละ 60.76 รองลงมา เป็น ลุง ป้า น้า อา ร้อยละ 28.47 บุคคลที่เป็นห่วงผู้ต้องขัง คือ พ่อแม่ ร้อยละ 76.74 รองลงมาเป็นห่วง ลุง ป้า น้า อา ร้อยละ 14.58

1.2 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 10 รูป และที่เป็นฆราวาส จำนวน 5 คน ดังที่ปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ	สถานภาพ	ตัวแทน
พระมหาสกุล มหาวีโร	อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธศาสตร์ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา	นักวิชาการ
พระครูใบฎีกาสมพร โอภาโส	รองผู้อำนวยการโรงเรียนเซตุนศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	นักวิชาการ
ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี	อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา พุทธศาสนาและ ปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา	นักวิชาการ
ดร.บาลี พุทธรักษา	อาจารย์ประจำ สาขาวิชา ปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	นักวิชาการ
ดร. อุเทน ลาพิงค์	อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา พุทธศาสนาและ ปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหา- มกุฏราชวิทยาลัย	นักวิชาการ
พระครูพัทธนาธิมุต	เจ้าอาวาสวัดอุปกุด เจ้าคณะตำบลช้างคลาน อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่	พระวิทยากร
พระเอม ฉนทสาโร	รองเจ้าอาวาสวัดสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่	พระวิทยากร
พระสมบุรณ์ ปริบุญโญ	ครูพระสอนปริยัติธรรม วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่	พระวิทยากร
พระกฤษณา ปภสฺสโร	รองเจ้าอาวาสวัดกู่คำ เจ้าคณะตำบลวัดเกต อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่	พระวิทยากร
พระสมบัติ สิริสมปนโน	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดฟ้าฮ่าม ตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่	พระวิทยากร

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ชื่อ	สถานภาพ	ตัวแทน
พระสัจชัย ญาณวีโร	นักศึกษาหลักสูตรพุทธศษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช- วิทยาลัย	นักศึกษา
พระมหาวรพงษ์ วรวิโส	นักศึกษาหลักสูตรศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธ- ศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช- วิทยาลัย	นักศึกษา
พระนิรันดร ไชยชนะ	นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสนบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ- ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	นักศึกษา
ว่าที่ร้อยตรีบรรยง เดชสะท้าน	นักศึกษาหลักสูตรศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ- ศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย	นักศึกษา
บุญรอด อารีเอื้อ	นักศึกษาหลักสูตรศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ- ศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช- วิทยาลัย	นักศึกษา

ตอนที่ 2 ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

การนำเสนอข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยได้แยกประเด็นหลักๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม ซึ่งมีอยู่ 3 ประการ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการรวบรวมข้อมูลในการวิเคราะห์ดังนี้

- 1) ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา
- 2) ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตามยปัญญา
- 3) ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา

2.1 ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา

คณะผู้วิจัยได้ตั้งคำถามปลายปิด (Close-ended Question) เพื่อวัดระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ปรากฏผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.3 ระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุ่มยปัญหา

การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุ่มยปัญหา		ระดับความต้องการ		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	การพัฒนาความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี	4.26	0.678	มาก
2	การพัฒนาสติปัญญาจากการศึกษาเล่าเรียน	4.18	0.771	มาก
3	พัฒนาการอ่านหนังสือ เรียนรู้ความรู้ใหม่	4.15	0.789	มาก
4	พัฒนาการสร้างความเข้าใจเหตุผล คุณค่าของหลักธรรม	4.22	0.749	มาก
5	พัฒนาการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรม	4.13	0.704	มาก
รวม		4.19	0.614	มาก

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุ่มยปัญหาของผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X}$) = 4.19 และมีความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.614 ซึ่งสามารถสรุปเป็นอันดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. การพัฒนาความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี
2. การพัฒนาการสร้างความเข้าใจเหตุผล คุณค่าของหลักธรรม
3. การพัฒนาสติปัญญาจากการศึกษาเล่าเรียน
4. การพัฒนาการอ่านหนังสือ เรียนรู้ความรู้ใหม่
5. การพัฒนาการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรม

ตารางที่ 4.4 ระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญหา

การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญหา		ระดับความต้องการ		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	พัฒนาแนวคิดพิจารณาหาเหตุผล	4.19	0.716	มาก
2	พัฒนาความคิดใคร่ครวญด้วยสติปัญญา	4.21	0.673	มาก
3	พัฒนาวิธีคิดในการแก้ปัญหา	4.20	0.733	มาก
4	พัฒนาวิธีคิดสร้างความสุขอยู่กับปัจจุบัน	4.28	0.709	มาก
5	พัฒนาแนวคิดให้เห็นถึงคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์	4.29	0.706	มาก
รวม		4.24	0.593	มาก

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญหาของผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X}$) = 4.24 และมีความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.593 ซึ่งสามารถสรุปเป็นอันดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. การพัฒนาแนวคิดให้เห็นถึงคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์
2. การพัฒนาวิธีคิดสร้างความสุขอยู่กับปัจจุบัน
3. การพัฒนาความคิดใคร่ครวญด้วยสติปัญญา
4. การพัฒนาวิธีคิดในการแก้ปัญหา
5. การพัฒนาแนวคิดพิจารณาหาเหตุผล

ตารางที่ 4.5 ระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา

การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา		ระดับความต้องการ		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	การพัฒนาการฝึกจิตให้มีสติทุกอย่างก้าว	4.19	0.751	มาก
2	การพัฒนาการปล่อยวางจิตเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์	4.23	0.757	มาก
3	การพัฒนาการฝึกควบคุมจิตใจไม่ให้ติดอยู่ที่เลส ตัณหา	4.24	0.765	มาก
4	การพัฒนาการเจริญแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์	4.35	0.666	มาก
5	การพัฒนาการนั่งสมาธิ เจริญจิตภาวนา	4.34	0.721	มาก
รวม		4.27	0.619	มาก

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญาของผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X}$) = 4.27 และมีความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.619 ซึ่งสามารถสรุปเป็นอันดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. การพัฒนาการเจริญแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์
2. การพัฒนาการนั่งสมาธิ เจริญจิตภาวนา
3. การพัฒนาการฝึกควบคุมจิตใจไม่ให้ติดอยู่ที่เลส ตัณหา
4. การพัฒนาการปล่อยวางจิตเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์
5. การพัฒนาการฝึกจิตให้มีสติทุกอย่างก้าว

ตารางที่ 4.6 สรุประดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

การพัฒนาจิตวิญญาณ		ระดับความต้องการ		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา	4.19	0.614	มาก
2	การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตามยปัญญา	4.24	0.593	มาก
3	การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา	4.27	0.619	มาก
รวม		4.23	0.544	มาก

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง โดยภาพรวมทั้งสามระดับอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย = 4.23 และมีความเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.544 ซึ่งสามารถสรุปเป็นอันดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

- อันดับที่ 1 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา
- อันดับที่ 2 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตามยปัญญา
- อันดับที่ 3 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา

ตอนที่ 3 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

การนำเสนอข้อมูล คณะผู้วิจัยได้แยกประเด็นหลักๆ ได้จากการสัมภาษณ์ซึ่งมีอยู่ 3 ประการ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการรวบรวมข้อมูลในการวิเคราะห์ดังนี้

- 1) หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา
- 2) หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจินตามยปัญญา
- 3) หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา

3.1 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย ถึงหลักธรรมในที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา ดังที่ปรากฏในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.7 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของสุตมยปัญญา	<p>“การที่จะปลูกจิตสำนึกให้รู้ถึงคุณค่าของการเกิดมาเป็นคนก็จะต้องให้รู้ อย่างลึกซึ้งถึงหลักธรรม หิริ ความละอายแก่ใจ โอตตัปปะ ความเกรงกลัว ฟัง และมีการปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ หรือหลักธรรมอื่นตามความเหมาะสม” (พระครูใบฎีกาสมพร โอภาโส, 20 ธ.ค. 58)</p> <p>“พรหมวิหาร 4 ความเมตตาต่อกัน มีความกรุณาต่อกัน แสดงความยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี ถ้าแก้ไขไม่ได้ทำให้รับความเป็นจริงได้ ฆราวาสธรรม 4 มี</p>

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>หลักธรรมในการ พัฒนาจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของ สุตมยปัญญา</p>	<p>ความซื่อสัตย์ รู้ฝึกปรือจนเกิดความชำนาญ รู้จักอดทน มีจิตอาสาเสียสละ ประโยชน์ของตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เมื่อได้ฟังสิ่งใดมาควรตริตrongให้ดี” (ดร. ทรงศักดิ์ พรหมดี, 14 ธ.ค. 58)</p> <p>“พรหมวิหาร 4 ความเมตตาต่อกัน มีความกรุณาต่อกัน แสดงความยินดีเมื่อ ผู้อื่นได้ดี ถ้าแก้ไขไม่ได้ทำให้ได้รับความเป็นจริงได้ ฆราวาสธรรม 4 มีความ ซื่อสัตย์ รู้ฝึกปรือจนเกิดความชำนาญ รู้จักอดทน มีจิตอาสาเสียสละประโยชน์ ของตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เมื่อได้ฟังสิ่งใดมาควรตริตrongให้ดี” (ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี, 14 ธ.ค. 58)</p> <p>“ความมีเมตตาต่อกันพอที่จะช่วยให้ผู้ต้องขังหญิงไม่หดหู่ในสิ่งที่ผ่านมา สามารถที่จะพัฒนาใจตนเองให้สู้ชีวิตต่อไปได้อีก” (พระมหาสกุล มหาวิโร, 12 ม.ค. 59)</p> <p>“ใช้อิทธิบาท 4 รู้จักพอใจ รู้จักขยัน รู้จักใส่ใจ รู้บทวนในสิ่งที่ทำลงไป และ ควรศึกษาวัตถุประสงค์ ในมัชฌิมนิกาย สุตตันตปิฎก มีการเปรียบเทียบให้ภาพ ชัดยิ่งขึ้น เมื่อได้ฟังทำให้ความเข้าใจให้ดีขึ้นได้มีกำลังใจ สู้ชีวิตไม่ให้เศร้าหมองใน สิ่งที่ผ่านมา” (ดร.บาตี พุทธรักษา, 15 ธ.ค. 58)</p> <p>“ควรให้ผู้ต้องขังได้เรียนรู้จนเข้าใจถึงโลกธรรม 8 มียศได้ ยศก็เสื่อมได้ มีลาภ ลาภก็เสื่อมได้ มีสรรเสริญได้ นินทาก็มีได้ บางครั้งก็สุข บางครั้งก็ทุกข์ มันเป็น ธรรมดา ควรรู้อย่างยิ่งก็คือ เบญจศีล เบญจธรรม ธรรมมีอุปการะ 2 ก็มี ความสำคัญเหมือนกัน สติสัมปชัญญะ จะรู้ว่าว่าขณะเราทำอะไรกัน ดีหรือไม่ อย่างไร” (ดร. อุเทน ลาพิงค์, 8 ม.ค. 59)</p> <p>“วิชาจรณะ ความรู้คู่คุณธรรม สอนให้เขามีความรู้ความสามารถนำไป ปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ เอาตัวรอดได้ อย่างมีคุณภาพ อย่างมีคุณธรรม สร้างสรรค์สังคม” (พระครูพัชฌนาธิมุต, 23 ธ.ค. 58)</p> <p>“การให้พัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง ควรนำหลักพละ 5 ไม่ว่าจะเป็นการปลูก ศรัทธาให้เกิดมี การเสริมสร้างสติปัญญา และอริยทรัพย์ 7 ก็คล้ายๆ กับพละ 5 โดยเฉพาะข้อแรกว่าด้วยศรัทธา ข้อสุดท้ายว่าสติปัญญา หมายความว่า หลักการสอนให้รู้สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดไม่ควรเชื่อ ต้องการอาศัยความรู้สติปัญญา เป็นเครื่องกำกับ เหล่านี้ควรได้ฟังสิ่งที่ทำให้มีความหวังและอยู่ได้” (พระเอม ฉนทสาโร, 2558)</p>

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>หลักธรรมในการ พัฒนาจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของ สุทรมยปัญญา</p>	<p>“ศีล เป็นพื้นฐานที่ดีที่สุดของมนุษย์ ไม่ว่าจะคนจะอยู่ที่ไหนก็ตามสามารถที่จะนำศีลมาประพฤติได้ เมื่อรักษาศีลให้สมบูรณ์แล้วจิตใจก็จะสงบมากขึ้น มีความสุข เมื่อมีความสุข คนรอบข้างก็พลอยมีความสุขไปด้วย” (พระสมบุรณ์ ปริบุญโญ, 26 ธ.ค. 58)</p> <p>“การที่จะสร้างขวัญกำลังใจให้สู้ชีวิต ควรนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปใช้อบรมเพื่อให้รู้ว่า การดำเนินชีวิตประจำวัน ต้องรู้จักให้รู้จักเสียสละ การพูดเจรจาปราศรัยเป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ ไม่หยาบคาย ไพราะอ่อนหวาน ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ทำตัวสบายๆ เสมอต้นเสมอปลาย” (พระสมบัตติ สิริสมปนโน, 11 ม.ค. 59)</p> <p>“ผู้ต้องขังพึงมีหลักธรรม คือ การคบบัณฑิต คือ มีกัลยาณมิตรที่จะคอยชักนำชี้แนะแนวทางในการประพฤติตนและการดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข” (พระภุชญา ปภสสุโร, 23 ธ.ค. 59)</p> <p>“ขรวาสาธรรม 4 ประการ คือ ขันติ ทมะ สัจจะ จาคะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ความอดทนต่อสถานการณ์ต่างๆ ต่อสิ่งที่เข้ามาในชีวิต ให้มีพลังในการที่สู้ชีวิตต่อไปได้” (พระสัจชัย ญาณวีโร, 12 ธ.ค. 58)</p> <p>“การขอขมา หรือ ขอโทษกรรมต่อผู้ที่ตนได้ประมาทพลาดพลั้งไป เป็นการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น ลดพฤติกรรมที่เคยทำไว้ไม่ดีไม่งามแล้วเริ่มต้นทำแต่สิ่งที่ดีงาม” (พระมหาวรพงษ์ วรวิโส, 10 ธ.ค. 58)</p> <p>“หลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของสุทรมยปัญญา คือ กรรมและสังสารวัฏ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กุศลกรรมบถ 10 อกุศลกรรมบถ 10 ” (บุญธฤต อารีเอื้อ, 13 ธ.ค. 58)</p> <p>“ขันติ คือ ความอดทนอดกลั้นต่อความลำบากเมื่ออยู่ในสภาพที่ถูกกักขังจองจำสิ่งที่จะต้องทำเป็นสิ่งแรก คือ ความอดทนต่อสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะป็นด้านที่พักอาศัย อาหาร หรือ คนที่อยู่ร่วมกัน” (ว่าที่ร้อยตรี บรรยง เดชสะท้าน, 16 ธ.ค. 58)</p> <p>“ตามหลักของสุทรมยปัญญานี้ คือ ปัญญาเกิดจากการฟังเราควรเอาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับ พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เพื่อเป็นการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและรักใคร่สามัคคีกัน” (พระนิรันดร ไชยชนะ, 18 ธ.ค. 58)</p>

จากข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาในกลุ่มเป้าหมายที่ได้ให้สัมภาษณ์ถึงหลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. พรหมวิหาร 4 ความเมตตาต่อกัน มีความกรุณาต่อกัน แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ถ้าแก้ไขไม่ได้ทำให้ได้รับความเป็นจริงได้ ฆราวาสธรรม 4 มีความซื่อสัตย์ รู้ฝึกปรือจนเกิดความชำนาญ รู้จักอดทน มีจิตอาสาเสียสละประโยชน์ของตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เมื่อได้ฟังสิ่งใดมาควรตรិตรองให้ดี จะช่วยให้ผู้ต้องขังหญิงไม่หวั่นไหวในสิ่งที่ผ่านเข้ามาสามารถที่จะพัฒนาใจตนเองให้สู้ชีวิตต่อไปได้อีก การที่จะปลูกจิตสำนึกให้รู้ถึงคุณค่าของการเกิดมาเป็นคนก็จะต้องให้รู้อย่างลึกซึ้งถึงหลักธรรม หิริ ความละอายแก่ใจ โอตตปปะ ความเกรงกลัว ฟังและมีการปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ หรือหลักธรรมอื่นตามความเหมาะสม

2. ใช้อิทธิบาท 4 รู้จักพอใจ รู้จักขยัน รู้จักใส่ใจ รู้ทบทวนในสิ่งที่ทำลงไป และควรศึกษาวัตถุปมสูตร ในมัชฌิมนิกาย สุตตันตปิฎก มีการเปรียบเทียบให้ภาพชัดยิ่งขึ้น เมื่อได้ฟังทำให้ความเข้าใจให้ดีขึ้นได้มีกำลังใจ สู้ชีวิตไม่ให้เศร้าหมองในสิ่งที่ผ่านเข้ามา สอนให้มีความรู้ความสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ เอาตัวรอดได้ อย่างมีคุณภาพ อย่างมีคุณธรรม สร้างสรรค์สังคม

3. ผู้ต้องขังได้เรียนรู้จนเข้าใจถึงโลกธรรม 8 มียศได้ ยศก็เสื่อมได้ มีลาภ ลาภก็เสื่อมได้ มีสรรเสริญได้ นินทาก็มีได้ บางครั้งก็สุข บางครั้งก็ทุกข์ มันเป็นธรรมดา ควรรู้อย่างยิ่งก็คือ เบญจศีล เบญจธรรม ธรรมมีอุปการะ 2 ก็มีความสำคัญเหมือนกัน สติสัมปชัญญะ จะรู้ว่าว่าขณะเราทำอะไรกันดีหรือไม่ อย่างไร

4. การให้พัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง ควรนำหลักพละ 5 ไม่ว่าจะเป็นการปลูกศรัทธาให้เกิดมี การเสริมสร้างสติปัญญา และอริยทรัพย์ 7 ก็คล้ายๆ กับพละ 5 โดยเฉพาะข้อแรกว่าด้วยความศรัทธา ข้อสุดท้ายว่าสติปัญญา หมายความว่า หลักการสอนให้รู้สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดไม่ควรเชื่อ ต้องการอาศัยความรู้สติปัญญาเป็นเครื่องกำกับ เหล่านี้ควรได้ฟังสิ่งที่ทำให้มีความหวังและอยู่ได้

5. ศีล เป็นพื้นฐานที่ดีที่สุดของมนุษย์ ไม่ว่าจะคนจะอยู่ที่ไหนก็ตามสามารถที่จะนำศีลมาประพฤติได้ เมื่อรักษาศีลให้สมบูรณ์แล้วจิตใจก็จะสงบมากขึ้น มีความสุข เมื่อมีความสุข คนรอบข้างก็พลอยมีความสุขไปด้วย รู้จักการคบบัณฑิตคือมีกัลยาณมิตรที่จะคอยชักนำ ชี้แนะแนวทางในการประพฤติตนและการดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เพื่อให้รู้ว่า การดำเนินชีวิตประจำวัน ต้องรู้จักให้รู้จักเสียสละ การพูดเจรจาปราศรัยเป็นไปเพื่อความสร้างสรรค์ไม่หยาบคาย ไพเราะอ่อนหวาน ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ทำตัวสบายๆ เสมอต้นเสมอปลาย

6. ฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ ขันติ ทมะ สัจจะ จาคะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ความอดทนต่อสถานการณ์ต่างๆ ต่อสิ่งที่เข้ามาในชีวิต อดทนอดกลั้นต่อความลำบากเมื่ออยู่ในสภาพที่ถูก

กักขังจองจำสิ่งที่จะต้องทำเป็นสิ่งแรก คือ ความอดทนต่อสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นด้านที่พักอาศัย อาหาร หรือ คนที่อยู่ร่วมกันให้มีพลังในการที่สู้ชีวิตต่อไปได้

7. การขอขมา หรือ ขอโทษกรรมต่อผู้ที่ตนได้ประมาทพลาดพลั้งไป เป็นการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น ลดพฤติกรรมที่เคยทำไว้ไม่ดีไม่งามแล้วเริ่มต้นทำแต่สิ่งที่ดีงาม ให้รู้ซึ่งถึงกรรมและสังสารวัฏ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กุศลกรรมบถ 10 อกุศลกรรมบถ 10 เป็นต้น

3.2 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจินตามยปัญญา

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย ถึงหลักธรรมในที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจินตามยปัญญา ดังที่ปรากฏต่อไปนี้

ตารางที่ 4.8 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจินตามยปัญญา

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของจินตามยปัญญา	<p>“หลักธรรมตามหลักการคิดจะต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและทุกขณะก็คือ สติ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว คิดดี พูดดี ทำดี” (พระครูใบฎีกาสมพร โอภาโส, 20 ธ.ค. 58)</p> <p>“จะให้ผู้ต้องขังรู้ถึงคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นจะทำให้คิดถึงหลักการและเหตุผลในการครองตนอยู่ในกรอบของศีล 5 พร้อมทั้งเข้าใจถึงหลักการของเบญจธรรม” (พระมหาสุกุล มหาวิโร, 12 ม.ค. 59)</p> <p>“การใช้หลักของโยนิโสมนสิการ พินิจพิจารณาหาเหตุหาผล เมื่อตริตrongดีแล้วก็จะทำให้ได้พลังข้อดี พูดดี พูดได้ พูดเป็น ทำดี ทำได้ ทำเป็น สามารถนำความรู้มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้” (ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี, 14 ธ.ค. 58)</p> <p>“การให้ข้อคิดแก่ผู้ต้องขัง ควรจะให้อธิถึง สัปปริสธรรม 7 รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้คน การแผ่เมตตาทำให้จิตใจอ่อนโยนมาก พร้อมให้การศึกษามงคลสูตรอย่างเข้าใจแล้วจะรู้ว่ามงคลของพระพุทธองค์ เป็นมงคลทำ คือ ต้องลงมือทำเอง ยึดถือเอาการปฏิบัติฝึกฝนตนเองเป็นเกณฑ์ เป็นสังฆธรรมที่ไม่เปลี่ยนแปลง ผู้ใดปฏิบัติตามรับรองได้ผลแน่” (ดร.บาลี พุทธรักษา, 15 ธ.ค. 58)</p>

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>หลักธรรมในการ พัฒนาจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการ ของจิตตามปัญญา</p>	<p>“การที่จะให้ชีวิตต่อไป ควรจะสอนให้รู้ถึงหลักมงคลสูตรตามแนวของ พระพุทธศาสนา ไม่ยึดถือวัตถุมงคลใดๆ แต่ยึดถือการฝึกฝนตนเอง สังคม ภายนอก ยึดว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นมงคล แต่ละที่แต่ละสมัยก็ยึดถือแตกต่างกันไป ไม่เป็นที่ตกลงกันแน่นอน ของบางสิ่ง บางอย่าง เป็นมงคลในสังคมหนึ่ง แต่ เป็นอัมงคลอีกสังคมหนึ่ง และควรจะสอนให้ถึงหลัก สังคหวัตถุ 4 การ เสียสละ การพูดการจา มีจิตอาสา และการครองตนอย่างไร จึงเป็นที่ชอบอก ชอบใจ เป็นที่พึงปรารถนาของพวกพ้อง” (ดร. อุเทน ลาพิงค์, 8 ม.ค. 59)</p> <p>“ผู้ต้องขังพึงมีหลักธรรมคือ หลักแห่งโลกธรรม 8 เพื่อให้เข้าใจถึงการมี ขึ้น-มีลงของชีวิตเพื่อไม่ให้ยึดติดอันจะทำให้เกิดทุกข์และเข้าใจกฎแห่งกรรม ว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตนไม่มีใครทำให้เราเป็นอย่างอื่นได้นอกจากตนเอง” (พระภิกษุ ปภสฺสโร, 23 ธ.ค. 59)</p> <p>“หลักธรรมตามกระบวนการจิตตามปัญญา หลักที่เน้นให้คิดสำนึก ความรู้สึกผิดถูก เช่น หลักของการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กฎแห่งกรรม” (พระครูพิธานธมฺมุต, 23 ธ.ค. 58)</p> <p>“สติ เวสัชชกรณธรรม คือ ต้องสอนให้เขาคิดอย่างมีสติ เพราะชีวิตจะ ได้ไม่มีความวิตกกังวล บั่นทอนความรู้สึก ให้อยู่ในอารมณ์ปัจจุบัน” (พระเอม ฉนทสาโร, 25 ธ.ค. 58)</p> <p>“มีสติปัญญาเห็นชอบว่า การพัฒนาจิตมีประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่าง มีคุณภาพ การเห็นชอบเช่นนี้ จะทำให้เกิดศรัทธาที่จะศึกษาและปฏิบัติธรรม เพื่อการพัฒนาจิตใจของตนเองอย่างจริงจัง” (พระสมบุรณ์ ปริบุญโณ, 26 ธ.ค. 58)</p> <p>“ให้รู้หลักธรรมพื้นฐานๆ ไปก่อน คือ พรหมวิหารธรรม 4 เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และคุณค่าประโยชน์ของการรักษาศีล 5 อันเป็นที่ตั้งบ่อเกิด แห่งคุณงามความดีทั้งหลาย เมื่อสังคัมปฏิบัติได้ก็ปราศจากการ ทำร้าย ลัก ขโมย ฆ่าข่มขืน ไม่มีการหลอกลวง ไม่มียาเสพติด คุณภาพชีวิตคนในสังคมก็ดี ไปด้วย” (พระสมบติ สิริสมปนฺโน, 11 ม.ค. 59)</p> <p>“คุณค่าความเป็นมนุษย์ คือ มนุษย์ทุกคนเกิดมาต้องมี ศีล เป็นพื้นฐาน ชีวิตของตนตามหลักเบญจศีล ศีล 5” (พระสฤษชัย ญาณวีโร, 12 ธ.ค. 58)</p> <p>“สิ่งที่ควรสอนให้รู้ ให้เข้าใจศีล 5 หรือ เบญจศีล ให้เข้าใจถึงคุณค่าของ</p>

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของจินตามยปัญญา</p>	<p>การเกิดมาเป็นคน เครื่องบงชี้ถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้ที่ยังเบียดเบียนทำร้าย ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน จะมีศักดิ์ศรีความเป็นความมนุษย์ได้อย่างไร ผู้ที่มีศีลประจำจิตประจำใจ ประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง” (พระมหารพวงษ์ วรวิโส, 10 ธ.ค. 58)</p> <p>“ทิริ โอดัปะปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาป และละอายแก่บาป เพราะพิจารณาแล้วหากคนเรามีความเกรงกลัวและละอายต่อบาปก็จะไม่ทำความผิดซ้ำอีกครั้ง เมื่อรับรู้ผลของการกระทำ จึงควรระลึกหลักธรรมข้อนี้ให้มากๆ” (ว่าที่ร้อยตรี บรรยง เดชสะท้าน, 16 ธ.ค. 58)</p> <p>“หลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของ จินตามยปัญญา คือ ชั้น 5 ไตรลักษณ์ โดยให้พิจารณา รูป นาม (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ควรปล่อยวาง” (บุญธฤต อารีเอื้อ, 13 ธ.ค. 58)</p> <p>“ในกระบวนการนี้เราควรเอาหลักธรรมของไตรลักษณ์ คือ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เวลาอยู่ให้สร้างคุณความดีให้กับสังคม บ้านเมืองให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสามัคคีซึ่งกันและกัน” (พระนิรันดร ไชยชนะ, 18 ธ.ค. 58)</p>

จากข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาในกลุ่มเป้าหมายที่ได้ให้สัมภาษณ์ถึงหลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจินตามยปัญญา สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. หลักธรรมตามหลักการคิดจะต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและทุกขณะก็คือ สติ ธรรมะระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว คิดดี พูดดี ทำดี จะให้ผู้ต้องขังรู้ถึงคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นจะทำให้คิดถึงหลักการและเหตุผลในการครองตนอยู่ในกรอบของศีล 5 พร้อมทั้งเข้าใจถึงหลักการของเบญจธรรม พินิจพิจารณาหาเหตุหาผล เมื่อตริตrongดีแล้วก็จะทำให้ได้พลังข้อดี พูดดี พูดได้ พูดเป็น ทำดี ทำได้ ทำเป็น สามารถนำความรู้มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

2. การให้ข้อคิดแก่ผู้ต้องขังหญิงให้รู้ถึง สัจธรรม 7 รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้คน การแผ่เมตตาทำให้จิตใจอ่อนโยนมาก พร้อมให้การศึกษามงคลสูตรอย่างเข้าใจแล้วจะรู้ว่ามงคลของพระพุทธองค์ เป็นมงคลทำ ต้องลงมือทำด้วยตัวเอง ยึดถือเอาการปฏิบัติผนตนเองเป็นเกณฑ์ เป็นสัจธรรมที่ไม่เปลี่ยนแปลง ให้เข้าใจถึงการมีขึ้น-มีลงของชีวิตเพื่อไม่ให้ยึดติดอันจะทำ

ให้เกิดทุกข์และเข้าใจกฎแห่งกรรมว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตนไม่มีใครทำให้เราเป็นอย่างอื่นได้นอกจากตนเอง

3. การที่จะให้สู้ชีวิตต้องรู้ถึงหลักมงคลสูตรตามแนวของพระพุทธศาสนา ไม่ยึดถือวัตถุ มงคลใดๆ แต่ยึดถือการฝึกฝนตนเอง สังคมภายนอก ยึดว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นมงคล แต่ละที่แต่สมัยก็ ยึดถือแตกต่างกันไป ไม่เป็นที่ตกลงกันแน่นอน ของบางสิ่ง บางอย่าง เป็นมงคลในสังคมหนึ่ง แต่เป็น อัมงคลอีกสังคมหนึ่ง และสอนให้ถึงหลัก สังคหวัตถุ 4 การเสียสละ การพูดการจา มีจิตอาสา และ การครองตนอย่างไร จึงเป็นที่ชอบอกชอบใจ เป็นที่พึงปรารถนาของพวกพ้อง

4. ตามกระบวนการจินตตามยปัญญาเน้นให้คิดสำนึกความรู้สึกผิดถูก เช่น หลักของการ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กฎแห่งกรรม สอนให้คิดอย่างมีสติ เพราะชีวิตจะได้ไม่มีความวิตกกังวล บั่นทอน ความรู้สึก อยู่ในอารมณ์ปัจจุบัน ให้เห็นถึงประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

5. ให้รู้หลักธรรมพื้นฐานๆ ไปก่อน คือ พรหมวิหารธรรม 4 เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และคุณค่าประโยชน์ของการรักษาศีล 5 อันเป็นที่ตั้งบ่อเกิดแห่งคุณงามความดีทั้งหลาย เมื่อสังคัมปฏิบัติได้ก็ปราศจากการ ทำร้าย ลักขโมย ฆ่าข่มขืน ไม่มีการหลอกลวง ไม่มียาเสพติด คุณภาพชีวิตคนในสังคมก็ดีขึ้นด้วย ทุกคนเกิดมาต้องมี ศีล เป็นพื้นฐานชีวิต ให้รู้ ให้เข้าใจศีล 5 คุณค่า ของการเกิดมาเป็นคน เครื่องบ่งชี้ถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้ที่ยังเบียดเบียนทำร้าย ล่วงละเมิดซึ่ง กันและกัน จะมีศักดิ์ศรีความเป็นความมนุษย์ได้อย่างไร ผู้ที่มีศีลประจำจิตประจำใจ ประพฤติปฏิบัติตน ให้เหมาะสม มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง

6. หิริ โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อบาป และละอายแก่บาป เพราะพิจารณาแล้ว หากคนเรามีความเกรงกลัวและละอายต่อบาปก็จะไม่ทำความผิดซ้ำอีกครั้ง เมื่อรับรู้ผลของการกระทำ จึงควรระลึกหลักธรรมข้อนี้ให้มากๆ

7. หลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณแก่ผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของ จินตมยปัญญา คือ ชันธ 5 ไตรลักษณ์ โดยให้พิจารณา รูป นาม (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ควรปล่อย วาง เป็นไปตามหลักไตรลักษณ์ คือ การเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป เวลาอยู่ให้สร้างคุณความดีให้กับสังคม บ้านเมืองให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสามัคคีซึ่งกันและกัน

3.3 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมาย ถึงหลักธรรมในที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา ดังที่ปรากฏในตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา</p>	<p>“การสร้างให้เกิดมีในจิตใจนั้นจะต้องมีการปฏิบัติตามหลักธรรมการภาวนา ทำจิตใจให้ผ่องใสสะอาด ผีกขันธ์ ความอดทน โสรัจจะ ความเสียม เพื่อควบคุมจิตใจให้ร่มเย็นเป็นสุข” (พระครูใบฎีกาสมพร โอภาโส, 20 ธ.ค. 58)</p> <p>“การที่ไม่ให้ผู้ต้องขังหลงระเหิงอยู่ในสิ่งที่ไม่ดีงาม ควรที่จะสอนให้รู้จักการเจริญกรรมฐาน โดยเฉพาะ สติปัฏฐาน 4 พิจารณาถึงกายในกาย จิตในจิต เวทนาในเวทนา ธรรมในธรรม คืออะไร หรือเจริญอานาปานสติ กำหนดลมหายใจ เข้าใจ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้กำลังปฏิบัติธรรมใหม่ๆ” (พระมหาสกุลมหาวิโร, 12 ม.ค. 59)</p> <p>“เมื่อคิดดีแล้วก็จะทำให้ได้เห็นความจริงและปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง อันเป็นแนวทางพื้นฐานของการปฏิบัติธรรมประกอบจิตใจไปเรื่อยๆ ให้ละเอียดอ่อนสามารถที่จะนำความทุกข์ออกจากความคิดซึ่งเป็นตัวปัญหาในการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา” (ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี, 14 ธ.ค. 58)</p> <p>“หลักธรรมที่เป็นหัวใจของการพัฒนาจิตวิญญาณคือ การปฏิบัติธรรมฝึกกรรมฐานเจริญภาวนา การศึกษากรรมฐาน 40 กอง สามารถเลือกปฏิบัติตามจริตของแต่ละคน ในเรือนจำควรเน้นอานาปานสติ เพราะผู้ต้องขังมักอยู่ในอารมณ์ของวิตกจริต โมหจริต” (ดร.บาตี พุทธรักษา, 15 ธ.ค. 58)</p> <p>“การปฏิบัติธรรมตามสติปัฏฐาน 4 ทำให้จิตใจสงบอันเกิดจากการกำหนดรู้ชัด พิจารณาเห็นความปรากฏของรูปธรรม นามธรรม โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่สามารถบังคับ เพียงแต่จิตรู้ปราศจากการปรุงแต่ง ลึกแต่ว่าระลึกู้นั้น” (พระสมบัตติ สิริสมปนโน, 11 ม.ค. 59)</p>

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>หลักธรรมในการ พัฒนาจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของ ภาวนามยปัญญา</p>	<p>“อสุภะกรรมฐาน 10 การเจริญ อสุภะ เป็นอารมณ์กรรมฐานที่ดีเหมือนกันเป็นการพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดมี เกิดเป็นของความเปลี่ยนแปลงของความเป็นไปของร่างกาย ไม่ให้จิตติดอยู่ในอารมณ์ที่สวयงาม ร่างกายเต็มไปด้วยความเน่าเปื่อย” (ดร. อุเทน ลาพิงค์, 8 ม.ค. 59)</p> <p>“กระบวนการของภาวนามยปัญญา เน้นหลักด้านจิตใจ เช่น การทำจิตใจให้สะอาด บริสุทธิ์ ด้วยการสมาธิภาวนา ก็จะทำให้เกิดความรู้ เกิดปัญญาสามารถที่จะเอาชนะปัญหาต่างๆ ได้ โดยเฉพาะปัญหาทางใจทำให้หมวมอง” (พระครูพัทธนาธิมุต, 23 ธ.ค. 58)</p> <p>“พละ 5 เป็นหลักการของการสร้างเสริมพลังกำลังใจให้มีภายในจิตใจมหาสติปัญญา 4 เป็นหลักการในการครองสติให้อยู่กับปัจจุบัน เมื่อสร้างกำลังใจให้แก่ตัวเองได้แล้ว สามารถที่จะประครองจิตใจสู่ความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ได้ด้วยการปฏิบัติมหาสติปัญญา” (พระเอม ฉนทสาโร, 25 ธ.ค. 58)</p> <p>“มีสติอยู่ทุกขณะเพื่อไม่ให้คิดในเรื่องอกุศล รักษาใจ ตนเองให้ดี และทำให้สม่ำเสมอ ความคิดก็จะเริ่มสงบและมีความสุข เมื่อใจเริ่มสงบ สติมา ปัญญาเกิด ปัญหาที่ไม่มี สบายๆ” (พระสมบุรณ์ ปริปัญโญ, 26 ธ.ค. 58)</p> <p>“ผู้ต้องขังพึงมีหลักธรรม คือ หลักแห่งธรรมมีอุปการะมา 2 อย่าง คือ สติ และสัมปชัญญะ เพื่อให้ระลึกอยู่เสมอว่าการกระทำอะไรจะต้องไม่ให้เป็นไปโดยพลังผลอสติ และให้มีการบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานโดยเฉพาะในส่วนของอานาปานสติ” (พระภุชญา ปภสสโร, 23 ธ.ค. 59)</p> <p>“เมตตาภาวนา การแผ่เมตตาทำให้จิตใจสงบ เห็นใจผู้อื่น พรารถนาแผ่ความสุขแก่สรรพสัตว์ เพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย จะได้ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทำทุกขณะจิตได้ยิ่งดี” (พระมหาวรพงษ์ วรวิโส, 10 ธ.ค. 58)</p> <p>“การพิจารณามรณานุสติ และ อนุสติ 10 ประการ ไม่ว่าจะป็นพุทธานุสติ ธรรมานุสติ สังฆานุสติ เคยได้ยินบ่อยๆ คือ การภาวนา พุทโธ พุทโธ ให้เขามีสิ่งยึดเหนี่ยวในจิตใจให้ได้” (พระสัจจชัย ญาณวีโร, 12 ธ.ค. 58)</p> <p>“เราควรเอาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยมงคลสูตรเพื่อให้เขาได้นำไปปฏิบัติใช้กับชีวิตว่าสิ่งไหนควรสิ่งไหนไม่ควร” (พระนิรันดร ไชยชนะ, 18 ธ.ค. 58)</p>

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
หลักธรรมในการ พัฒนาจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของ ภาวนามยปัญญา	<p>“หลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาผู้ต้องขัง ไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง ไม่ทน และไม่แท้ของสรรพสิ่ง เพราะ สรรพสิ่งล้วนไม่เที่ยงแท้แม้ชีวิตที่อยู่ที่นี่ แม้เป็นชีวิตที่ยากลำบาก แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้หากกระทำแต่กรรมดี” (ว่าที่ร้อยตรี บรรยง เดชสะท้าน, 16 ธ.ค. 58)</p> <p>“หลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา คือ อริยสัจ 4 เน้นการปฏิบัติตามมรรค 8 ดำรงชีวิตประจำวันไปในแนวทางของศีล สมาธิ ปัญญา โดยศึกษาเป็นขั้นตอน เริ่มจาก ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคมืองค์ 8 ซึ่งเป็นขั้นการเจริญวิปัสสนา หาเหตุหาผล” (บุญธฤต อารีเอื้อ, 13 ธ.ค. 58)</p>

จากข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาในกลุ่มเป้าหมายที่ได้ให้สัมภาษณ์ถึงหลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา สามารถสรุปประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. การสร้างให้เกิดมีในจิตใจนั้นจะต้องมีการปฏิบัติตามหลักธรรมการภาวนาทำจิตใจให้ผ่องใสสะอาด ผีกขันติ ความอดทน โสรัจจะ ความเสงี่ยม เพื่อควบคุมจิตใจให้ร่มเย็นเป็นสุข การที่ไม่ให้ผู้ต้องขังหลงระเหิงอยู่ในสิ่งที่ไม่ดีงาม ควรที่จะสอนให้รู้จักการเจริญกรรมฐาน โดยเฉพาะ สติปัฏฐาน 4 เป็นหลักการในการครองสติให้อยู่กับปัจจุบัน เมื่อสร้างกำลังใจให้แก่ตัวเองได้แล้ว สามารถที่จะประคองจิตใจสู่ความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ได้ พิจารณาถึงภายในกาย จิตในจิต เวทนาในเวทนา ธรรมในธรรม คืออะไร หรือเจริญอานาปานสติ กำหนดลมหายใจ เข้าใจ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้กำลังปฏิบัติธรรมใหม่

2. หัวใจของการพัฒนาจิตวิญญาณ คือ การปฏิบัติธรรมฝึกกรรมฐานเจริญภาวนา การศึกษากรรมฐาน 40 กอง สามารถเลือกปฏิบัติตามจริตของแต่ละคน ในเรือนจำควรเน้นอานาปานสติ เพราะผู้ต้องขังมักอยู่ในอารมณ์ของวิตกจริต โมหะจริต เมื่อคิดดีแล้วก็จะทำให้ได้เห็นความจริงและปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง อันเป็นแนวทางพื้นฐานของการปฏิบัติธรรมประคองจิตใจไปเรื่อยๆ ให้ละเอียดอ่อน สามารถที่จะนำความทุกข์ออกจากความคิดซึ่งเป็นตัวปัญหาในการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา

3. การปฏิบัติธรรมตามสติปัฏฐาน 4 ทำให้จิตใจสงบอันเกิดจากการกำหนดรู้ชัด พิจารณาเห็นความปรากฏของรูปธรรม นามธรรม โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่สามารถบังคับ เพียงแต่จัดรูปร่างจากการปรุงแต่ง สักแต่วาระลึกรู้เท่านั้น

4. อสุภะกรรมฐาน 10 การเจริญ อสุภะ เป็นอารมณ์กรรมฐานก็เหมือนกันเป็นการพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดมี เกิดเป็นของความเปลี่ยนแปลงของความเป็นไปของร่างกาย ไม่ให้จิตติดอยู่ใน

อารมณ์ที่สวຍงาม ร่างกายเต็มไปด้วยความน่าเปื่อย จะทำให้เกิดความรู้ เกิดปัญญา สามารถที่จะเอาชนะปัญหาต่างๆ ได้ โดยเฉพาะปัญหาทางใจทำให้มีหวัง

5. มีสติ และสัมปชัญญะ อยู่ทุกขณะ เพื่อให้ระลึกอยู่เสมอว่าการกระทำอะไรจะต้องไม่ให้เป็นไปโดยพลังผลอสติ และให้มีการบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานโดยเฉพาะในส่วนของอานาปานสติ ไม่ให้คิดในเรื่องอกุศล รักษาใจ ตนเองให้ดี และทำให้สม่ำเสมอ ความคิดก็จะเริ่มสงบและมีความสุข เมื่อใจเริ่มสงบ สติมา ปัญญาเกิด ปัญหาที่ไม่มี สบายๆ

6. การพิจารณามรณานุสติ และ อนุสติ 10 ประการ ไม่ว่าจะป็นพุทธานุสติ ธรรมานุสติ สังฆานุสติ เคยได้ยินบ่อยๆ คือ การภาวนา พุทโธ พุทโธ ให้เขามีสิ่งยึดเหนี่ยวในจิตใจให้ได้ ทำให้จิตใจสงบ เห็นใจผู้อื่น พรารถนาแผ่ความสุขแก่สรรพสัตว์ เพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย จะได้ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทำทุกขณะจิตได้ดี

7. การพัฒนาจิตวิญญาณตามหลักไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงไม่ทน และไม่แท้ของสรรพสิ่ง เพราะ สรรพสิ่งล้วนไม่เที่ยงแท้แม้ชีวิตที่อยู่ นี้ แม้เป็นชีวิตที่ยากลำบาก แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้หากกระทำแต่กรรมดี เพื่อให้เขาได้นำไปปฏิบัติใช้กับชีวิตว่าสิ่งไหนควรสิ่งไหนไม่ ดำรงชีวิตประจำวันไปในแนวทางของศีล สมาธิ ปัญญา โดยศึกษาเป็นขั้นตอน เริ่มจาก ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคมืองค์ 8 ซึ่งเป็นขั้นการเจริญวิปัสสนา หาเหตุหาผล

ตอนที่ 4 แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

การนำเสนอข้อมูล คณะผู้วิจัยได้แยกประเด็นหลักๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งมีอยู่ 3 ประการ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการรวบรวมข้อมูลในการวิเคราะห์ดังนี้

- 1) ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา
- 2) ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตมยปัญญา
- 3) ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา

4.1 ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา

- 1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามของผู้ต้องขังหญิง

คณะผู้วิจัยได้ตั้งคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) เพื่อให้ผู้ต้องขังหญิง แสดงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการสุตมยปัญญา ซึ่งผลวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.10 ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา จากแบบสอบถามของผู้ต้องขังหญิง

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
1	ทำตามเพื่อน รักเพื่อนมาก อยากลอง อยากรู้ ติดเพื่อน สนุกสนาน ทำหาย ความคึกคะนอง อยากเท่ ทำให้หลงผิดเชื่อเพื่อนทำความผิด	30	16.30
2	ความรัก ความชอบ ความหลง ความผูกพัน ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น เห็นผิดเป็นชอบ เกรงใจเพื่อน ความไว้ใจทำให้หลงผิด	28	15.22
3	ความยับยั้งชั่งใจ ความไม่รู้ โง่เขลา เบาปัญญา ส่วนมากคนเราไม่ค่อยมีความรู้เรื่องการใช้สติปัญญา ทำให้ขาดสติ คิดเองไม่เป็น ไม่คิดก่อนทำ ไม่ใคร่ครวญก่อนตัดสินใจ คล้อยตามคำพูดของคนที่เราไว้วางใจด้วยความไม่รู้ ไม่มีความเชื่อมั่นในความคิดของตัวเอง	26	14.13
4	ต้องการให้เพื่อนสบายใจ ช่วยเหลือเพื่อน คนเรามักคุยกับเพื่อนได้ทุกเรื่อง รักเพื่อนมากเกินไป เพื่อนชวน	22	11.96
5	ค่านิยม สังคมนิยม วัตถุนิยม การพนันขั้นต่อ สถานการณ์ สภาพแวดล้อม เพื่อให้เป็นยอมรับในกลุ่มเพื่อน ทำตามกระแส เลียนแบบเพื่อน เชื่อว่าทำให้มีอำนาจ	20	10.87
6	ความยากจน ความไร้ญาติ ความดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด ความอดอยาก ไม่มีเงินเพียงพอ มีความทุกข์หาทางออกไม่ได้ ทำให้เพื่อนชักจูงได้ง่าย	19	10.33

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
7	อยากเข้ากลุ่ม ไม่อยากให้เพื่อนว่า ปวด กลัวไม่มีเพื่อน	18	9.78
8	ความอิจฉา ความเห็นแก่ตัว เอาแต่ใจตัวเอง	13	7.07
9	มั่นใจในตัวเองเกินไป ดีหรือชั่วอยู่ที่ตัวเราเอง ไม่มีใครบังคับได้	10	5.43
10	พ่อแม่ไม่ได้เข้าใจ ไม่กล้าที่จะพูดกับพ่อแม่หรือครอบครัว	4	2.17
11	ขาดการศึกษา หาความรู้	2	1.09

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มตัวอย่าง ได้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 288 คนส่วนที่ตอบคำถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา มีจำนวน 184 คน ซึ่งมีปรากฏ 3 อันดับแรก ดังนี้

อันดับที่ 1 คือ ทำตามเพื่อน รักเพื่อนมาก อยากลอง อยากรู้ ติดเพื่อน สนุกสนาน ทำทนายความคึกคะนอง อยากเทห์ ทำให้หลงผิดเชื่อเพื่อนทำความผิด

อันดับที่ 2 คือ ความรัก ความชอบ ความหลง ความผูกพัน ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น เห็นผิดเป็นชอบ เกรงใจเพื่อน ความไว้วางใจทำให้หลงผิด

อันดับที่ 3 คือ ความยับยั้งชั่งใจ ความไม่รู้ ไร้เวลา เบาปัญญา ส่วนมากคนเราไม่ค่อยมีความรู้ เรื่องการใช้สติปัญญา ทำให้ขาดสติ คิดเองไม่เป็น ไม่คิดก่อนทำ ไม่ใคร่ครวญก่อนตัดสินใจ คล้อยตามคำพูดของคนที่เราไว้วางใจด้วยความไม่รู้ ไม่มีความเชื่อมั่นในความคิดของตัวเอง

ตารางที่ 4.11 แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา จากแบบสอบถามของผู้ต้องขังหญิง

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
1	เข้าวัด ฟังเทศน์ นั่งสมาธิ การฝึกฝนด้านจิตใจ สวดมนต์ ให้ใจสงบ ทำบุญ ปฏิบัติธรรมจะทำให้ชีวิตมีค่ามากขึ้น	25	13.44
2	ความเพียร พยายาม การค้นพบหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จะมองเห็นคุณค่าของชีวิต	21	11.29
3	การหาแนวทางการใช้ชีวิตศึกษาตนเอง หาความรู้รอบตัวจากชีวิตประจำวัน โดยใช้สติปัญญาค้นหาตัวเองว่าต้องการอะไร ควบคู่กับศึกษาความรู้ตามวิชาการ	20	10.75
4	ศึกษาเล่าเรียน การอ่านหนังสือ นิตยสาร เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน แสวงหาความรู้ด้านธรรมะ เท่าที่มนุษย์ควรจะรู้และแสวงหาได้	19	10.22

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
5	ทำตนเองให้ดีมีคุณค่า ไม่สร้างความสะดวกสบายให้คนอื่น หาความรู้เพื่อที่จะพัฒนาสติปัญญา และจิตใจ	19	10.22
6	มีสติในการดำรงชีวิต มีคุณธรรม แสวงหาสิ่งที่ดี การมีอาชีพ ครอบครัวยุติธรรม	17	9.14
7	การเห็นคุณค่าของตนเอง การพัฒนาความรู้ ความสามารถ และแสวงหาความรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว เช่น การใช้ชีวิตของสัตว์เดรัจฉาน เราเป็นมนุษย์ มีชีวิตการเป็นอยู่ที่ดีกว่าสุนัขหลายเท่า	15	8.06
8	ความเห็นอกเห็นใจกัน รู้กาลรู้เวลา รู้บุญกุศลไม่เท่ากัน ความคิดต่างกัน เราจึงควรช่วยเหลือผู้ไม่รู้ทั้งหลายความรู้บอกกล่าวความไม่รู้ให้เขารู้แล้วแต่กุศลผลบุญของแต่ละคน	10	5.38
9	ไม่มัวเมาในอบายมุข มีความรู้แจ้ง ตั้งตัวเป็นคนดี ยึดหลักธรรมศีล 5 แสวงหาความรู้ในด้านธรรมะ ศึกษาหาความรู้ไปในแนวทางคำสอน เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข	8	4.30
10	เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจากสิ่งรอบๆ ตัวเรา ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง ไม่ต่อต้าน แล้วก็ยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น เก็บความผิดพลาดไว้เป็นบทเรียนและเริ่มก้าวใหม่ไปข้างหน้ามองหาอนาคตที่ดี	7	3.76
11	เดินทางสายกลาง ตามหลักของพระพุทธเจ้า ได้รู้บุญ บาป หรือได้สติ และไม่ประมาทในการดำรงชีวิต	5	2.69
12	การใช้ธรรมชาติเป็นตัวกระตุ้นให้รู้ว่าการเกิดเป็นมนุษย์มีค่าแค่ไหน ให้รู้เห็นคุณค่าของตน ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์	5	2.69
13	การมองผู้ดีน้อยกว่าอย่ามองผู้ที่สูงกว่า เช่น การเป็นมนุษย์ย่อมมีค่ากว่าสิ่งใด ดำรงชีวิตที่ถูกต้อง อยู่อย่างพอเพียง อยู่อย่างสันติสุข	4	2.15
14	ความรู้ในการดำเนินชีวิตให้เดินในทางที่ถูกต้อง ใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท และใช้สติปัญญา รู้จักรักตัวเองและครอบครัว เห็นใจซึ่งกันและกัน และทำเพื่อสังคม ทำดีเพื่อคนอื่นบ้าง	3	1.61

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
15	การประสบพบเจอได้ด้วยตนเอง ทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวและจากประสบการณ์ที่เราได้เจอมากจะเป็นบทเรียนให้เราได้รับรู้เป็นอย่างดี	2	1.08
16	กตัญญูต่อพ่อแม่	2	1.08

จากตารางที่ 4.11 พบว่า ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มตัวอย่าง ได้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 288 คน ส่วนที่ตอบคำถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมย ปัญญา มีจำนวน 186 คน ซึ่งมีปรากฏ 3 อันดับแรก ดังนี้

อันดับที่ 1 คือ เข้าวัด ฟังเทศน์ นั่งสมาธิ การฝึกฝนด้านจิตใจ สวดมนต์ ให้ใจสงบ ทำบุญ ปฏิบัติธรรมจะทำให้ชีวิตมีค่ามากขึ้น

อันดับที่ 2 คือ ความเพียร พยายาม การค้นพบหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จะมองเห็นคุณค่าของชีวิต

อันดับที่ 3 คือ การหาแนวทางการใช้ชีวิตศึกษาตนเอง หาความรู้รอบตัวจากชีวิตประจำวัน โดยใช้สติปัญญาค้นหาตัวเองว่าต้องการอะไร ควบคู่กับศึกษาความรู้ตามวิชาการ

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมาย จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาถึงปัญหาและปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมย ปัญญา ดังที่ปรากฏในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.12 ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญ จากการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเป้าหมาย

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของสุตมยปัญญา	<p>“การขาดความละเอียดใจ ขาดความเกรงกลัว ขาดการฟังในทางที่ถูกต้อง ปัญหาสำคัญที่ไม่สามารถปรับทัศนคติของผู้ต้องขังได้” (พระครูใบฎีกาสมพร โสภาโส, 20 ธ.ค. 58)</p> <p>“ความโลภ อยากได้นั้น อยากได้นี้ ความยึดติดในสิ่งที่ผ่านแล้ว ยึดติดในสิ่งที่เรารัก ที่อยากได้ ที่เคยมี เคยเป็น ก็มีส่วนทำให้จิตใจเศร้าหมองเหมือนกัน” (พระมหาสุกุล มหาวิโร, 12 ม.ค. 59)</p>

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>ปัญหาในการพัฒนา จิตวิญญาณความ เป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการ ของสุทนต์ปัญญา</p>	<p>“ประเด็นที่เป็นปัญหา คือ การสื่อสารระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ได้รับมา อย่างหนึ่ง ดีความหมายอีกอย่างหนึ่ง ความคิดถูกสื่อชักนำ ถ้าเรามีพิจารณา สามารถเลือกได้ เพราะปัจจุบันสื่อเป็นสิ่งที่ดีก็มามาก ไวทันใจและปฏิบัติในสิ่ง ที่ถูกต้อง” (ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี, 14 ธ.ค. 58)</p> <p>“อุปกิเลส 16 ต้องศึกษาให้รู้จักธรรมเครื่องเศร้าหมอง สิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว รับคุณธรรมได้ยาก ดุจผ้าเปราะอะเปื้อนสกปรก ย้อมไม่ได้ดี เริ่มจากการคิด เพ่งเล็งอยากได้ โลกไม่สมควร โลกกลัว จ้องจะเอาไม่เลือกควรไม่ควร พยายาม การผูกอาฆาตมาดร้าย ผูกใจแค่น ไปจนถึงความมัวเมา ความ ประมาท ละเลย เลินเล่อ ในบรรดา 16 ประเด็นควรระลึกข้อใดมากที่สุด” (ดร.บาลี พุทธรักษา, 15 ธ.ค. 58)</p> <p>“การประพฤติตนของคนในสังคมปัจจุบันขาดแม่แบบที่ดีในอันจะชี้แนะ วิธีการดำเนินชีวิต สื่อต่างๆมุ่งชี้แนะแต่ในทางที่เป็นวัตถุธรรม ความพึงเพื่อ การแก่งแย่งแข่งขันและกำไร การบริโภคสื่อเป็นไปอย่างไม่ถูกต้องและนำไป ปฏิบัติอย่างผิดๆ สุ่มเสี่ยงต่อการกระทำผิดต่ออาญาบ้านเมือง” (พระภิกษุ ปภัสสร, 23 ธ.ค. 59)</p> <p>“ในชีวิตเราคงไม่มีใครไม่เคยผิดพลาด เพราะว่าบางเรื่องอาจไม่ได้ตั้งใจทำ ผิดก็ได้ เลยทำให้จิตใจหดหู่ กลัวสังคมไม่ให้อภัย เมื่อฝันจากที่จ้องจำ กลัว กลับไปอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างไม่สง่างาม” (ดร. อุเทน ลาพิงค์, 8 ม.ค. 59)</p> <p>“ต้องมีหลักการให้เป็นรูปธรรมและดำเนินตามหลักการนั้นต้องมีสื่อเร้าใจ และผู้ให้ความรู้ต้องให้ความรู้อย่างจริงจังและเป็นที่น่าสนใจ เป็นที่ ประทับใจ มีความเป็นกัลยาณมิตร” (พระครูพิทักษ์ธรรม, 23 ธ.ค. 58)</p> <p>“ปลุกศรัทธาไม่ค่อยได้ เพราะมีความวิตกกังวลเยอะ หมดหวัง ไร้กำลังใจ เหงาเศร้าสร้อย ไม่มีที่พึ่ง มองไม่ออก หาทางไม่ได้ เมื่อมองไม่เห็นทางแล้ว การปลุกศรัทธาก็เป็นการยากไปด้วย” (พระเอม ฉนทสาโร, 25 ธ.ค. 58)</p> <p>“บางครั้งความไม่ยุติธรรมในสังคมการตัดสินใจผิดพลาด ความประมาท ของตนเอง กำลังทำอะไรที่จะเกิดปัญหา ความเดือดร้อนในอนาคต แต่ยังไม่ หยุดการกระทำ คงไม่เป็นไรมั้ง ก็จัดว่ากำลังประมาทอยู่ ความทุกข์เดือดร้อน ใจก็จะเกิดขึ้น” (พระสมบัตติ สิริสมปนโน, 11 ม.ค. 59)</p>

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญานความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของสุตมยปัญญา</p>	<p>“สถานที่และบรรยากาศรอบข้างเป็นอุปสรรคต่อการรักษาศิลปะเพราะมีสิ่งยั่วยุให้ผิดศีลอยู่เสมอ” (พระสมบุรณ์ ปริบุญโณ, 26 ธ.ค. 58)</p> <p>“การที่จิตใจของผู้ต้องเคร้าหมองสาเหตุมาจากการคิดถึงแต่เรื่องราวในอดีต แต่อดีตมันเป็นสิ่งที่ผ่านไปแล้วควรคิดเฉพาะในปัจจุบัน ชีวิตที่มีทุน แต่มีทุน คือ ชีวิต” (พระสฤษชัย ญาณวีโร, 12 ธ.ค. 58)</p> <p>“การระลึกถึงกรรมชั่วที่ตนเองได้กระทำไว้ทำให้จิตฟุ้งซ่าน ความไม่พร้อมของร่างกาย ความเจ็บไข้ได้ป่วย ปวดหลัง ปวดเอว ปวดแขน ปวดขา และความไม่พร้อมของจิตใจไม่ว่าจะเป็นความเกียจคร้าน ขาดความศรัทธา ไม่เชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ก็เป็นปัญหาในการรับฟังตามกระบวนการของสุตมยปัญญาได้” (พระมหาวรพงษ์ วรวิโส, 10 ธ.ค. 58)</p> <p>“ปัญหาการพัฒนาจิตวิญญานตามกระบวนการสุตมยปัญญา คือ ความพร้อม ทั้งจากผู้ฟังและผู้พูด คือ ผู้ฟังควรตั้งใจฟังให้เข้าใจ ผู้พูดควรเตรียมตัวบรรยายถ่ายทอดให้ดี การสื่อสาร ภาษา บรรยากาศ และเนื้อหา หลักธรรมใช้ภาษาวิธีการถ่ายทอดที่เข้าใจง่ายกับผู้ฟัง” (บุญธฤต อารีเอื้อ, 13 ธ.ค. 58)</p> <p>“ปัญหาการพัฒนาจิตวิญญานตามกระบวนการของสุตมยปัญญา นั้น ปัญหา คือ พื้นฐานทางการศึกษา สังคม ของผู้ต้องขังนั้น อาจมีความอดทนอดกลั้นที่ต่างกัน และวัยหรืออายุก็อาจเป็นปัญหาอีกประการหนึ่ง” (ว่าที่ร้อยตรี บรรยง เดชสะท้าน, 16 ธ.ค. 58)</p> <p>“การพัฒนาจิตวิญญานความเป็นมนุษย์นี้ถือว่าสำคัญเป็นอย่างมากเช่นกัน ทว่าถึงปัญหานี้จะมีก็ต่อเมื่อผู้ที่นำไปใช้เข้าใจผิดๆ แล้วจึงนำไปประพฤติ เช่น เมตตาในทางที่ผิดที่ไม่ควร” (พระนิรันดร ไชยชนะ, 18 ธ.ค. 58)</p>

จากข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมายที่ได้ให้สัมภาษณ์ถึงปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญานความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. การขาดความละเอียดใจ ขาดความเกรงกลัว ขาดการฟังในทางที่ถูกต้อง ยึดติดในสิ่งที่ผ่านแล้ว ยึดติดในสิ่งที่เรารัก ที่อยากได้ ที่เคยมี เคยเป็น ก็มีส่วนทำให้จิตใจเคร้าหมองเหมือนกัน ต้องศึกษาให้รู้จักธรรมชาติของเคร้าหมอง สิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว รับคุณธรรมได้ยาก ดุจผ้าเปรอะเปื้อนสกปรก ย้อมไม่ได้ดี เริ่มจากการคิดเพ่งเล็งอยากได้ โลกไม่สมควร โลกกล้า จ้องจะเอาไม่เลือกควรไม่ควร

พยายาม การผูกอาฆาตมาดร้าย ผูกใจแค้น ไปจนถึงความมัวเมา ความประมาท ละเลย เลินเล่อ ไม่สามารถปรับทัศนคติของผู้ต้องขังได้

2. ประเด็นที่เป็นปัญหาคือการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ได้รับมาอย่างหนึ่งตีความหมายอีกอย่างหนึ่ง ความคิดถูกสื่อชักนำ ถ้าเรามีพิจารณาสามารถเลือกได้ เพราะปัจจุบันสื่อเป็นสิ่งที่ดีก็มีมาก ไวทันใจและปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง

3. การประพฤติดนของคนในสังคมปัจจุบันขาดแม่แบบที่ดีในอันจะชี้แนะวิธีการดำเนินชีวิต สื่อต่าง ๆ มุ่งชี้แนะแต่ในทางที่เป็นวัตถุธรรม ความฟุ้งเฟ้อ การแก่งแย่งแข่งขันและกำไร การบริโภคสื่อเป็นไปอย่างไม่ถูกต้องและนำไปปฏิบัติอย่างผิดๆ ลุ่มเสี่ยงต่อการกระทำผิดต่ออาญาบ้านเมือง ในชีวิตเราคงไม่มีใครไม่เคยผิดพลาด เพราะว่าบางเรื่องอาจไม่ได้ตั้งใจทำผิดก็ได้ เลยทำให้จิตใจหดหู่กลัวสังคมไม่ให้อภัย เมื่อผีนจากที่จองจำ กลับกลับไปอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างไม่สง่างาม

4. บางครั้งความไม่ยุติธรรมในสังคมการตัดสินใจผิดพลาด ความประมาทของตนเอง กำลังทำอะไรที่จะเกิดปัญหา ความเดือดร้อนในอนาคต แต่ยังไม่หยุดการกระทำ คงไม่เป็นไรมั้ง ก็คิดว่ากำลังประมาทอยู่ ความทุกข์เดือดร้อนใจก็จะเกิดขึ้น ปลุกศรัทธาไม่ค่อยได้ เพราะมีความวิตกกังวลหมดหวัง ไร้กำลังใจ เหงาเศร้าสร้อย ไม่มีที่พึ่ง มองไม่ออก หาทางไม่ได้ เมื่อมองไม่เห็นทางแล้วการปลุกศรัทธาก็เป็นการยากไปด้วย

5. การที่จิตใจของผู้ต้องขังเศร้าหมองสาเหตุมาจากการคิดถึงแต่เรื่องราวในอดีต แต่อดีตมันเป็นสิ่งที่ผ่านไปแล้ว การระลึกถึงกรรมชั่วที่ตนเองได้กระทำไว้ทำให้จิตฟุ้งซ่าน ความไม่พร้อมของร่างกาย ความเจ็บไข้ได้ป่วย ปวดหลัง ปวดเอว ปวดแขน ปวดขา และความไม่พร้อมของจิตใจไม่ว่าจะเป็นความเกียจคร้าน ขาดความศรัทธา ไม่เชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ก็เป็นปัญหาในการรับฟังตามกระบวนการของสุตมยมปัญญาได้

6. ปัญหาการพัฒนาจิตวิญญาณ คือ ความพร้อม ทั้งจากผู้ฟังและผู้พูด คือ ผู้ฟังควรตั้งใจฟังให้เข้าใจ ผู้พูดควรเตรียมตัวบรรยายถ่ายทอดให้ดี การสื่อสาร ภาษา บรรยายภาค และเนื้อหาหลักธรรมใช้ภาษาวิธีการถ่ายทอดที่เข้าใจง่ายกับผู้ฟัง รวมทั้งสถานที่และบรรยากาศรอบๆ ข้างเป็นอุปสรรคต่อการรักษาศีลเพราะมีสิ่งยั่วยุให้ผิดศีลอยู่เสมอ การจัดการอบรมต้องมีหลักการให้เป็นรูปธรรมและดำเนินตามหลักการนั้นต้องมีสื่อเร้าใจและผู้ที่ทำให้ความรู้ต้องให้ความรู้จริงจังกและเป็นที่น่าสนใจ เป็นที่ประทับใจ มีความเป็นกัลยาณมิตร

ตารางที่ 4.13 แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมาย

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของสุตมยปัญญา</p>	<p>“มีการจัดพระสงฆ์ไปอบรมธรรมะเน้นการฟังในบาป บุญ คุณ โทษให้มากขึ้นทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” (พระครูใบฎีกาสมพร โอภาโส, 20 ธ.ค. 58)</p> <p>“วิธีการที่ทำให้ผู้ต้องขังไม่โคกเศร้าในอดีตอันเจ็บปวดที่ผ่าน ควรสอนให้เห็นคุณค่าในชีวิต ส่งเสริมให้ทำงานทำประจำให้ลืมความเลวร้ายที่ยังฝังอยู่ในจิตใจ” (พระมหาสกุล มหาวิโร, 12 ม.ค. 59)</p> <p>“หลักสำคัญคือ แนวคิดที่จะต้องมึธรรมะเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การเริ่มต้นใหม่คือแนวทางที่จะช่วยบรรเทาได้ ลืมสิ่งเก่าๆ ฟังสิ่งที่สร้างสรรค์ อ่านเรื่องที่มีประโยชน์ ประเทืองปัญญา” (ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี, 14 ธ.ค. 58)</p> <p>“ถ้ามีความทุกข์ทางใจให้ออกกำลังกาย ไม่ว่าจะเดินแอโรบิก เล่นโยคะ เปลี่ยนที่นอน ร้องเพลง เล่นดนตรี รับประทานวิตามิน ดูหนังตลก ถ้ามีความทุกข์กาย ให้ทำใจยอมรับความจริงให้ได้ สิ่งเหล่านี้ต้องทำควบคู่กับการฟังเทศน์ ฟังธรรม สวดมนต์” (ดร.บาลี พุทธรักษา, 15 ธ.ค. 58)</p> <p>“การดำเนินชีวิตโดยตั้งสติ ในขณะที่ทำ ขณะพูด ขณะคิด ทำให้เห็นคุณค่าของชีวิตของตัวเองมากขึ้น รับฟังความคิดเห็นของครูบาอาจารย์ หรือผู้มีพระคุณ ที่มีความหวังดีต่อเรา เมื่อท่านแนะนำดีควรนำไปปรับใช้ในชีวิตได้” (พระสมบัตติ สิริสมปนโน, 11 ม.ค. 59)</p> <p>“การปฏิบัติกรรมฐานนั้นควรปฏิบัติให้ถูกวิธี โดยเรียนรู้จากผู้นำปฏิบัติ หรือผู้มาอบรมให้ได้เรียนรู้ เมื่อมีข้อสงสัยประการใด ควรได้รับการสนทนาปรึกษาหารือ หรือมีปัญหาอื่นใดควรได้รับการปรึกษาจากผู้รู้ นักจิตวิทยา เฉพาะทางเพื่อหาทางช่วยกันแก้ไข” (ดร. อุเทน ลาพิงค์, 8 ม.ค. 59)</p> <p>“ในการปฏิบัติธรรมเจริญจิตภาวนา ควรมีกิจกรรมกลุ่มให้ผู้ต้องขังหลังมีกิจกรรมร่วมกันแชร์ความรู้สึกซึ่งกันและกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วและป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิด ความหมายว่า จัดเป็นโครงการปฏิบัติธรรมให้สอดคล้องกับหลักวิชาการ” (ดร. อุเทน ลาพิงค์, 8 ม.ค. 59)</p> <p>“การอบรมกรรมฐาน การปฏิบัติธรรมในปัจจุบัน ต้องมีความทันสมัย ต้องมีสื่อที่น่าสนใจ ผู้ที่ให้ความรู้ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และผู้พูดต้องมีประสบการณ์ในการให้ความรู้ ถ้าสื่อหรือผู้พูดไม่ทันสมัยคนทันสมัย ผู้ฟังก็จะไม่ฟัง ไม่น่าสนใจ เบื่อหน่ายมาก” (พระครูพัฒนารัตน, 23 ธ.ค. 58)</p>

ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>แนวทางในการ พัฒนาจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการ ของสุทตมยปัญญา</p>	<p>“แนวทางส่งเสริมการพัฒนาปัญญาอันเกิดจากฟังนั้น อันดับแรก การปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ต้องขังให้มากๆ ให้แนวทางการคิดค้นบวกแก่ผู้ต้องขังจนเขาคิดบวกได้เองเป็นปกติ เมื่อมีความศรัทธาแล้วจะพูดอะไรเขาก็จะเชื่อ ยอมฟัง ยอมรับปฏิบัติตาม การพัฒนาปลูกฝังจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ก็จะง่ายมากขึ้น ไม่ยากเลย” (พระเอม ฉนทสโร, 25 ธ.ค. 58)</p> <p>“ให้มีธรรมภาคบันเทิง ฟังสนุกสนานได้เนื้อหาสาระด้วย พร้อมทั้งสอนให้รู้จักไหว้พระสวดมนต์และสมาทานศีล ให้เห็นถึงความสำคัญของไหว้พระสวดมนต์ ประโยชน์ของการรักษาศีล ยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งเหตุผลเชิงประจักษ์” (พระสมบุรณ์ ปริบุญโญ, 26 ธ.ค. 58)</p> <p>“ควรให้มีการอบรมศีลธรรม ธรรมบรรยายให้กับผู้ต้องขังอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการศาสนศึกษาให้เป็นระบบมีการเผยแพร่ผลงานและเกียรติคุณด้านคุณธรรมและจริยธรรมแก่สังคม เพื่อเป็นแรงกระตุ้นในการทำความดีต่อไป” (พระกฤษฎา ปภสสโร, 23 ธ.ค. 59)</p> <p>“ก่อนมีการเจริญภาวนา อุทิศให้บุคคลที่ตนประมาทพลาดพลั้ง ขออโหสิกรรม ต้องเรียนรู้ ฟังคำชี้แนะหลักการของการปฏิบัติธรรม มีวิธีการปฏิบัติอย่างไร มีปัญหาแล้วควรจะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร ไม่ควรทำตัวเหมือนไก่ตัวนอกสำนัก” (พระมหาราชพงษ์ วรวิโส, 10 ธ.ค. 58)</p> <p>“ให้การศึกษาสอนให้เรียนรู้ให้มากๆ เปิดใจให้กว้าง ยอมรับและแก้ไขในสิ่งที่ผิดพลาด อดทนการดูถูกเหยียดหยาม” (พระสัจชัย ญาณวีโร, 12 ธ.ค. 58)</p> <p>“การพัฒนาจิตวิญญาณผู้ต้องขัง ควรส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะเรื่อง อดทนต่อความยากลำบาก แนะนำส่งเสริมพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังนั้นๆ มานะ อดทนต่อการประกอบอาชีพ” (ว่าที่ร้อยตรี บรรณ เดชสะท้าน, 16 ธ.ค. 58)</p> <p>“การพัฒนาจิตวิญญาณควรดำเนินการโดย เตรียมตัวผู้ฟังให้พร้อมกับการฟังธรรมเจริญปัญญา เตรียมตัวผู้ฟังทั้งร่างกาย และจิตใจให้พร้อม รวมทั้งบรรยากาศรอบข้างควรเป็นไปในแบบที่ผู้ฟังเกิดความสบายใจพร้อมรับการ พัฒนา แล้วจึงให้การบรรยายธรรม” (บุญฤต อาธิเอื้อ, 13 ธ.ค. 58)</p> <p>“เราควรมีการวางแผนในการพูด โน้มน้ำวจิตใจของผู้ที่กำลังอยู่ในสถานะนี้ สถานะนี้ว่าจะทำอย่างไรให้เขาได้ฟังแล้วคล้อยตามอยากปฏิบัติตามในสิ่งที่เราพูด” (พระนิรันดร ไชยชนะ, 18 ธ.ค. 58)</p>

จากข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมายที่ได้ให้สัมภาษณ์ถึงแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุขุมย์ปัญญา สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. วิธีการที่ทำให้ผู้ต้องขังไม่โศกเศร้าในอดีตอันเจ็บปวดที่ผ่าน ควรสอนเน้นเห็นคุณค่าในชีวิต ส่งเสริมให้มีความทำงานประจำให้มีความเลวร้ายที่ยังฝังอยู่ในจิตใจ โดยจัดพระสงฆ์ไปอบรมธรรมะ เน้นการฟังในบาป บุญ คุณ โทษให้มาก เน้นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

2. แนวคิดที่จะต้องมีการมีธรรมะเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตการเริ่มต้นใหม่คือแนวทางที่จะช่วยบรรเทาได้ สัมผัสเล็กๆ ฟังสิ่งที่สร้างสรรค์ อ่านเรื่องที่มีประโยชน์ ประเทืองปัญญาถ้ามีความทุกข์ทางใจให้ออกกำลังกาย ไม่ว่าจะเดินแอโรบิก เล่นโยคะ เปลี่ยนที่นอน ร้องเพลง เล่นดนตรี รับประทานวิตามิน ดูหนังตลก ถ้ามีความทุกข์กาย ให้ทำใจยอมรับความจริงให้ได้ สิ่งเหล่านี้ต้องทำควบคู่กับการฟังเทศน์ ฟังธรรม สวดมนต์

3. การดำเนินชีวิตโดยตั้งสติ ในขณะที่ทำ ขณะพูด ขณะคิด ทำให้เห็นคุณค่าของชีวิตของตัวเองมากขึ้น รับฟังความคิดเห็นของครูบาอาจารย์ หรือผู้มีพระคุณ ที่มีความหวังดีต่อเรา เมื่อท่านแนะนำดีควรนำไปปรับใช้ในชีวิตได้

4. การปฏิบัติกรรมฐานนั้นควรปฏิบัติให้ถูกวิธี โดยเรียนรู้จากผู้นำปฏิบัติ หรือผู้มาอบรมให้ได้เรียนรู้ เมื่อมีข้อสงสัยประการใด ควรได้รับการสนทนา ปรีกษาหารือ หรือมีปัญหาอื่นใดควรได้รับการปรึกษาจากผู้รู้ นักจิตวิทยาเฉพาะทางเพื่อหาทางช่วยกันแก้ไข ควรมีโอกาสกลุ่มให้ผู้ต้องขังหลังมีกิจกรรมร่วมกันแชร์ความรู้สึกซึ่งกันและกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาก็เกิดขึ้นแล้วและป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิด ความหมายว่า จัดเป็นโครงการปฏิบัติธรรมให้สอดคล้องกับหลักวิชาการ

5. การอบรมกรรมฐาน การปฏิบัติธรรมในปัจจุบัน ต้องมีความทันสมัย ต้องมีสื่อที่น่าสนใจ ผู้ที่ให้ความรู้ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และผู้พูดต้องมีประสบการณ์ในการให้ความรู้ ถ้าสื่อหรือผู้พูดไม่ทันสมัย ผู้ฟังก็จะไม่ฟัง ไม่น่าสนใจ เบื่อหน่ายมาก

6. แนวทางส่งเสริมการพัฒนาปัญญาอันเกิดจากฟังนั้น อันดับแรก การปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ต้องขังให้มากๆ ให้แนวทางการคิดด้านบวกแก่ผู้ต้องขัง จนเขาคิดบวกได้เองเป็นปกติ เมื่อมีความศรัทธาแล้วจะพูดอะไรเขาก็จะเชื่อ ยอมฟัง ยอมรับปฏิบัติตาม การพัฒนาปลูกฝังจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ก็จะง่ายมากขึ้น ให้มีธรรมภาคบันเทิง ฟังสนุกสนานได้เนื้อหาสาระด้วย พร้อมกับสอนให้รู้จักไหว้พระสวดมนต์และสมาทานศีล ให้เห็นถึงความสำคัญของไหว้พระสวดมนต์ ประโยชน์ของการรักษาศีล ยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งเหตุผลเชิงประจักษ์

4.2 ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญญา

1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามของผู้ต้องขังหญิง

คณะผู้วิจัยได้ตั้งคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) เพื่อให้ผู้ต้องขังหญิง แสดงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการจินตตามยปัญญา ซึ่งผลวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.14 ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญญา จากแบบสอบถามของผู้ต้องขังหญิง

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
1	สภาพแวดล้อม นิสัย การอบรมสั่งสอน และสิ่งที่อยู่รอบๆตัวเรา ทำให้ไม่มีสติ คิดพิจารณาด้วยเหตุและผล	24	13.04
2	อารมณ์ที่ทำให้ไม่มีสติในการควบคุมตนเอง ขาดความคิดและรอบคอบ	22	11.96
3	มักใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง ใช้อารมณ์มาก่อนเหตุผลเสมอ การเอาแต่ใจตนเอง และเอาความคิดตนเป็นใหญ่	18	9.78
4	ขาดความรู้ ความเข้าใจ รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดสติปัญญาในการคิดใช้อารมณ์	18	9.78
5	เพราะเหตุผลบางครั้งไม่ทันการณ์ คือ ลักษณะแก้ผ้าเอาหน้ารอด ไปก่อนแล้วแก้ไขภายหลัง บางครั้งก็สามารถแก้ไขทัน บางครั้งก็ไม่ทัน เพราะเหตุผลบางครั้งก็ใช้แทนความรู้สึกไม่ได้	17	9.24
6	คนแต่ละคนมีความคิดสติปัญญาไม่เท่ากันคนที่ใช้ความรู้สึกในการแก้ไขปัญหานั้น เพราะไม่สามารถควบคุมความรู้สึกนึกคิดของตนเองได้ จึงไม่สามารถมองเห็นเหตุผลและวิธีแก้ไขปัญหา	16	8.70
7	อารมณ์มีผลกระทบต่อความรู้สึก เช่น โกรธ โมโหหิว ปล่อยให้อารมณ์ในขณะนั้นมาครอบงำจิตใจจึงไม่สามารถมองเห็นอะไรถูกอะไรผิด	14	7.61
8	จิตตกในสิ่งไม่ดั่งงาม และอารมณ์ร้อนมาแก้ปัญหขาดสติ	14	7.61
9	คนส่วนใหญ่ขาดแนวความคิดพิจารณาหาเหตุผลและวิธีคิดในการแก้ไขปัญหา	10	5.43
10	ขาดการอบรมในด้านจิตใจ ขาดการยับยั้งชั่งใจ ส่วนใหญ่ไม่คิดรอบคอบ เอาความรู้สึกตัวเองเป็นใหญ่ อารมณ์คนเราไม่เหมือนกันบางครั้งใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง	9	4.89
11	คนส่วนใหญ่สติตามไม่ทันเท่าความรู้ จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว ใช้ความรู้สึกแก้ไขปัญหาเหนือเหตุผล	8	4.35

ตารางที่ 4.14 (ต่อ)

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
12	เกิดจากอารมณ์ที่ไม่ยับยั้งชั่งใจ และไม่สามารถใช้สติในการแก้ปัญหาได้ สติเกิดจากสมาธิทำให้จิตใจ	6	3.26
13	ความคิดของเราไม่เหมือนกันบางคนทำตามรู้สึกตัวเองจึงคิดว่าดี ทำให้เราเกิดความภูมิใจที่สามารถแก้ปัญหาเองได้	6	3.26
14	อคติ 4 เกิดความเกรงกลัว ความหลงใหล การผูกอาฆาตมาดร้ายต่อกัน	4	2.17
15	ความมั่นใจน้อย เพื่อที่ไม่ลองทำสิ่งที่ตนคิดว่าถูกเลยถูกมองว่าไม่กล้า แสดงออก	3	1.63

จากตารางที่ 4.14 พบว่า ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มตัวอย่าง ได้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 288 คน ส่วนที่ตอบคำถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญญา มีจำนวน 183 คน ซึ่งมีปรากฏ 3 อันดับแรก ดังนี้

อันดับที่ 1 คือ สภาพแวดล้อม นิสัย การอบรมสั่งสอน และสิ่งที่อยู่รอบๆตัวเรา ทำให้ไม่มีสติ คิดพิจารณาด้วยเหตุและผล

อันดับที่ 2 คือ อารมณ์ที่ทำให้ไม่มีสติในการควบคุมตนเอง ขาดความคิดและรอบคอบ

อันดับที่ 3 คือ มักจะใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง ใช้อารมณ์มาก่อนเหตุผลเสมอ การเอาแต่ใจตนเอง และเอาความคิดตนเป็นใหญ่

ตารางที่ 4.15 แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญญา จากแบบสอบถามของผู้ต้องขังหญิง

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
1	ใช้สติควบคุมความรู้สึกคิดไตร่ตรอง การคิดหาเหตุผล พิจารณาสິงต่างๆอย่างแยบยล	25	14.29
2	ให้ทำกิจกรรมอะไรบางอย่างที่ส่งเสริมให้คนมีความคิดใคร่ครวญ ด้วยสติปัญญา	24	13.71
3	เรียนหนังสือเพิ่มเติม แสวงหาความรู้ในสิ่งที่มนุษย์ควรจะรู้ การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น การอ่านหนังสือ คิดอย่างมีเหตุมีผลและมีสติ มีความสุขอยู่กับปัจจุบัน ทำความเข้าใจโดยใช้สติปัญญาใคร่ครวญ	22	12.57
4	ทำสิ่งที่ดีให้เห็น ต้องทำให้เขารู้ว่าอะไรถูก อะไรผิดการเรียนจากประสบการณ์ทั้งเรื่องดีและไม่ดี	20	11.43
5	ปฏิบัติตัวอยู่ในกรอบของเบญจศีล เบญจธรรม จะช่วยให้ควบคุมด้านทั้งภายในจิต และการกระทำ	19	10.86
6	ส่งเสริมให้มีการเรียนการสอน เรื่องบาปบุญคุณโทษ อ่านหนังสือเรื่องเวรกรรม การใช้สติไตร่ตรอง	18	10.29

ตารางที่ 4.15

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
7	เดินตามแนวทางมรรค 8 สร้างให้เกิดมี สัมมาทิฐิ ปรับทัศนคติ เปลี่ยนความคิดใหม่นึกถึงเหตุผลให้มาก	18	10.29
8	พัฒนาจิตใจ เช่น อบรมธรรม ฝึกสมาธิ ศึกษาอบรมการใช้สติ ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ ฝึกจิตใจ เข้าอบรมส่งเสริมให้ความรู้ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น	16	9.14
9	แยกแยะ และเล็งเห็นผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ	15	8.57
10	ยากมากจะแก้จึงเริ่มแต่เด็กจะเห็นได้ว่าปัจจุบันผู้รู้ด้านศีลธรรม ผู้คนขาดความเคารพขาดคุณธรรมไม่เหมือนสมัยก่อน ผู้คนอ่อนน้อมถ่อมตน ปัจจุบันแม้อายุมากแล้วก็ยังมี	11	6.29
11	บวช ถีอศีลกินเจ เข้าอบรมส่งเสริมให้ความรู้ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น	10	5.71
12	ปลูกฝังจิตสำนึก พยายามระงับอารมณ์ ใช้สติ คิดก่อนทำ หากความรู้เพิ่มเติม หรืออยู่กับคนที่สามารถเตือนสติได้	8	4.57
13	เอาชีวิตเป็นแนวทางให้คนอื่นที่หลงผิด เช่น ถ้าค้ายาบ้าแล้วโดนจับ ถ้าไม่ยุ่งเกี่ยวกับไม่โดนจับ	5	2.86
14	ให้มีสติปัญญา จะช่วยก่อนอะไรจะไป พุทธได้ดี ทำดีได้ดี พุทธชั่วได้ชั่ว	5	2.86
15	การแก้ไขเริ่มแต่เด็กจะเห็นได้ว่าปัจจุบันผู้รู้ด้านศีลธรรม ผู้คนขาดความเคารพขาด ปัจจุบันแม้อายุมากแล้วก็ยังมี	4	2.29
16	การเปรียบเทียบโดยการยกตัวอย่างที่มองเห็นง่าย เช่น การประกอบอาชีพสุจริตจะได้เงินค่าตอบแทน แต่อาชีพไม่สุจริตสิ่งตอบแทนอาจจะหมดตัวหรือติดคุก	2	1.14

จากตารางที่ 4.15 พบว่า ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มตัวอย่าง ได้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 288 คน ส่วนที่ตอบคำถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตามย ปัญญามีจำนวน 175 คน ซึ่งมีปรากฏ 3 อันดับแรก ดังนี้

อันดับที่ 1 คือ ใช้สติควบคุมความรู้สึกคิดไตร่ตรอง การคิดหาเหตุผล พิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างแยบยล

อันดับที่ 2 คือ ให้ทำกิจกรรมอะไรบางอย่างที่ส่งเสริมให้คนมีความคิดใคร่ครวญ ด้วยสติปัญญา

อันดับที่ 3 คือ เรียนหนังสือเพิ่มเติม แสวงหาความรู้ในสิ่งที่มนุษย์ควรจะมี การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น การอ่านหนังสือ คิดอย่างมีเหตุมีผลและมีสติ มีความสุขอยู่กับปัจจุบัน ทำความเข้าใจโดยใช้สติปัญญาใคร่ครวญ

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมาย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมาย ถึงปัญหาและปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจินตามยปัญญา ดังที่ปรากฏในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.16 ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจินตามยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมาย

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของจินตามยปัญญา</p>	<p>“ปัญหาด้านความคิดสำหรับผู้ต้องขัง คือ การขาดการพิจารณาไตร่ตรองในการคิด ความหลงลืมตัวทำให้เป็นทาสของตัณหา เคยชินในสิ่งที่ผ่านมา” (พระครูใบฎีกาสมพร โสภาโส, 20 ธ.ค. 58)</p> <p>“ความผิดพลาดในการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา สาเหตุสำคัญ คือ การขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจ ไม่ได้คิดถึงเหตุและผลที่จะได้รับในภายหลัง” (พระมหาสุกุล มหาวิโร, 12 ม.ค. 59)</p> <p>“การพัฒนาที่สำคัญซึ่งพัฒนาที่ข้างใน คือ จิตใจซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการคิดและออกมาในรูปแบบการกระทำ ประเด็นอยู่ที่ว่าพัฒนาข้างในควรจะทำอย่างไร สร้างเสริมความคิดได้อย่างไร นี่คือประเด็นปัญหาที่ต้องช่วยกันคิดหาแนวทาง ให้เหมาะกับผู้ต้องขัง” (ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี, 14 ธ.ค. 58)</p> <p>“การพัฒนาตามกระบวนการของระบบความคิดไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จนั้นเนื่องจากผู้ฟังขาดสติ สัมปชัญญะ สติสตั้งไม่อยู่กับเนื้อกับตัว คิดแต่เรื่องอื่น ทำให้ใจลอย อาจเนื่องจากไม่ได้อบรมปลูกฝังความดี ในการดำเนินชีวิต” (พระสมบัตินิ สิริสมปนโน, 11 ม.ค. 59)</p> <p>“ถ้าพูดปัญหาในการพัฒนาผู้ต้องขัง มีหลายอย่างมีปัญหากลางนอกภายในจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นการครองสติ สภาวะสังคมรอบข้าง ระบบเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจ ความใจร้อนของเขานเอง การระบดของสิ่งเสพติด ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ล้วนจะเป็นปัญหาต่อกระบวนการคิดได้ทั้งสิ้น” (ดร. อุเทน ลาพิงค์, 8 ม.ค. 59)</p> <p>“ขาดวิจาร์ณญาณ ขาดศักยภาพในการวิเคราะห์ปัญหา ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ขาดข้อมูลในการตัดสินใจ ขาดเพื่อนที่ดี อยู่ในสถานที่ไม่เป็นสัปปายะ สภาพแวดล้อมไม่อำนวย” (ดร.บาลี พุทธรักษา, 15 ธ.ค. 58)</p>

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของจินตามยปัญญา</p>	<p>“จุดบกพร่องประการหนึ่งที่มีการจัดปฏิบัติธรรมไม่มีการวัดผลผลการโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ จัดให้เสร็จไปก็พอแล้ว นี่แหละเป็นปัญหาด้านกระบวนการประเมินผลและการวัดผล ที่ผู้รับผิดชอบไม่ค่อยจะเห็นและไม่ให้ความสำคัญมากนัก” (พระครูพุทธนาถมุต, 23 ธ.ค. 58)</p> <p>“ปัญหากระบวนการพัฒนาด้านความผิด ที่สำคัญ คือ ผู้ต้องขังไม่พร้อมด้านจิตใจ บางคนอาจจะคิดติดลบ มองโลกในแง่ร้าย ประชดชีวิต ฟุ้งซ่านเหม่อลอย ความคิดยังติดอยู่ในอดีต ภาษาพระเรียกว่า อตีตารมณ ความขมขื่น ไม่น่าจะเป็นอย่างโน้น เป็นอย่างนี้เลย” (พระเอม ฉนทสโร, 25 ธ.ค. 58)</p> <p>“ความวิตกกังวลกับเรื่องราวที่ผ่านมา เราจะอยู่ได้อย่างไร ครอบครัวยังเป็นอย่างไร พ่อแม่จะอยู่อย่างไร ลูกเป็นอย่างไรบ้าง ล้วนจะเป็นอุปสรรคปัญหาในการพัฒนาจิตใจมากอยู่” (พระสมบุรณ์ ปริบุญโณ, 26 ธ.ค. 58)</p> <p>“ผู้ขาดความยั้งคิดในเรื่องของผลแห่งการกระทำของตน ในเรื่องกรรมและวิบากหรือความเป็นเหตุและผลของทุกการกระทำ มีความเข้าใจผิดในคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม มองประโยชน์ในระยะต้นมากกว่าผลในระยะยาว” (พระกฤษฎา ปภสฺสโร, 23 ธ.ค. 59)</p> <p>“โลภะ ความโลภ อยากได้มาก อยากได้โดยไม่มีเป้าหมายแต่ไหน โทสะ ความโกรธ ผู้ผูกอาฆาต ผูกใจเจ็บ แค้นนี้ต้องชำระ โมหะ ความหลงมกมายไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นเลย ไม่รู้จักปล่อยวาง เหล่านี้แหละที่ควบบคุมจิตใจ เมื่อความคิดไม่มีความเป็นอิสระ จึงแสดงออกมาทางกาย ทางวาจา” (พระมหาวรพงษ์ วรวิโส, 10 ธ.ค. 58)</p> <p>“สติและพื้นฐานในการกล่อมเกลாதาสังคม เพราะ สังคมเต็มไปด้วยคนดีและคนไม่ดี อาจจะถูกคนไม่ดีผูกมัดเพราะเป็นคนจิตอ่อนต่อโลก ความคิดไม่เท่ากันต้องเพิ่ม คือ การเรียนรู้ให้มากๆ” (พระสัญญาชัย ญาณวิโร, 12 ธ.ค. 58)</p> <p>“ปัญหาการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตามยปัญญา คือ ปัจเจกบุคคลมีระดับปัญญาต่างกัน มีระดับความเข้าใจต่างกัน ทำให้การคิดพิจารณาหลักธรรมต่างๆ จึงลึกซึ้งต่างกัน” (บุญธฤต อารีเอื้อ, 13 ธ.ค. 58)</p>

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของเงินตามยปัญญา	<p>“กระบวนการเงินตามยปัญญานี้ได้นำหลักธรรมนี้สอนให้คนเราไม่ยึดติด ถ้าผู้นั้นคิดถึงสังขารที่ว่ามีศเสื่อมยศ มีสรรเสริญมีนินทา มีสุขมีทุกข์ของทุกอย่างไม่จีรังยั่งยืนเราไม่จากมันมันก็จากเราไม่ควรยึดติด” (พระนิรันดรไชยชนะ, 18 ธ.ค. 58)</p> <p>“ปัญหาพื้นฐาน ความคิด ครอบครั้ว การศึกษาที่ต่างกัน ความสามารถ ในการพัฒนาจิตวิญญาณจึงต่างกัน คนที่มีการศึกษาพื้นฐานครอบครั้วดี การพัฒนาจิตวิญญาณจะง่ายกว่าคนที่ไม่ค่อยมีการศึกษา ปัญหาครอบครั้ว” (ว่าที่ร้อยตรี บรรยง เดชสะท้าน, 16 ธ.ค. 58)</p>

จากข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมายที่ได้ให้สัมภาษณ์ถึงปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของเงินตามยปัญญา สามารถสรุปประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านความคิดสำหรับผู้ต้องขัง คือ การขาดการพิจารณาไตร่ตรองในการคิด ความหลงลืมตัวทำให้เป็นทาสของตัณหา เคยชินในสิ่งที่ผ่านมา ความผิดพลาดในการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา ไม่พร้อมด้านจิตใจ บางคนอาจจะคิดติดลบ มองโลกในแง่ร้าย ประชดชีวิต ฟุ้งซ่าน เหม่อลอย ความคิดยังติดอยู่ในอดีต สาเหตุสำคัญ คือ การขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจ ไม่ได้คิดถึงเหตุและผลกระทบที่จะได้รับในภายหลัง ขาดศักยภาพในการวิเคราะห์ปัญหา ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ขาดข้อมูลในการตัดสินใจ ขาดเพื่อนที่ดี สภาพแวดล้อมไม่อำนวย

2. การพัฒนาที่สำคัญ คือ พัฒนาที่ข้างในจิตใจซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการคิดและออกมาในรูปแบบการกระทำ ประเด็นอยู่ที่ว่าพัฒนาข้างในควรจะทำอย่างไร สร้างเสริมความคิดได้อย่างไร นี่คือนประเด็นปัญหาที่ต้องช่วยกันคิดหาแนวทาง ให้เหมาะกับผู้ต้องขัง

3. จุดบกพร่องประการหนึ่งที่มีการจัดปฏิบัติธรรมไม่มีการวัดผลการโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ จัดให้เสร็จไปก็พอแล้ว นี่แหละเป็นปัญหาด้านกระบวนการประเมินผลและการวัดผลที่ผู้รับผิดชอบไม่ค่อยจะเห็นและไม่ให้ความสำคัญมากนัก

4. ผู้ขาดความยังคิดในเรื่องของผลแห่งการกระทำของตน ในเรื่องกรรมและวิบากหรือความเป็นเหตุและผลของทุกการกระทำ มีความเข้าใจผิดในคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม มองประโยชน์ในระยะต้นมากกว่าผลในระยะยาว อยากรได้โดยไม่มีเป้าหมายแคไหน โทสะ ความโกรธ ผู้ผูกอาฆาต ผูกใจเจ็บ แค่นี้ต้องชำระ โมหะ ความหลงงมงายไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นเลย ไม่

รู้จักปล่อยวาง เหล่านี้แหละที่ควบคุมจิตใจ เมื่อความคิดไม่มีความเป็นอิสระ จึงแสดงออกมาทางกายทางวาจา

5. ปัญหาพื้นฐาน ความคิด ครอบครวั การศึกษาที่ต่างกัน ความสามารถในการพัฒนาจิตวิญญาณจึงต่างกัน คนที่มีการศึกษาพื้นฐานทางครอบครัวดี การพัฒนาจิตวิญญาณจะง่ายกว่าคนที่ไม่ค่อยมีการศึกษา ปัญหาครอบครวั ปัจเจกบุคคลมีระดับปัญญาต่างกัน มีระดับความเข้าใจต่างกัน ทำให้การคิดพิจารณาหลักธรรมต่างๆจึงลึกซึ้งต่างกัน สังคมเต็มไปด้วยคนดีและคนไม่ดี อาจจะถูกคนไม่ดีผูกกลุ่มเพราะเป็นคนจิตอ่อนต่อโลก

6. การพัฒนาตามกระบวนการของระบบความคิดไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จนั้น เนื่องจากผู้ฟังขาดสติ สัมปชัญญะ สติไม่อยู่กับเนื้อกับตัว คิดแต่เรื่องอื่น ทำให้ใจลอย อาจเนื่องจากไม่ได้อบรมปลูกฝังความดี ในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการครองสติ สภาวะสังคมรอบข้าง ระบบเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจ ความใจร้อนของเขารอง การระบอบของสิ่งเสพติด ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ล้วนจะเป็นปัญหาต่อกระบวนการคิดได้ทั้งสิ้น

ตารางที่ 4.17 แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจินตามยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมาย

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของจินตามยปัญญา</p>	<p>“แนวทางที่ทำให้ผู้ต้องขังมีความภาคภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็ต้องฝึกกรรมฐานมากๆ ให้มองเห็นความจริงด้วยความจริง” (พระมหาสุกุล มหาวิโร , 12 ม.ค. 59)</p> <p>“การที่ทำให้ผู้ต้องขังระลึกถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์โดยผ่านระบบการปรับกระบวนการคิดโดยการนำหลักธรรมไปเยียวยาความเจ็บปวดภายในที่ได้รับใช้เวลาภาวนาให้เข้าใจชีวิตที่เป็นจริง คนอื่นยังอยู่ได้ ยังทำได้ เราก็เป็นคนเหมือนกัน ทำไมจะทำไม่ได้” (ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี, 14 ธ.ค. 58)</p> <p>“การพัฒนาจิตวิญญาณคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นคนอย่างสมบูรณ์นั้น จำเป็นต้องหันมาศึกษาพระพุทธศาสนา ศีลธรรมะ เข้าวัดฟังธรรม สอนจิตใจด้วยหลักธรรมเมื่อสั่งสมความรู้ที่ได้มาแล้วสามารถที่สร้างระบบแนวคิดให้เกิดมีในจิตสันดานได้ ต่อไปจะทำอะไรก็จะคิดอย่างมีเหตุผลมากกว่าเดิมจะนึกถึงประโยชน์ที่ได้รับ และผลกระทบที่จะต้องเผชิญ จะรับผลกระทบนั้นๆ ได้อย่างไร ถ้ามั่นเกิดขึ้นจริงๆ” (ดร.บาลี พุทธรักษา, 15 ธ.ค. 58)</p>

ตารางที่ 4.17 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>แนวทางในการ พัฒนาจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการ ของจินตามยปัญญา</p>	<p>“การฝึกกระบวนการแนวคิดจากการฟังการบรรยายถึงความสำคัญของการมีสติอยู่ทุกขณะแล้วนำมาสร้างเป็นพลังภายในใจ ไม่ให้กลัวความยากลำบากในการดำรงชีวิตอยู่ อยู่อย่างมีความสุข ที่เรียกว่าฟังแล้วเกิดพลังมีแรงดึงดูดใจในการเอาชนะปัญหาอุปสรรคต่างๆ โดยเฉพาะเอาชนะจิตของตัวเอง” (พระสมบุรณ์ ปริปัญโญ, 26 ธ.ค. 58)</p> <p>“ควรมีการอบรมพัฒนาจิตใจ ฝึกการมีส่วนในกลุ่มของผู้ต้องขังเองก่อนแล้วค่อยๆ ฝึกให้มองเห็นถึงสภาพชีวิตจริงของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา” (ดร. อุเทน ลาพิงค์, 8 ม.ค. 59)</p> <p>“อบรมเปลี่ยนความคิด ให้รู้ว่าการกระทำของตนทำอย่างไร จะได้ผลตามที่ทำ เน้นกฎแห่งกรรม” (พระครูใบฎีกาสมพร โอภาโส, 20 ธ.ค. 58)</p> <p>“ให้ผู้ต้องขังมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นตามความรู้ความสามารถที่มีอยู่ และมีการสรุปแนวคิดต่างๆ แล้วประมวลแนวคิดนั้นๆ มาเป็นแนวทางในการปลูกจิตสำนึกให้เกิดที่นำไปใช้ประกอบชีวิตให้คงอยู่มีความสุขทั้งกายและใจ” (พระครูพิธานธมฺม, 23 ธ.ค. 58)</p> <p>“ปรับทัศนคติในการพัฒนาจิตวิญญาณให้เป็นคนมองโลกในแง่ดี จากนั้นจะมีกำลังใจที่จะทำต่อเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ จะทำให้มีเป้าหมายของชีวิต จะชวนขวยหาความรู้ ฝึกฝนอะไรก็ทำไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ย่อมเกิดความสำเร็จรื้อฟื้น สามารถทุ่มเทสรรพกำลังของตน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายได้อย่างเต็มพิกัด ไม่สะเปะสะปะ” (พระเอม ฉนทสาโร, 25 ธ.ค. 58)</p> <p>“ให้ผู้ต้องขังแสดงทัศนคติและความเห็นต่อการกระทำของตนเองและผลกระทบต่อนักโทษที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นถึงผลดี ผลเสียของการกระทำนั้นๆ ให้เกิดการตระหนักรู้ในเรื่องบาป บุญ คุณ และโทษของสิ่งต่างๆ ตามกฎแห่งกรรมที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้” (พระภิกษุ ปภสฺสโร, 23 ธ.ค. 59)</p> <p>“การที่ให้ผู้ต้องขังมีสติปัญญาอันเกิดกระบวนการคิดอย่างชาญฉลาดสามารถทำได้โดยให้เรียนรู้ตามกระบวนการของอริยสัจ ทุกข์คืออะไร ทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร มีหนทางใดที่จะช่วยดับทุกข์ มีวิธีการที่จะดับทุกข์ได้อย่างไร เมื่อเข้าใจแล้ว จะทำในสิ่งที่เขาอยากทำในการทำดี เน้น ทำดี ด้วยจิตอาสา ในทุกสถานที่” (พระสมบัตติ สิริสมปนฺโน, 11 ม.ค. 59)</p>

ตารางที่ 4.17 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจิตตามยปัญญา</p>	<p>“วิธีการให้ผู้ต้องขังสร้างความภาคภูมิใจที่ได้เกิดเป็นมนุษย์ โดยสอนให้ดูพระพุทธรูปเป็นตัวอย่างหรือบุคคลที่เป็นต้นแบบในปัจจุบัน เช่น คนที่เคยพลาดแล้วกลับมาเป็นคนใหม่” (พระสัจชัย ญาณวีโร, 12 ธ.ค. 58)</p> <p>“แนวทางการพัฒนาโดยการปลูกสร้างแนวคิดในการช่วยเหลือผู้อื่นที่ลำบาก หรือ การช่วยเหลือสังคม รู้จักเสียสละทรัพย์สินสิ่งของที่เหมาะสมของตนแก่ผู้ที่สมควรได้รับ สร้างสมบุญกุศล ทำให้จิตใจสูงขึ้น” (พระมหา วรพงษ์ วรวิโส, 10 ธ.ค. 58)</p> <p>“ฝึกฝนให้ผู้ต้องขังมองโลกในแง่บวก หรือ คิดในกุศลธรรม ให้อยู่และมากขึ้น การให้อภัยตัวเองและผู้อื่นเสมอ และ ฝึกเห็นโทษของการกระทำไม่ดี ผลของการทำดี” (ว่าที่ร้อยตรี บรรณง เดชสะท้าน, 16 ธ.ค. 58)</p> <p>“การพัฒนาจิตวิญญาณ ควรดำเนินการโดยให้การศึกษา ให้ความรู้ ข้อมูล วิธีการที่ถูกต้องก่อน มีการสอบถามความเข้าใจ เช่น การสัมภาษณ์ หรือ แบบทดสอบแล้วดำเนินการพิจารณาถึงหลักธรรมตามจิตตามยปัญญา” (บุญฤต อารีเอื้อ, 13 ธ.ค. 58)</p> <p>“การสร้างจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์บนหลักแนวคิดเรื่องการดำรงชีวิตในเผ่าพันธุ์มนุษย์ ควรมีแนวคิดรู้จักพอประมาณและไม่ยึดติดรู้จักการปล่อย มีความสุขพอใจกับสิ่งของของตัวเอง ทำให้เกิดจิตใจสงบเย็น พร้อมทั้งจะรองรับองค์ความรู้ที่สูงขึ้นเสมอ พร้อมทั้งจะรับแนวคิดใหม่จากแหล่งความรู้ในทุกโอกาสที่อำนวยให้ ได้เห็นถึงข้อบกพร่องในการดำรงชีวิตของตน ตรงไหนอย่างไรจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น” (พระนิรันดร ไชยชนะ, 18 ธ.ค. 58)</p>

จากข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมายที่ได้ให้สัมภาษณ์ถึงแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจิตตามยปัญญา สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. วิธีการให้ผู้ต้องขังสร้างความภาคภูมิใจที่ได้เกิดเป็นมนุษย์ โดยสอนให้ดูพระพุทธรูปเป็นตัวอย่างหรือบุคคลที่เป็นต้นแบบในปัจจุบัน เช่น คนที่เคยพลาดแล้วกลับมาเป็นคนใหม่ แนวทางการพัฒนาโดยการปลูกสร้างแนวคิดในการช่วยเหลือผู้อื่นที่ลำบาก หรือ การช่วยเหลือสังคม รู้จักเสียสละทรัพย์สินสิ่งของที่เหมาะสมของตนแก่ผู้ที่สมควรได้รับ สร้างสมบุญกุศล ทำให้จิตใจสูงขึ้น ฝึกฝนให้มองโลกในแง่บวก หรือ คิดในกุศลธรรม ให้อยู่และมากขึ้น การให้อภัยตัวเองและผู้อื่นเสมอ

และ ฝึกเห็นโทษของการกระทำไม่ดี ผลของการทำดี ควรดำเนินการโดยให้การศึกษา ให้ความรู้ ข้อมูล วิธีการที่ถูกต้องก่อน มีการสอบถามความเข้าใจ เช่น การสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบแล้ว ดำเนินพิจารณาถึงหลักธรรมตามจินตตามยปัญญา

2. การสร้างจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์บนหลักแนวคิดเรื่องการดำรงชีวิตในเผ่าพันธุ์ มนุษย์ ควรมีแนวคิดรู้จักพอประมาณและไม่ยึดติดรู้จักการปล่อย มีความสุขพอใจกับสิ่งของของตัวเอง ทำให้เกิดจิตใจสงบเย็น พร้อมทั้งจะรองรับองค์ความรู้ที่สูงขึ้นเสมอ พร้อมทั้งจะรับแนวคิดใหม่จากแหล่ง ความรู้ในทุกโอกาสที่อำนวยให้ ได้เห็นถึงข้อบกพร่องในการดำรงชีวิตของตน ตรงไหน อย่างไรจะได้ ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น โดยให้มีการอบรมศีลธรรม ธรรมบรรยายให้กับผู้ต้องขังอย่างต่อเนื่อง มีการ จัดการศึกษาให้เป็นระบบมีการเผยแพร่ผลงานและเกียรติคุณด้านคุณธรรมและจริยธรรมแก่ สังคม เพื่อเป็นแรงกระตุ้นในการทำความดีต่อไป

3. ก่อนมีการเจริญภาวนา อุทิศให้บุคคลที่ตนประมาทพลาดพลั้ง ขอโทษกรรม ต้อง เรียนรู้ ฟังคำชี้แนะหลักการของการปฏิบัติธรรม มีวิธีการปฏิบัติอย่างไร มีปัญหาแล้วควรจะแก้ไข ปัญหาเหล่านั้นอย่างไร ไม่ควรทำตัวเหมือนไก่ตัวนอกสำนัก ให้การศึกษาสอนให้เรียนรู้ให้มากๆ เปิดใจให้ กว้าง ยอมรับและแก้ไขในสิ่งที่ผิดพลาด อดทนการถูกเหยียดหยาม

4. การพัฒนาจิตวิญญาณผู้ต้องขัง ควรส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะเรื่อง อดทนต่อความยากลำบาก แนะนำส่งเสริมพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังนั้นๆ อดทนต่อการประกอบอาชีพ ดำเนินการโดยเตรียมตัวผู้ฟังให้พร้อมกับการฟังธรรมเจริญปัญญา เตรียมตัวผู้ฟังทั้งร่างกาย และจิตใจให้พร้อม รวมทั้งบรรยากาศรอบข้างควรเป็นไปในแบบที่ผู้ฟังเกิด ความสบายใจพร้อมรับการพัฒนา แล้วจึงให้การบรรยายธรรม วางแผนในการพูด โน้มน้าวจิตใจของผู้ ที่กำลังอยู่ในสภะนั้น

5. แนวทางที่ทำให้ผู้ต้องขังมีความภาคภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ระลึกถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์โดยผ่านระบบการปรับกระบวนการคิดโดยการนำหลักธรรมไปเยียวยาความเจ็บปวด ภายในที่ได้รับใช้เวลาภาวนาให้เข้าใจชีวิตที่เป็นจริง ก็ต้องฝึกกรรมฐานมากๆ ให้มองเห็นความจริง ด้วยความจริง เปลี่ยนความคิด ให้รู้ว่าการกระทำของตนทำอย่างไร จะได้ผลตามที่ทำ เน้นกฎแห่ง กรรม จำเป็นต้องหันมาศึกษาพระพุทธศาสนา ศึกษาธรรมะ เข้าวัดฟังธรรม สอนจิตใจด้วยหลักธรรม เมื่อสั่งสมความรู้ที่ได้มาแล้วสามารถที่สร้างระบบแนวคิดให้เกิดมีในจิตสันดานได้ ต่อไปจะทำอะไรก็ จะคิดอย่างมีเหตุผลมากกว่าเดิม จะนึกถึงประโยชน์ที่ได้รับ และผลกระทบที่จะต้องเผชิญ

6. การฝึกกระบวนการแนวคิดจากการฟังการบรรยายถึงความสำคัญของการมีสติอยู่ทุก ขณะแล้วนำมาสร้างเป็นพลังภายในใจ ไม่ให้กลัวความยากลำบากในการดำรงชีวิตอยู่ อยู่อย่างมีความสุข ที่เรียกว่าฟังแล้วเกิดพลัง มีแรงดึงดูดใจในการเอาชนะปัญหาอุปสรรคต่างๆ โดยเฉพาะเอาชนะ จิตของตัวเอง ควรมีการอบรมพัฒนาจิตใจ ฝึกการมีส่วนร่วมในกลุ่ม ผู้ต้องขังเหลือเอาตลอดจนฝึกให้

มองเห็นถึงสภาพชีวิตจริงของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา ให้ผู้ต้องขังมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น ตามความรู้ความสามารถที่มีอยู่ และมีการสรุปแนวคิดต่างๆ แล้วประมวลแนวคิดนั้นๆ มาเป็น แนวทางในการปลูกจิตสำนึกให้เกิดที่นำไปใช้ประกอบชีวิตให้คงอยู่มีความสุขทั้งกายและใจ

7. ปรับทัศนคติในการพัฒนาจิตวิญญาณให้เป็นคนมองโลกในแง่ดี จากนั้นจะมีกำลังใจที่จะทำต่อเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ จะทำให้มีเป้าหมายของชีวิต จะช่วยความหาความรู้ ผักผ่อนอะไรก็ตามไป ตามเป้าหมายที่วางไว้ ย่อมเกิดความกระตือรือร้น สามารถทุ่มเทสรรพกำลังของตน เพื่อนำไปสู่ เป้าหมายได้ ให้ผู้ต้องขังแสดงทัศนคติและความเห็นต่อการกระทำของตนเองและผลกระทบต่อผู้อื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นถึงผลดี ผลเสียของการกระทำนั้นๆให้เกิดการตระหนักรู้ในเรื่องบาป บุญ คุณ และโทษของสิ่งต่างๆ ตามกฎแห่งกรรมที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้

8. การทำให้ผู้ต้องขังมีสติปัญญาอันเกิดกระบวนการคิดอย่างชาญฉลาดสามารถทำได้โดย ให้เรียนรู้ตามกระบวนการของอริยสัจ ทุกข์คืออะไร ทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร มีหนทางใดที่จะช่วยดับ ทุกข์ มีวิธีการที่จะดับทุกข์ได้อย่างไร เมื่อเข้าใจแล้ว จะทำในสิ่งที่เขาอยากทำในการทำดี เน้น ทำดี ด้วยจิตอาสา ในทุกสถานที่

4.3 ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา

1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามของผู้ต้องขังหญิง

คณะผู้วิจัยได้ตั้งคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) เพื่อให้ผู้ต้องขังหญิง แสดง ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตาม กระบวนการภาวนามยปัญญา ซึ่งผลวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.18 ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา จากแบบสอบถาม ของผู้ต้องขังหญิง

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
1	ความรู้และไม่รู้จริงๆ คนมากขึ้นต่างต้องดิ้นรนเพื่อตนเองและครอบครัว ความยากจน ความเห็นแก่ตัว รู้เท่าไม่ถึงการณ์ คิดน้อยไม่คิดถึงผลเสียที่ตามมา	25	14.20
2	เชื่อในสิ่งของภายนอก เชื่อในสิ่งที่มีค่า มีราคา ทำให้เกิดความชอบ ความหลง ความโลภ อยากได้	23	13.07
3	แสวงหาแต่ความสุขลึ้มความทุกข์ที่จะตามมา ตามกระแสสังคม การรับข่าวสาร เข้าใจอะไรผิดๆ กับสิ่งที่ได้รับ	21	11.93
4	คนส่วนใหญ่สรรเสริญเงิน ลุ่มหลงลาภยศ ไม่ได้เรียนรู้หลักธรรมใดๆ ทำให้ประมาทในการใช้ชีวิต	19	10.80
5	สิ่งร้าย สิ่งชั่ว สิ่งแวดล้อม เพื่อน สังคมความเป็นอยู่ อายุ วัย แรงจูงใจในการดำรงชีวิต	17	9.66

ตารางที่ 4.18 ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
6	ความหลง ความโลภ ควรปลุกฝังเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่มีประโยชน์กับไม่มีประโยชน์ ความรวย ความจน ทำให้ตกอยู่ในอำนาจสิ่งไม่ดี	17	9.66
7	อยากรวยทางลัด อบายมุข กิเลส ตัณหา ไม่รู้จักพอ ความเห็นแก่ตัว อยากได้ อยากมี ประเด็นคือ เงิน	15	8.52
8	ความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลง จิตถูกครอบงำ หลงละเริง เป็นสาเหตุที่ทำให้เราทำในสิ่งไม่ดี	15	8.52
9	การทำอะไรตามใจตนเอง จิตใจไม่มั่นคง จิตใจไม่เข้มแข็ง ไม่มีสมาธิ ไม่ใช่สติปัญญา	12	6.82
10	เพราะความไม่มีสติ มีความประมาทการใช้ชีวิต และไม่ได้รับการเรียนรู้ถึงหลักศาสนา ธรรมะใดๆ เลยก็เป็นได้	10	5.68

จากตารางที่ 4.18 พบว่า ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มตัวอย่าง ได้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 288 คน ส่วนที่ตอบคำถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา มีจำนวน 176 รูป ซึ่งมีปรากฏ 3 อันดับแรก ดังนี้

อันดับที่ 1 คือ ความไม่รู้และไม่รู้จริงๆ คนมากขึ้นต่างต้องดิ้นรนเพื่อตนเองและครอบครัว ความยากจน ความเห็นแก่ตัว รู้เท่าไม่ถึงการณ์ คิดน้อยไม่คิดถึงผลเสียที่ตามมา

อันดับที่ 2 คือ เชื่อในสิ่งของภายนอก เชื่อในสิ่งที่มีค่า มีราคา ทำให้เกิดความชอบ ความหลง ความโลภ อยากได้

อันดับที่ 3 คือ แสวงหาแต่ความสุขลืมความทุกข์ที่จะตามมา ตามกระแสสังคม การรับข่าวสาร เข้าใจอะไรผิดๆ กับสิ่งที่ได้รับ

ตารางที่ 4.19 แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา จากแบบสอบถามของผู้ต้องขังหญิง

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
1	มีสติ ยับยั้งจิตใจ ไม่วอกแวก อดทนเข้มแข็ง ปล่อยวางจิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์	20	11.63
2	ทำจิตใจให้สงบ ไม่เกี่ยวข้องกับอะไร คิดใหม่ทำใหม่ คิดให้มาก	18	10.47
3	ควบคุมจิตใจไม่ให้ติดอยู่กับกิเลสและตัณหา มีสติและปล่อยวางจิตใจให้หลุดพ้นจากความทุกข์	15	8.72
4	ฝึกสมาธิทำมีสติ เมื่อมีสติทำให้เกิดปัญญา	13	7.56
5	เตือนตัวเองให้ออกจากสิ่งที่เลวร้ายนั้นๆ ยืนกับตัวเอง ชั่งน้ำหนักระหว่างผลดีกับผลเสียที่จะได้รับ ใช้เหตุผลในการตัดสินใจออกห่างจากสิ่งไม่ดี	11	6.40

ตารางที่ 4.19 (ต่อ)

อันดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
6	เริ่มต้นด้วยใจ และเรียนรู้ด้วยเหตุผล ใช้สติในการคิด แล้วค่อยนำตัวเองออกมา มีความเชื่อใจตัวเองให้มากอย่าตัดสินใจภายนอกต้องคิดทบทวนและตระหนักหาเหตุผล	9	5.23
7	ยึดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ใช้สติมองถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ต้องมีความยึดมั่นอย่าเชื่อในสิ่งที่ตนไม่เห็น	7	4.07
8	เริ่มต้นด้วยใจ เรียนรู้ด้วยเหตุและผล รู้สติในการคิดแล้วค่อยนำตัวเองออกจากอำนาจสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์	7	4.07
9	ตั้งคำถามกับตัวเองว่าทำอะไรอยู่ สิ่งที่ทำผิดหรือถูก ใช้สติในการคิดพิจารณาว่าควรทำอย่างไรต่อไป	3	1.74
10	หยุดกระทำ ปล่อยวาง รู้ว่าตนเองที่กำลังแสวงหาผลกรรมอยู่แต่ยอมรับผลของกรรมนั้นสร้างคุณงามความดี บุญหาได้แม้แต่ยอดหญ้า ก้าวเท้าแรกที่เดินเราก็แสวงหาบุญได้แล้ว	3	1.74
11	ค่อยๆ แก้ปัญหาไปพร้อมกับปรึกษาพ่อแม่หรือครอบครัว	2	1.16
12	ทำสมาธิกำหนดลมหายใจ พุท-โธ พุท-โธ	2	1.16

จากตารางที่ 4.19 พบว่า ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มตัวอย่าง ได้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 288 คน ส่วนที่ตอบคำถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามย ปัญหามีจำนวน 172 คน ซึ่งมีปรากฏ 3 อันดับแรก ดังนี้

อันดับที่ 1 คือ มีสติ ยับยั้งจิตใจ ไม่วอกแวก อดทนเข้มแข็ง ปล่อยวางจิตใจให้หลุดพ้นจากความทุกข์

อันดับที่ 2 คือ ทำจิตใจให้สงบ ไม่เกี่ยวข้องกับอะไร คิดใหม่ทำใหม่ คิดให้มาก

อันดับที่ 3 คือ ควบคุมจิตใจไม่ให้ติดอยู่กับกิเลสและตัณหา มีสติและปล่อยวางจิตใจให้หลุดพ้นจากความทุกข์

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย ถึงปัญหาและปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามย ปัญญา ดังที่ปรากฏในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.20 ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของ
ภาวนามยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมาย

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>ปัญหาในการพัฒนา จิตวิญญาณความ เป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการ ของภาวนามย ปัญญา</p>	<p>“การพัฒนาตามกระบวนการสร้างเสริมปัญญาโดยการเจริญภาวนา ที่เป็น ปัญหาหลัก คือ ไม่มีความอดทน นานมาก มีความโลภ โกรธ หลง ครอบงำ จิตฟุ้งซ่าน คิดไปเรื่อย” (พระครูใบฎีกาสมพร โอภาโส, 20 ธ.ค. 58)</p> <p>“การที่ไม่มีประทีปส่องทำนองทางในการดำเนินชีวิตเหมือนกับคนตาบอดที่ กำลังหัดเดินเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ต้องขังหลงระเรีงอยู่ในสิ่งที่ไม่สวยหรู” (พระมหาสกุล มหาวีโร, 12 ม.ค. 59)</p> <p>“บางครั้งการเจริญภาวนาปฏิบัติธรรม เป็นตัวหยุดทำหรือหยุดนำลัทธิกระยะ ให้ทบทวนการกระทำของตนเอง สิ่งที่เป็นปัญหาประการหนึ่งคือ ความสงสัย จะปฏิบัติอย่างไรถูก ครูบาอาจารย์สอนถูกไหม อาจารย์เน้นสอนดีกว่า เมื่อไรจะเลิก เมื่อยแล้ว หิวแล้ว พอแล้ว” (ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี, 14 ธ.ค. 58)</p> <p>“การลืมนั่ง ขาดการเตือนตนเอง ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ครอบครัวยัง อุปถัมภ์ จึงถูกชักชวนไปในทางไม่ดี ควรคบหาบัณฑิตกัลยาณมิตร” (ดร.บาลี พุทธรักษา, 15 ธ.ค. 58)</p> <p>“ปัญหาสำคัญ คือ อุปนิสัยส่วนตัว ทำตามอารมณ์ ไม่ใฝ่ใจว่าจะถูกหรือผิด ด่วนคิดด่วนทำ ขาดการยั้งคิดไตร่ตรอง มีส่วนสำคัญที่ทำให้ไม่ยอมปฏิบัติ ธรรม ไม่สนใจด้วยซ้ำแม้จะถูกบังคับก็ตาม หลบได้หลบ แอบได้แอบ หลับได้ หลับ พอเลิกเต็มใจเลิก” (พระกฤษฎา ปภสสโร, 23 ธ.ค. 59)</p> <p>“ปัญหาของการพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญาตามกระบวนการของการเจริญ ภาวนาล้วนใหญ่จะมาจากตัวผู้ปฏิบัติเอง อาจจะถูกปลุกฝังจากสื่อต่างๆ การ ได้รับการเลี้ยงดูแบบตามใจ หรือเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้มี จิตใต้สำนึกแตกต่างกันไปด้วย การปฏิบัติธรรมต้องล้างจิตส่วนลึกของใจให้ได้ จึงจะประสบความสำเร็จในการปฏิบัติธรรม” (ดร. อุเทน ลาพิงค์, 8 ม.ค. 59)</p> <p>“การปฏิบัติธรรมจะขึ้นอยู่กับเวลาและโอกาส เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ เวลาในการดำเนินปฏิบัติและวัดผล ประเมินผล ปัญหาอยู่ที่ว่าในการเจริญจิต ภาวนาปฏิบัติธรรม ไม่มีเวลาว่าง ยุ่งอยู่กับกิจกรรมอื่นๆ ติดธุระ ต้องทำโน่น ทำนี่ วิตกกังวลถึงญาติพี่น้อง ตลอดจนสถานที่ปฏิบัติธรรมร้อนก็มี หนาวก็มี ยุ่งมาก พุดต่างๆ ก็คือ ยุ่งทั้งภายในใจ ยุ่งภายนอกไม่เป็นที่สบายมากนัก” (พระครูพัทธนาธิมุต, 23 ธ.ค. 58)</p>

ตารางที่ 4.20 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญานความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา</p>	<p>“การไม่ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาปรับใช้การพัฒนาสังคมแต่เน้น วัตถุนิยม บริโภคนิยม ระบบเทคโนโลยี มากเกินไป ไม่ได้เน้นการพัฒนาทางด้านจิตใจ” (พระสมบัตติ สิริสมปนโน, 11 ม.ค. 59)</p> <p>“สภาพ สังคม เศรษฐกิจ การเป็นอยู่บีบบังคับให้ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด อีกร้อยอย่างอาจไม่รู้ว่าจะทางไหนดี ไม่ได้ เพราะไม่ได้รับการอบรมที่ดีพอ” (พระสัจชัย ญาณวิโร, 12 ธ.ค. 58)</p> <p>“ปัญหาสำคัญของการเจริญกรรมฐานที่เป็นปัญหาหลัก คือ อกุศลกรรม โสภะ ความโลภ ออยากได้มาก ออยากได้เกินไป โทสะ อารมณ์ฉุนเฉียว ผูกโกรธ เจ็บใจ โมหะ ความหลงติดใจชอบใจอย่างมกมาย ถอนตัวไม่ขึ้น ทำให้ปล่อยวางอารมณ์นั้นค่อนข้างยากมาก” (พระมหาวรพงษ์ วรวิโส, 10 ธ.ค. 58)</p> <p>“ปัญหาการพัฒนาจิตวิญญานตามกระบวนการภาวนามยปัญญา คือ พลธรรม 5 ของแต่ละบุคคล ได้แก่ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา” (บุญฤๅถ อารีเอื้อ, 13 ธ.ค. 58)</p> <p>“กระบวนการนี้เมื่อผู้อบรมไม่นำไปปรับใช้ในชีวิตตามหลักธรรมเช่นข้อแรกที่ท่านกล่าวถึงมงคลสูตรคือการไม่คบคนพาลการตอบแทนคุณของผู้มีอุปการะต่อเรา เป็นต้น” (พระนิรันดร ไชยชนะ, 18 ธ.ค. 58)</p> <p>“ผู้ต้องขังอาจไม่มีพื้นฐานการภาวนา ผู้ต้องขังอาจไม่รู้ว่าจะปฏิบัติแล้วได้อะไร หรืออาจขาดบุคลากรที่ไปอบรม การเจริญสมาธิ ทั้งปริมาณ และคุณภาพ” (ว่าที่ร้อยตรี บรรยง เดชสะท้าน, 16 ธ.ค. 58)</p>

จากข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมายที่ได้ให้สัมภาษณ์ถึงปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญานความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาตามกระบวนการสร้างเสริมปัญญาโดยการเจริญภาวนา ที่เป็นปัญหาหลักคือ ไม่มีความอดทน นานมาก มีความโลภ โกรธ หลง ครอบงำ จิตฟุ้งซ่าน คิดไปเรื่อย ความสงสัย จะปฏิบัติอย่างไรถูก ครูบาอาจารย์สอนถูกไหม อาจารย์เน้นสอนดีกว่า อุปนิสัยส่วนตัว ทำตามอารมณ์ ไม่ใส่ใจว่าจะถูกหรือผิด ต่วนคิดต่วนทำ ขาดการยั้งคิดไตร่ตรอง มีส่วนสำคัญที่ทำให้ไม่ยอมปฏิบัติธรรม ไม่สนใจด้วยซ้ำแม้จะถูกบังคับก็ตาม หลบได้หลบ แอบได้แอบ หลบได้หลบ พอเลิกเต็มใจเลิกเมื่อไรจะเลิก เมื่อยแล้ว หิวแล้ว พอแล้ว

2. การที่ไม่ม่มีประทีปส่องทำหลงทางในการดำเนินชีวิตเหมือนกับคนตาบอดที่กำลังหัดเดินเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ต้องขังหลงระเรีงอยู่ในสิ่งที่ไม่สวยหรู การลืมหืมตัว ขาดการเตือนตนเอง ใช้ อารมณ์มากกว่าเหตุผล ครอบครัวไม่อบอุ่น จึงถูกชักชวนไปในทางไม่ดี

3. ปัญหาของการพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญาตามกระบวนการของการเจริญภาวนาส่วนใหญ่จะมาจากตัวผู้ปฏิบัติเอง อาจจะถูกปลุกฝังจากสื่อต่างๆ การได้รับการเลี้ยงดูแบบตามใจ หรือเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้มีจิตใต้สำนึกแตกต่างกันไปด้วย การปฏิบัติธรรมต้องล้างจิตส่วนลึกของใจให้ได้จึงจะประสบความสำเร็จในการปฏิบัติธรรม

4. การปฏิบัติธรรมจะขึ้นอยู่กับเวลาและโอกาส เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาในการดำเนินปฏิบัติและวัดผล ประเมินผล ปัญหาอยู่ที่ว่าในการเจริญจิตภาวนาปฏิบัติธรรม ไม่มีเวลาว่าง ยุงอยู่กับกิจกรรมอื่นๆ ติดธุระ ต้องทำโน่นทำนี่ วิตกกังวลถึงญาติพี่น้อง ตลอดจนสถานที่ปฏิบัติธรรม ร้อนก็มี หนาวก็มี ยุงมาก พุงต่งๆ ก็คือ ยุงทั้งภายในใจ ยุงภายนอกไม่เป็นที่สับปายะ

5. การไม่ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปรับใช้การพัฒนาสังคมแต่เน้น วัตถุนิยม บริโภคนิยม ระบบเทคโนโลยี มากเกินไป ไม่ได้เน้นการพัฒนาทางด้านจิตใจ อกุศลกรรม โลภะ ความโลภ อยากได้มาก อยากได้เกินไป โทสะ อารมณ์ฉุนเฉียว ผูกโกรธ เจ็บใจ โมหะ ความหลงติดใจชอบใจอย่างมมงาย ถอนตัวไม่ขึ้น ทำให้ปล่อยวางอารมณ์นั้นก่อนข้างยากมาก

6. สภาพ สังคม เศรษฐกิจ การเป็นอยู่บีบบังคับให้ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด อีกอย่างอาจไม่รู้ว่ทางไหนดี ไม่ดี เพราะไม่ได้รับการอบรมที่ดีพอ ผู้ต้องขังอาจไม่มีพื้นฐานการภาวนา ไม่รู้ว่ปฏิบัติแล้วได้อะไร หรืออาจขาดบุคลากรที่ไปอบรม การเจริญสมาธิ ทั้งปริมาณ และ คุณภาพ

ตารางที่ 4.21 แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญานความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากลุ่มเป้าหมาย

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญานความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา	<p>“ฝึกให้เขาเหล่านั้นได้พัฒนาการด้านจิตโดยนำนักจิตวิทยา ไปให้ความรู้ และจะได้ชโลมจิตของเขาเหล่านั้นได้มีจิตใจที่เข้มแข็งขึ้น” (พระครูใบฎีกาสมพร โอภาโส, 20 ธ.ค. 58)</p> <p>“นิมนต์พระสงฆ์ หรือนักปราชญ์ทางศาสนาไปชี้แนะแนวทางให้กับผู้ต้องหาว่เขายังเป็นคนที่มีคุณค่า เหมือนกับแสงสว่างปลายอุโมงค์ ให้กำลังใจที่ต่อสู้กับความมืดมนที่มีอยู่ในอุโมงค์ของจิตใจ” (ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี, 14 ธ.ค. 58)</p>

ตารางที่ 4.21 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>แนวทางในการ พัฒนาจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของ ภาวนามยปัญญา</p>	<p>“ให้ศึกษารู้ทันอบายมุข หลีกเลี่ยงการคบคนพาล ไม่ดื่มของมึนเมา ไม่เที่ยวกลางคืน ไม่เล่นการพนัน ไม่เกียจคร้านความเกียจคร้านสำคัญนัก โจรปล้นทรัพย์สามารถหามาใหม่ได้ แต่ความเกียจคร้านปล้นเราตลอดชีวิต ไม่สามารถหาทรัพย์ได้จนถึงวันตาย” (ดร.บาลี พุทธรักษา, 15 ธ.ค. 58)</p> <p>“วิธีการที่ช่วยให้ผู้ต้องขังเมื่อออกไปสู่โลกภายนอกจะได้ไม่หลงระเหิงอยู่ในสิ่งที่สังคมไม่ต้องการ โดยฝึกกรรมฐานให้มองเห็น ความเป็นอนิจจังของชีวิต” (พระมหาสกุล มหาวิโร, 12 ม.ค. 59)</p> <p>“การจะพัฒนาตามกระบวนการเจริญภาวนาให้เกิดปัญญานั้น ต้องค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อน ใจเย็นๆ เน้นทำดีวันละนิด เน้นจิตวิทยาเชิงบวก มองโลกในแง่ดี มีกิจกรรมการงานอันใดให้ทำอย่างมีสติ และสำคัญที่สุดให้กระทำอย่างต่อเนื่อง” (พระสมบัตติ สิริสมปนโน, 11 ม.ค. 59)</p> <p>“ควรให้มีการบำเพ็ญจิตภาวนาหรือวิปัสสนาอย่างเป็นระบบให้เกิดมีสติสัมปชัญญะในการกระทำเห็นคุณและโทษของสิ่งที่ทำ มีขันติ ความอดทน และทมะ การข่มใจต่อสิ่งต่างๆที่ยั่วยุ” (พระกฤษณา ปภสสโร, 23 ธ.ค. 59)</p> <p>“เริ่มแรกฝึกฝนให้มีสติอยู่กับเนื้อกับตัวก่อน เมื่อมีสติแล้วค่อยๆ ฝึกให้มองอดีตที่ผ่านมาให้เป็นบทเรียน จะได้ไม่ผิดพลาดอีก จะทำให้การดำเนินชีวิตได้อย่างดีอย่างมีความสุข ประคองทุกข์ได้” (ดร. อุเทน ลาพิงค์, 8 ม.ค. 59)</p> <p>“ให้ผู้ต้องขังได้พัฒนาจิตใจ ได้มีโอกาสได้รับความรู้และมีโอกาสปฏิบัติ ตามหลักของพระพุทธศาสนา บำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศลโดยสมათานรักษาศีล เจริญสมาธิภาวนา คิดไตร่ตรองตามหลักการของอริยสัจ 4 รู้เหตุรู้เหตุผล รู้สิ่งใดเป็นทุกข์ จะอยู่กับความทุกข์อย่างเข้าใจได้อย่างไร ถ้าเข้าใจความทุกข์อย่างเดียว อย่างอื่นมันจะเข้าใจไปเอง” (พระครูพุทธนาถิมุต, 23 ธ.ค. 58)</p> <p>“ฝึกกำหนดสติ กำหนดรู้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ หายใจเข้าก็รู้ หายใจออกก็รู้ หายใจยาวก็รู้ หายใจสั้นก็รู้ นี่เป็นเบื้องต้นในการกำหนดสติอยู่อย่างมีความสุขได้ แล้วจึงเข้าใจชีวิตและวิธีดำเนินชีวิตใหม่พร้อมทั้งเผชิญโลกภายนอกอย่างรู้เท่าทัน” (พระเอม ฉนทสาโร, 25 ธ.ค. 58)</p> <p>“การสมათานรักษาศีล 5 พร้อมกับการปฏิบัติธรรม ให้อหิวระสวตมนต์ เจริญสมาธิภาวนา ทำให้จิตใจสงบ เกิดปัญญาสามารถควบคุมอารมณ์ที่ฟุ้งซ่านได้” (พระมหาพรพงษ์ วรวิโส, 10 ธ.ค. 58)</p>

ตารางที่ 4.21 (ต่อ)

ประเด็นสัมภาษณ์	ข้อมูลสัมภาษณ์
<p>แนวทางในการ พัฒนาจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ของ ผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของ ภาวนามยปัญญา</p>	<p>“เป้าหมายชีวิต เป้าหมายในทางศาสนา คือ เป้าหมายสูงสุดของชีวิต ให้พิจารณาชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร จะเอาอะไรดีให้กับชีวิต ต้องตามตัวเองให้ได้ ปรับปรุงตัวเอาใหม่ให้ดี” (พระสฤษชัย ญาณวิโร, 12 ธ.ค. 58)</p> <p>“สร้างพื้นฐานการภาวนาจากน้อยไปหามาก ชี้แจงเหตุผลให้ผู้ต้องขังเห็นประโยชน์ของการฝึกภาวนาสมาธิ พัฒนาบุคลากร ให้มีความเชี่ยวชาญในการอบรม ภาวนา สมาธิ” (ว่าที่ร้อยตรี บรรจง เดชสะท้าน, 16 ธ.ค. 58)</p> <p>“การพัฒนาจิตวิญญาณควรดำเนินการโดยการให้ความรู้ ความเข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติแล้วจึงลงมือปฏิบัติตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา” (บุญธฤต อารีเอื้อ, 13 ธ.ค. 58)</p> <p>“การอบรมนี้เราควรใช้จิตวิทยาในการถ่ายทอดความรู้เพื่อให้ระดับจิตใจของเขาสูงขึ้นมีจิตใจที่ดีมีความรักความสามัคคีกันในหมู่คณะ รู้จักการนำหลักธรรมไปใช้อย่างถูกวิธีตามแบบอย่างคำสอนของพระพุทธองค์ของเรา” (พระนิรันดร ไชยชนะ, 18 ธ.ค. 58)</p> <p>“สมาทานศีล การตั้งสัจจะเพื่อการปฏิบัติธรรม ในอิริยาบถทั้ง 4 คือ การยืนก็รู้ยู่ที่เรากำลังยืน เดินก็รู้ยู่ที่เรากำลังเดิน นั่งก็รู้ยู่ที่เรากำลังนั่ง นอนก็รู้ยู่ที่เรากำลังนอน ทำอย่างมีสติ มีสติกำกับทุกลมหายใจ เมื่อเกิดความชำนาญแล้ว การควบคุมสติเจริญภาวนามันจะเกิดมาโดยปริยาย ไม่ตักเตือน” (พระสมบุรณ์ ปริบุญโญ, 26 ธ.ค. 58)</p>

จากข้อมูลของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมายที่ได้ให้สัมภาษณ์ถึงแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. วิธีการที่ช่วยให้ผู้ต้องขังเมื่อออกไปสู่โลกภายนอกจะได้ไม่หลงระเริงอยู่ในสิ่งที่สังคมไม่ต้องการ โดยฝึกกรรมฐานให้มองเห็น ความเป็นอนิจจังของชีวิต นำนักจิตวิทยา ไปให้ความรู้และจะได้ขโลมจิตของเขาเหล่านั้นได้มีจิตใจที่เข้มแข็งขึ้น
2. นิมนต์พระสงฆ์ หรือนักปราชญ์ทางศาสนาไปชี้แนะแนวทางให้กับผู้ต้องขังว่าเขายังเป็นคนที่มีคุณค่า เหมือนกับแสงสว่างปลายอุโมงค์ ให้กำลังใจที่ต่อสู้กับความมืดมนที่มีอยู่ในอุโมงค์ของจิตใจให้ศึกษารู้ทันอบายมุข หลีกเลี่ยงการคบคนพาล ไม่ดื่มของมึนเมา ไม่เที่ยวกลางคืน ไม่เล่น

การพนัน ไม่เกี่ยจคร้านความเกี่ยจคร้านสำคัญนัก โจรปล้นทรัพย์สามารถหามาใหม่ได้ แต่ความเกี่ยจคร้านปล้นเรตตลอดชีวิต ไม่สามารถหาทรัพย์ได้จนถึงวันตาย

3. การจะพัฒนาตามกระบวนการเจริญภาวนาให้เกิดปัญญานั้น ต้องค่อยไปค่อยไป ไม่รีบร้อน ใจเย็นๆ เน้นทำดีวันละนิด เน้นจิตวิทยาเชิงบวก มองโลกในแง่ดี มีกิจกรรมการงานอันใดให้ทำอย่างมีสติ และสำคัญที่สุดให้กระทำอย่างต่อเนื่อง ควรให้มีการบำเพ็ญจิตภาวนาหรือวิปัสสนาอย่างเป็นระบบให้เกิดมีสติสัมปชัญญะในการกระทำเห็นคุณและโทษของสิ่งที่ทำ มีขันติ ความอดทน และทมะ การข่มใจต่อสิ่งต่างๆที่ยั่ว

4. เริ่มแรกฝึกฝนให้มีสติอยู่กับเนื้อกับตัวก่อน เมื่อมีสติแล้วค่อยๆ ฝึกให้มองอดีตที่ผ่านมาให้เป็นบทเรียน จะได้ไม่ผิดพลาดอีก จะทำให้การดำเนินชีวิตได้อย่างได้อย่างมีความสุข ประคองทุกข์ได้ ให้ผู้ต้องขังได้พัฒนาจิตใจ ได้มีโอกาสได้รับความรู้และมีโอกาสปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา บำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศลโดยสมาทานรักษาศีล เจริญสมาธิภาวนา คิดไตร่ตรองตามหลักการของอริยสัจ 4 รู้เหตุรู้เหตุผล รู้สิ่งใดเป็นทุกข์ จะอยู่กับความทุกข์อย่างเข้าใจได้อย่างไร ถ้าเข้าใจความทุกข์อย่างเดียว อย่างอื่นมันจะเข้าใจไปเอง ฝึกกำหนดสติ กำหนดรู้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ หายใจเข้าก็รู้ หายใจออกก็รู้ หายใจยาวก็รู้ หายใจสั้นก็รู้ นี่เป็นเบื้องต้นในการกำหนดสติอยู่อย่างมีความสุขได้ แล้วจึงเข้าใจชีวิตและวิธีดำเนินชีวิตใหม่พร้อมทั้งเผชิญโลกภายนอกอย่างรู้เท่าทัน

5. การสมาทานรักษาศีล 5 พร้อมกับการปฏิบัติธรรม ไหว้พระสวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา ทำให้จิตใจสงบ เกิดปัญญาสามารถควบคุมอารมณ์ที่ฟุ้งซ่านได้ โดยการตั้งสัจจะเพื่อการปฏิบัติธรรม ในอริยาบถทั้ง 4 คือ การยืนก็รู้ที่อยู่ว่าเรากำลังยืน เดินก็รู้ที่อยู่ว่าเรากำลังเดิน นั่งก็รู้ที่อยู่ว่าเรากำลังนั่ง นอนก็รู้ที่อยู่ว่าเรากำลังนอน ทำอย่างมีสติ มีสติกำกับทุกลมหายใจ เมื่อเกิดความชำนาญแล้ว การควบคุมสติเจริญภาวนามันจะเกิดมาโดยปริยาย ไม่ตักเตือน

6. เป้าหมายชีวิต เป้าหมายในทางศาสนา คือ เป้าหมายสูงสุดของชีวิต ให้พิจารณาชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร จะเอาอะไรดีให้กับชีวิต ต้องตามตัวเองให้ได้ ปรับปรุงตัวเอาใหม่ให้ดี สร้างพื้นฐานการภาวนาจากน้อยไปหามาก ชี้แจงเหตุผลให้ผู้ต้องขังเห็นประโยชน์ของการฝึกภาวนาสมาธิ พัฒนาบุคลากร ให้มีความเชี่ยวชาญในการอบรม ภาวนา สมาธิ ดำเนินการโดยการให้ความรู้ ความเข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติแล้วจึงลงมือปฏิบัติ ควรใช้จิตวิทยาในการถ่ายทอดความรู้เพื่อให้ระดับจิตใจของเขาสูงขึ้นมีจิตใจที่ดีมีความรักความสามัคคีกันในหมู่คณะ รู้จักการนำหลักธรรมไปใช้อย่างถูกวิธีตามแบบอย่างคำสอนของพระพุทธองค์

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่” นี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ 2) เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ 3) เพื่อแสวงหาแนวทางพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามหลักพุทธธรรม กลุ่มประชากรที่ศึกษา คือ 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 15 รูป/คน 2) กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ จำนวน 288 คน โดยในการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนทั้งหมด 1,151 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา 2) แบบสอบถาม ใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์ข้อมูล จากการวิจัยเรื่องนี้ได้ค้นพบที่สามารถสรุปได้ดังนี้

5.1.1 กลุ่มประชากรที่ศึกษา

- 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 15 รูป/คน ประกอบด้วย นักวิชาการทางพุทธศาสนา 5 รูป/คน พระภิกษุที่เป็นวิทยากร/นักเทศน์ 5 รูป และนักศึกษาด้านพระพุทธศาสนา 5 รูป/คน
- 2) ผู้ต้องขังหญิงที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 288 คน มีอายุระหว่าง 30 – 39 ปี ร้อยละ 37.8 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 28.8 มีสถานภาพสมรส หรือ มีแฟนแล้ว ร้อยละ 42.0 ผู้ต้องขังเป็นห่วงพ่อแม่ ร้อยละ 60.76 บุคคลที่เป็นห่วงผู้ต้องขัง คือ พ่อแม่ ร้อยละ 76.74 รองลงมาเป็นห่วง ลูก ป้า น้า อา ร้อยละ 14.58

5.1.2 ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

- 1) ผู้ต้องขังหญิง มีความต้องการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X}$) = 4.19 และมีความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.614 อันดับแรกการพัฒนาความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี
- 2) ผู้ต้องขังหญิง มีความต้องการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตมยปัญญา อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X}$) = 4.24 และมีความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.593 อันดับแรกการพัฒนาแนวคิดให้เห็นถึงคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์

3) ผู้ต้องขังหญิง มีความต้องการพัฒนาจิตวิญญาณ ตามกระบวนการภาวนามยปัญญา อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X}$) = 4.27 และมีความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.619 อันดับแรก การพัฒนาการเจริญแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ การพัฒนาการนั่งสมาธิ เจริญจิตภาวนา

4) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

4.1) ผู้ต้องขังหญิงได้แสดงความคิดเห็นถึงปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา อันดับแรก คือ ทำตามเพื่อน รักเพื่อนมาก อยากรอง อยากรู้ ติดเพื่อน สนุกสนาน ทำทนาย ความศีกคะนอง อยากร่แท้ ทำให้หลงผิดเชื่อเพื่อนทำความผิด

ผู้ต้องขังหญิงได้เสนอแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา มีอันดับที่ 1 คือ เข้าวัด ฟังเทศน์ นั่งสมาธิ การฝึกฝนด้านจิตใจ สวดมนต์ ให้ใจสงบ ทำบุญ ปฏิบัติธรรม จะทำให้ชีวิตมีค่ามากขึ้น

4.2) ผู้ต้องขังหญิงได้แสดงความคิดเห็นถึงปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตมยปัญญา อันดับแรก คือ สภาพแวดล้อม นิสัย การอบรมสั่งสอน และสิ่งที่อยู่รอบๆตัวเรา ทำให้ไม่มีสติ คิดพิจารณาด้วยเหตุและผล

ผู้ต้องขังหญิงได้เสนอแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตมยปัญญา อันดับที่ 1 คือ ใช้สติควบคุมความรู้สึกคิดไตร่ตรอง การค้นหาเหตุผล พิจารณาสิ่งต่างๆอย่างแยบยล

4.3) ผู้ต้องขังหญิงได้แสดงความคิดเห็นถึงปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา อันดับแรก คือ ความไม่รู้และไม่รู้จักจริงๆ คนมากขึ้นต่างต้องดิ้นรนเพื่อตนเองและครอบครัว ความยากจน ความเห็นแก่ตัว รู้เท่าไม่ถึงการณ์ คิดน้อยไม่คิดถึงผลเสียที่ตามมา

ผู้ต้องขังหญิงได้เสนอแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา อันดับแรก คือ มีสติ ยับยั้งชั่งใจ ไม่วอกแวก อดทนเข้มแข็ง ปล่อยวางจิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์

5.1.3 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

1) หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา พบว่า พรหมวิหาร 4 ความเมตตาต่อกัน มีความกรุณาต่อกัน แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ถ้าแก้ไขไม่ได้ทำให้รับความเป็นจริงได้ ฆราวาสธรรม 4 มีความซื่อสัตย์ รู้ฝึกปรือจนเกิดความชำนาญ รู้จักอดทน มีจิตอาสาเสียสละประโยชน์ของตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เมื่อได้ฟังสิ่งใดมา ควรตรัสตรงให้ดี จะช่วยให้ผู้ต้องขังหญิงไม่หุดหู่ในสิ่งที่ผ่านมาสามารถที่จะพัฒนาใจตนเองให้สูชีวิตต่อไปได้อีก การที่จะปลูกจิตสำนึกให้รู้ถึงคุณค่าของการเกิดมาเป็นคนก็จะต้องให้รู้อย่างลึกซึ้งถึงหลักธรรม ทิри ความละเอียดใจ โอตตบปะ ความเกรงกลัว ฟังและมีการปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ หรือหลักธรรมอื่นตามความเหมาะสม การเรียนรู้จนเข้าใจถึงโลกธรรม 8 มียศได้ ยศก็เสื่อมได้ มีลาภ ลาภก็เสื่อมได้ มีสรรเสริญได้ นินทาก็มีได้ บางครั้งก็สุข บางครั้งก็ทุกข์ มันเป็นธรรมดา ควรรู้อย่างยิ่งก็คือ

เบญจศีล เบญจธรรม ธรรมมีอุปการะ 2 ก็มีความสำคัญเหมือนกัน สติสัมปชัญญะ จะรู้ตัวว่าขณะเราทำอะไรกัน ดีหรือไม่ อย่างไร

2) หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจินตามยปัญญา พบว่า หลักธรรมตามหลักการคิดจะต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและทุกขณะก็คือ สติ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว คิดดี พูดดี ทำดี จะให้ผู้ต้องขังรู้ถึงคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้น จะให้คิดถึงหลักการและเหตุผลในการครองตนอยู่ในกรอบของศีล 5 พร้อมทั้งเข้าใจถึงหลักการของเบญจธรรม พินิจพิจารณาหาเหตุหาผล เมื่อตริตrongดีแล้วก็จะทำให้ได้พลังข้อดี พูดดี พูดได้ พูดเป็น ทำดี ทำได้ ทำเป็น สามารถนำความรู้มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ การให้ข้อคิดให้รู้ถึง สัปปุริสธรรม 7 รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้คน การแผ่เมตตาทำให้จิตใจอ่อนโยนมาก พร้อมให้การศึกษามงคลสูตรอย่างเข้าใจแล้วจะรู้ว่ามงคลของพระพุทธองค์ เป็นมงคลที่ต้องทำเอง ยึดถือเอาการปฏิบัติฝนตนเองเป็นเกณฑ์ เป็นสัจธรรมที่ไม่เปลี่ยนแปลง ให้เข้าใจถึงการมีขึ้น-มีลงของชีวิตเพื่อไม่ให้ยึดติดอันจะทำให้เกิดทุกข์และเข้าใจกฎแห่งกรรมว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตนไม่มีใครทำให้เราเป็นอย่างอื่นได้นอกจากตนเอง

3) หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา พบว่า การพิจารณามรณานุสติ และ อนุสติ 10 ประการ ไม่ว่าจะเป็นพุทธานุสติ ธรรมานุสติ สังฆานุสติ เคยได้ยินบ่อยๆ คือ การภาวนา พุทโธ พุทโธ ให้เขามีสิ่งยึดเหนี่ยวในจิตใจให้ได้ ทำให้จิตใจสงบ เห็นใจผู้อื่น ปรรณณาแผ่ความสุขแก่สรรพสัตว์ เพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย จะได้ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทำทุกขณะจิตได้ยิ่งดี การพัฒนาจิตวิญญาณตามหลักไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงไม่ทน และไม่แท้ของสรรพสิ่ง เพราะ สรรพสิ่งล้วนไม่เที่ยงแท้แม้ชีวิตที่อยู่นี้ แม้เป็นชีวิตที่ยากลำบาก แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้หากกระทำแต่กรรมดี เพื่อให้เขาได้นำไปปฏิบัติใช้กับชีวิตว่าสิ่งไหนควรสิ่งไหนไม่ ดำรงชีวิตประจำวันไปในแนวทางของศีล สมาธิ ปัญญา โดยศึกษาเป็นขั้นตอน เริ่มจาก ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคมืองค์ 8 ซึ่งเป็นขั้นการเจริญวิปัสสนา หาเหตุหาผล

5.1.4 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

1) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาได้แสดงความคิดเห็นถึงปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา iva ว่า การขาดความละเอียดใจ ขาดความเกรงกลัว ขาดการฟังในทางที่ถูกต้อง ยึดติดในสิ่งที่ผ่านแล้ว ยึดติดในสิ่งที่เรารัก ที่อยากได้ ที่เคยมี เคยเป็น การสื่อสารระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ได้รับมาอย่างหนึ่ง ดีความหมายอีกอย่างหนึ่ง ความคิดถูกสื่อชักนำ ถ้าเรามีพิจารณาสามารถเลือกได้ เพราะปัจจุบันสื่อเป็นสิ่งที่ดีก็มีมาก ไวทันใจและปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง การประพடுத்தตนของคนในสังคมปัจจุบันขาดแม่แบบที่ดีในอันจะขึ้นวิถีการดำเนินชีวิต สื่อต่างๆมุ่งขึ้นนำแต่ในทางที่เป็นวัตถุธรรม ความฟุ้งเฟ้อ การแก่งแย่งแข่งขันและกำไร การบริโภคสื่อเป็นไปอย่างไม่ถูกต้องและนำไปปฏิบัติอย่างผิดๆ สุ่มเสี่ยงต่อการกระทำผิดต่ออาญาบ้านเมือง ในชีวิตเราคงไม่มีใครไม่เคยผิดพลาด เพราะเรา

บางเรื่องอาจไม่ได้ตั้งใจทำผิดก็ได้ เลยทำให้จิตใจหดหู่ กลัวสังคมไม่ให้ภัย เมื่อพ้นจากที่จองจำ กลับไปอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างไม่สง่างาม

ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา ไว้ว่า วิธีการที่ทำให้ผู้ต้องขังไม่โศกเศร้าในอดีตอันเจ็บปวดที่ผ่าน ควรสอนเน้นเห็นคุณค่าในชีวิต ส่งเสริมให้มีงานทำประจำให้มีความเลวร้ายที่ยังฝังอยู่ในจิตใจ โดยจัดพระสงฆ์ไปอบรมธรรมะ เน้นการฟังในบาป บุญ คุณ โทษให้มาก เน้นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว แนวคิดที่จะต้องมึธรรมะเป็นพื้นฐาน ในการดำเนินชีวิตการเริ่มต้นใหม่คือแนวทางที่จะช่วยบรรเทาได้ ลืมสิ่งเก่าๆ ฟังสิ่งที่สร้างสรรค์ อ่านเรื่องที่มีประโยชน์ ประเทืองปัญญาถ้ามีความทุกข์ทางใจให้ออกกำลังกาย ไม่ว่าจะเป็นเดินแอโรบิก เล่นโยคะ เปลี่ยนที่นอน ร้องเพลง เล่นดนตรี รับประทานวิตามิน ดูหนังตลก ถ้ามีความทุกข์กาย ให้ทำใจยอมรับความจริงให้ได้ สิ่งเหล่านี้ต้องทำควบคู่กับการฟังเทศน์ ฟังธรรม สวดมนต์ การดำเนินชีวิตโดยตั้งสติ ในขณะที่ทำ ขณะพูด ขณะคิด ทำให้เห็นคุณค่าของชีวิตของตัวเองมากขึ้น รับฟังความคิดเห็นของครูบาอาจารย์ หรือผู้มีพระคุณ ที่มีความหวังดีต่อเรา เมื่อท่านแนะนำดีควรนำไปปรับใช้ในชีวิตได้

2) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาได้แสดงความคิดเห็นถึงปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตมยปัญญา ไว้ว่าปัญหาด้านความคิดสำหรับผู้ต้องขัง คือ การขาดการพิจารณาไตร่ตรองในการคิด ความหลงลืมตัวทำให้เป็นทาสของตัณหา เคยชินในสิ่งที่ผ่านมา ความผิดพลาดในการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา ไม่พร้อมด้านจิตใจ บางคนอาจจะคิดติดลบ มองโลกในแง่ร้าย ประชดชีวิต ฟุ้งซ่าน เหม่อลอย ความคิดยังติดอยู่ในอดีต สาเหตุสำคัญ คือ การขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจ ไม่ได้คิดถึงเหตุและผลกระทบที่จะได้รับในภายหลัง ขาดศักยภาพในการวิเคราะห์ปัญหา ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ขาดข้อมูลในการตัดสินใจ ขาดเพื่อนที่ดี สภาพแวดล้อมไม่อำนวย การพัฒนาที่สำคัญซึ่งพัฒนาข้างใน คือ จิตใจซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการคิดและออกมาในรูปแบบการกระทำ ประเด็นอยู่ที่ว่าพัฒนาข้างในควรจะทำอย่างไร สร้างเสริมความคิดได้อย่างไร นี่คืประเด็นปัญหาที่ต้องช่วยกันคิดหาแนวทางให้เหมาะกับผู้ต้องขัง การพัฒนาตามกระบวนการของระบบความคิดไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จนั้น เนื่องจากผู้ฟังขาดสติ สัมปชัญญะ คิดแต่เรื่องอื่น ทำให้ใจลอย อาจเนื่องจากไม่ได้อบรมปลูกฝังความดีในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการครองสติ สภาวะสังคมรอบข้าง ระบบเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจ ความใจร้อนของเขารเอง การระบาดของสิ่งเสพติด ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ล้วนจะเป็นปัญหาต่อกระบวนการคิดได้ทั้งสิ้น

ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตมยปัญญาไว้ว่า วิธีการให้ผู้ต้องขังสร้างความภาคภูมิใจที่ได้เกิดเป็นมนุษย์ โดยสอนให้ดูพระพุทธองค์เป็นตัวอย่างหรือบุคคลที่เป็นต้นแบบในปัจจุบัน เช่น คนที่เคยพลาดแล้วกลับมาเป็นคนใหม่ แนวทางการพัฒนาโดยการปลูกสร้างแนวคิดในการช่วยเหลือผู้อื่นที่ลำบาก หรือ การช่วยเหลือสังคม รู้จักเสียสละทรัพย์สินสิ่งของที่เหมาะสมของตนแก่ผู้ที่สมควรได้รับ สร้างสมบุญกุศล ทำให้จิตใจสูงขึ้น ผีภวน

ให้มองโลกในแง่บวก หรือ คิดในกุศลธรรม ให้บ่อยและมากขึ้น การให้อภัยตัวเองและผู้อื่นเสมอ และ ฝึกเห็นโทษของการกระทำไม่ดี ผลของการทำดี ควรดำเนินการโดยให้การศึกษา ให้ความรู้ ข้อมูล วิธีการที่ถูกต้องก่อน มีการสอบถามความเข้าใจ เช่น การสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบ ควรส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะเรื่อง อดทนต่อความยากลำบาก แนะนำส่งเสริมพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังนั้นๆ มานะ อดทนต่อการประกอบอาชีพ ดำเนินการโดยเตรียมตัวผู้ฟังให้พร้อมกับการฟังธรรมเจริญปัญญา เตรียมตัวผู้ฟังทั้งร่างกาย และจิตใจให้พร้อม รวมทั้งบรรยากาศรอบข้างควรเป็นไปในแบบที่ผู้ฟังเกิดความสบายใจพร้อมรับการพัฒนา แล้วจึงให้การบรรยาย

3) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาได้แสดงความคิดเห็นถึงปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา ไว้ว่า ไม่มีความอดทน นานมาก มีความโลภ โกรธ หลง ครอบงำ จิต ฟุ้งซ่าน คิดไปเรื่อย ความสงสัย จะปฏิบัติอย่างไรถูก ครูบาอาจารย์สอนถูกไหม อาจารย์เน้นสอนดีกว่าอุปนิสัยส่วนตัว ทำตามอารมณ์ ไม่ใส่ใจว่าจะถูกหรือผิด ตวนคิดตวนทำ ขาดการยั้งคิดไตร่ตรอง มีส่วนสำคัญที่ทำให้ไม่อยากปฏิบัติธรรม ไม่สนใจด้วยซ้ำแม้จะถูกบังคับก็ตาม หลบได้หลบ แอบได้แอบ หลับได้หลับ พอเลิกเต็มใจเลิก เมื่อไรจะเลิก เมื่อไหร่แล้ว หิวแล้ว พอแล้ว การที่ไม่ม่มีประทีปส่องทำหลงทางในการดำเนินชีวิตเหมือนกับคนตาบอดที่กำลังหัดเดินเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ต้องขังหลงระเริงอยู่ในสิ่งที่ไม่สวยงาม การลืมนิ้ว ขาดการเตือนตนเอง ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ครอบคร้วไม่อบอุ่น จึงถูกชักชวนไปในทางไม่ดี รวมทั้งสภาพ สังคม เศรษฐกิจ การเป็นอยู่บีบบังคับให้ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดอีกอย่างอาจไม่รู้ว่าทางไหนดี ไม่ดี เพราะไม่ได้รับการอบรมที่ดีพอ ผู้ต้องขังอาจไม่มีพื้นฐานการภาวนา ไม่รู้ว่าปฏิบัติแล้วได้อะไร หรืออาจขาดบุคลากรที่ไปอบรม การเจริญสมาธิ ทั้งปริมาณ และ คุณภาพ

ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา ไว้ว่า เริ่มแรกฝึกฝนให้มีสติอยู่กับเนื้อกับตัวก่อน เมื่อมีสติแล้วค่อยๆ ฝึกให้มองอดีตที่ผ่านมาให้เป็นบทเรียน จะได้ไม่ผิดพลาดอีก จะทำให้การดำเนินชีวิตได้อย่างได้อย่างมีความสุข ประคองทุกข์ได้ ให้ผู้ต้องขังได้พัฒนาจิตใจ ได้มีโอกาสได้รับความรู้และมีโอกาสปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา บำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศลโดยสมทานรักษาศีล เจริญสมาธิภาวนา คิดไตร่ตรองตามหลักการของอริยสัจ 4 รู้เหตุรู้เหตุผล รู้สิ่งใดเป็นทุกข์ จะอยู่กับความทุกข์อย่างเข้าใจได้อย่างไร ถ้าเข้าใจความทุกข์อย่างเดียว อย่างอื่นมันจะเข้าใจไปเอง ฝึกกำหนดสติ กำหนดรู้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ หายใจเข้าก็รู้ หายใจออกก็รู้ หายใจยาวก็รู้ หายใจสั้นก็รู้ นี่เป็นเบื้องต้นในการกำหนดสติอยู่อย่างมีความสุขได้ แล้วจึงเข้าใจชีวิตและวิธีดำเนินชีวิตใหม่พร้อมทั้งเผชิญโลกภายนอกอย่างรู้เท่าทัน เป้าหมายสูงสุดของชีวิต ให้พิจารณาชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร จะเอาอะไรดีให้กับชีวิต ต้องตามตัวเองให้ได้ ปรับปรุงตัวเอาใหม่ให้ดี สร้างพื้นฐานการภาวนาจากน้อยไปหามาก ชี้แจงเหตุผลให้ผู้ต้องขังเห็นประโยชน์ของการฝึกภาวนาสมาธิ พัฒนาบุคลิกภาพ ให้มีความเชี่ยวชาญในการอบรม ภาวนา สมาธิ ดำเนินการโดยการให้ความรู้ ความเข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติแล้วจึงลง

มือปฏิบัติ ควรใช้จิตวิทยาในการถ่ายทอดความรู้เพื่อให้ระดับจิตใจของเขาสูงขึ้นมีจิตใจที่ดีมีความรักความสามัคคีกันในหมู่คณะ รู้จักการนำหลักธรรมไปใช้อย่างถูกวิธีตามแบบอย่างคำสอนของพระพุทธองค์

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยในการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบแนวทางพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามหลักพุทธธรรม ส่วนผลการวิจัยที่ได้สรุปมาประเด็นสำหรับการอภิปรายผลมีดังนี้

5.2.1 ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังหญิง มีความต้องการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา อยู่ในระดับมาก เป็นต้นว่า การพัฒนาความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี การพัฒนาการสร้างความเข้าใจเหตุผล คุณค่าของหลักธรรม การพัฒนาสติปัญญาจากการศึกษาเล่าเรียน การพัฒนาการอ่านหนังสือ เรียนรู้ความรู้ใหม่ และ การพัฒนาการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรม มีความต้องการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจिनตามยปัญญา อยู่ในระดับมาก เป็นต้นว่า การพัฒนาแนวคิดให้เห็นถึงคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ การพัฒนาวิธีคิดสร้างความสุขอยู่กับปัจจุบัน การพัฒนาความคิดใคร่ครวญด้วยสติปัญญา การพัฒนาวิธีคิดในการแก้ปัญหา และ การพัฒนาแนวคิดพิจารณาหาเหตุผลตามลำดับ และมีความต้องการพัฒนาจิตวิญญาณ ตามกระบวนการภาวนามยปัญญา อยู่ในระดับมาก เป็นต้นว่า การพัฒนาการเจริญแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ การพัฒนาการนั่งสมาธิ เจริญจิตภาวนา การพัฒนาการฝึกควบคุมจิตใจไม่ให้ติดอยู่กับกิเลส ตัณหา การพัฒนาการปล่อยวางจิตเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ และการพัฒนาการฝึกจิตให้มีสติทุกอย่างก้าว ตามลำดับ ความต้องการของผู้ต้องขังหญิงในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของความต้องการที่เป็นส่วนกุศลเป็นสิ่งที่ดี เป็นไปตามความหมายของ “ฉันทะ” เป็นสภาพธรรมที่พอใจใคร่ที่จะกระทำ เป็นสภาพธรรมที่เกิดกับจิตได้ทุกชาติเลย ขึ้นอยู่กับว่าจะเกิดกับจิตประเภทใด ถ้าเกิดกับจิตที่เป็นกุศล ก็เป็นกุศล ถ้าเกิดกับจิตที่เป็นอกุศลก็เป็นอกุศล ถ้าเกิดกับจิตชาติวิบาก ก็เป็นชาติวิบาก ถ้าเกิดกับจิตชาติกิริยา ก็เป็นกิริยา ในขณะที่มีการเจริญกุศลประการต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ให้ทาน บ้าง รักษาศีลบ้าง ฟังพระธรรมศึกษาพระธรรมบ้าง อย่างนี้ มีฉันทะ ที่เป็นไปในทางที่เป็นกุศล เป็นผู้ไม่ทอดทิ้งฉันทะในการเจริญกุศล ผู้ต้องขังหญิงมีเหตุผลแสดงความต้องการของตนเองที่จะพัฒนาจิตวิญญาณให้ดีขึ้นทั้งนี้ทั้งนั้นสภาพความคิดของแต่ละคนแตกต่างกันไปบ้าง ฉะนั้นต้องพิจารณาให้เหตุผลความเป็นธรรมชาติความเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ **ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์** (2541, หน้า, 40-42) ที่ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์มีธรรมชาติของความเป็นผู้มีเหตุผลและการใช้อารมณ์ บุคคลที่ถูกมองว่า เป็นผู้มีเหตุผลเหมือน คอมพิวเตอร์ที่มีชีวิต คนเป็นผู้มีระบบในการรวบรวมข่าวสารตามที่ต้องการ สามารถวิเคราะห์งานได้ละเอียดและระมัดระวัง สามารถชั่งน้ำหนัก และประเมินสถานการณ์และรวมถึง ความมีเหตุผลในการใช้ความคิด มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลในกระบวนการของข่าวสารในแนวคิดที่ตรงข้ามมนุษย์เป็นผู้ใช้อารมณ์ หรือมนุษย์เป็นผู้ใช้อารมณ์

หลากหลายบางคนก็ควบคุมตนเองไม่ได้และขาดสติ จิตไร้สำนึกของบุคคลเต็มไปด้วยความคับข้องใจซึ่งมีผลมาจากประสบการณ์ในวัยเด็ก คือ มีการคิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเหมือนกับพ่อกับลูก ถึงผู้ต้องขังหญิงอาจมีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตจะแตกต่างกัน แต่ทุกคนล้วนต้องการมุ่งที่จะพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นไปตามหลักธรรม “อิตตสัมปทา” (ส.ม.19/133/36) ซึ่งมีคำอธิบายไว้ว่า การมุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุด ภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้ คือ ระลึกอยู่เสมอถึงความจริงแท้แห่งธรรมชาติของมนุษย์ผู้เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก ซึ่งเมื่อฝึกแล้วจะประเสริฐเลิศสูงสุดแล้วตั้งใจฝึกตนจนมองเห็นความยากลำบากอุปสรรคและปัญหา เป็นจุดเวทีที่ทดสอบและพัฒนาสติปัญญาความสามารถ มีจิตสำนึกในการพัฒนาตนยิ่งขึ้นไปจนเต็มสุดแห่งศักยภาพ ด้วยการพัฒนาที่พร้อมทุกด้าน ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

สอดคล้องกับหลักแนวคิดของ **ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี** (2549) ที่ได้สรุปถึงสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายไว้ว่า เป็นสิทธิตามธรรมชาติที่เป็นสิทธิมนุษยชน ซึ่งบทบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างการใช้อำนาจรัฐกับสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายไว้ว่า การปฏิบัติต่อนักโทษผู้กระทำความผิด รัฐหรือองค์กรของรัฐจะปฏิบัติต่อนักโทษเหมือนมิใช่มนุษย์ เช่น ปฏิบัติเยี่ยงสัตว์ หรืออย่างทาสมิได้ เพราะสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย เป็นหลักขั้นพื้นฐานอันสำคัญที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติคุ้มครองมิให้มีการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์เช่นนั้น เมื่อมีการปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนอันเป็นพื้นฐานตามธรรมชาติ อันเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังหญิงได้ เป็นไปในทิศเดียวกันกับงานวิจัยของ **สุเมธ พิระพล** (2545) ที่ได้วิจัยเรื่อง “จุดจบของจิตใต้สำนึกความเป็นมนุษย์” ผลของการวิจัยพบว่า สภาพจิตใจของมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนได้ ด้วยปัจจัยและมูลเหตุต่างๆ ในสถานะต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตของมนุษย์ผู้นั้น จึงเอาสาระตรงนี้มาเป็นแนวคิดในการทำงาน เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันมีสิ่งยั่วยุต่างๆ เกิด ขึ้นมากมายในสังคม ทั้งที่เป็นไปในทางที่ดี และไม่ดี โดยมีรูปแบบที่หลากหลาย และแปลกประหลาดมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้สภาพจิตใจของมนุษย์อ่อนไหวไปตามกระแสเหล่านั้นได้ง่าย และทำให้มนุษย์ไม่เข้าใจ และรู้ซึ้ง ถึงคุณค่าที่แท้ที่จิตใจต้องการ ดังนั้นในผลงานชุดนี้ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงอันตราย อันเกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสมากเกินไป ซึ่งอาจจะทำให้เพื่อนมนุษย์ตระหนักถึง สาระ คุณค่าของชีวิต และจิตใจที่แท้จริง เพื่อที่จะดำเนินชีวิตไปในวิถีทางที่ ถูกต้อง และดีงามสืบไป

5.2.2 สังเคราะห์หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

1) จากการสังเคราะห์หลักธรรมการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา พบว่า ศีลเป็นพื้นฐานที่ดีที่สุดของมนุษย์ ไม่ว่าจะคนจะอยู่ที่ไหนก็ตามสามารถที่จะนำศีลมาประพฤติได้ เมื่อรักษาศีลให้สมบูรณ์แล้วจิตใจก็จะสงบมากขึ้น มีความสุข เมื่อมีความสุข คนรอบข้างก็พลอยมีความสุขไปด้วย รู้จักการคบบัณฑิต คือ มีกัลยาณมิตรที่จะคอยชักนำ ชี้แนะแนวทางในการประพฤติตนและการดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เพื่อให้รู้ว่า การดำเนินชีวิตประจำวัน ต้องรู้จักให้รู้จักเสียสละ การพูดเจรจาปราศรัยเป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ ไม่หยาบคาย ไพเราะอ่อนหวาน ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ทำตัว

สบายๆ เสมอต้นเสมอปลาย เป็นไปตามหลักธรรม “สี่สัปปา” (ส.ม.19/129/36) ซึ่งมีความหมายว่า การมีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต คือ รู้จักจัดระเบียบความเป็นอยู่กิจกรรมกิจการและสิ่งแวดล้อมให้เอื้อโอกาสแก่การพัฒนาชีวิต อย่างน้อยมีศีลขั้นพื้นฐาน คือ มีพฤติกรรมที่ถูกต้องในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ด้วยการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อย่างเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกัน และในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุด้วยการกินใช้ปัจจัย 4 ตลอดจนอุปกรณ์เทคโนโลยีทั้งหลาย ในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต เกื้อหนุนการศึกษา การสร้างสรรค์ และระบบดุลยสัมพันธ์ของธรรมชาติ สอดคล้องกับแนวคิดของ พีระศักดิ์ เลิศตระการนนท์ (2546, หน้า 1 และ พรจันท์ สุวรรณชาติ, 2534, หน้า 2) ที่ได้อธิบายถึงจิตวิญญาณในมิติด้านพฤติกรรม ไว้ว่า สิ่งที่แสดงออกมาจากความเชื่อทางจิตวิญญาณของแต่ละคน แต่ละบุคคลมีเอกลักษณ์ของตนเองที่ไม่เหมือนใคร ต่อสู้เพื่อทุกสิ่งของตนเอง และรับผิดชอบที่จะเลือกทางเดินชีวิต คนเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีอาจแยกอยู่ตามลำพังได้ ทุกคนจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (ทั้งภายในและภายนอก) วิธีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมได้รับอิทธิพลจากสังคม และประสบการณ์ในอดีต ผู้ซึ่งแสวงหาวิธีการที่ทำให้ตนเองสามารถผสมผสานกลืนกับสิ่งแวดล้อม ได้อย่างดี โดยที่แต่ละระบบของร่างกาย เช่น หัวใจหลอดเลือด ทางเดินหายใจ ทางเดินอาหาร กล้ามเนื้อกระดูก ผิวหนัง ต่างก็ทำหน้าที่แตกต่างกันไป แต่ก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การดูแลบุคคล จำเป็นต้องเข้าใจองค์ประกอบของชีวิต และให้การดูแลองค์ประกอบต่างๆนั้นไปพร้อมๆ กันไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และ จิตวิญญาณ

แนวคิดในกระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ทำให้บุคคลมีพลังงานในตัว มีกำลังใจ และความหวังดังที่ **นิตศกดิ์ โตนิตี** (2558 ออนไลน์) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงอย่างเป็นกระบวนการ (เป็นขั้น เป็นตอน) เป็นโอกาสสำคัญหนึ่งในหลายโอกาส เช่น การปฏิบัติภาวนาตามหลักบรมศาสดา ในศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ที่พอจะช่วยให้ผู้คน เข้าถึงและเข้าใจ ต่อทัศนะอันฉ้อฉล ไม่สอดคล้องต่อองค์รวมของจักรวาล และเห็นความเป็นไปแห่งมายาภาพอันลวงล่อของกระแสธารแห่งบริโภคนิยม ที่มุ่งความเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่า คุณค่าของจิตวิญญาณ ปัญญาอันเกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง จึงต้องเน้นย้ำถึง กระบวนการเรียนรู้ความจริงตามธรรมชาติ ต่อการพัฒนา และยกระดับจิตวิญญาณของผู้เรียนรู้เป็นสำคัญ การยอมรับของบุคคลในสังคมในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ที่ได้รับการยอมรับของสังคมมนุษย์และเรื่องดังกล่าวต้องเป็นเรื่องดีงามเท่านั้นเรื่องไม่ดี ไม่ให้รวมเรื่องศักดิ์ศรี แม้ว่าพฤติกรรมที่บุคคลกระทำนั้น หรือต้องการกระทำนั้นๆ อาจจะกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือไม่ ก็ได้ถือว่าเป็นเรื่องดีงาม สมควรยกย่องและต้องถือปฏิบัติเพื่อเป็นมติขององค์การ การยอมรับขององค์กรต่างๆ นั้นด้วยก็ได้ สิทธิเสรีภาพหรืออำนาจและหน้าที่ก็ถือเป็นศักดิ์ศรีด้วยเช่นกัน ส่วน มนุษย์หมายถึง บุคคลทั่วไป ไม่เลือกว่าจะเป็นชนชาติใด เผ่า ศาสนา ผิวสี ภาษา และอื่นๆ ที่มีสภาพเป็นที่ยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมตลอดจนองค์กร / องค์กร ที่อาศัยมติเป็นข้อปฏิบัติไปตามประสงค์ของ

องค์การ องค์การก็ให้ถือเป็นมนุษย์ด้วยเช่นกัน ดังนั้นคำว่า สิทธิและเสรีภาพของบุคคลในรัฐธรรมนูญให้ถือว่าเป็นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยเช่นกัน (องค์การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ภาคประชาชนออนไลน์)

ผู้ที่พัฒนาตนเองให้บรรลุเป้าหมายขั้นสูงและชอบ โดยกระบวนการสุตมยปัญญา จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2557, หน้า 276-281) ได้แก่ 1) รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี 2) มีชีวิตและร่วมสังคมเป็นระเบียบด้วยวินัย 3) พร้อมด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ 4) มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ 5) ปรับทัศนคติและค่านิยมให้สมแนวเหตุผล 6) มีสติกระตือรือร้นตื่นตัวตลอดเวลา 7) แก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความรู้คิด การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์นั้นเป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพของจิตที่ลึกลงไปทางธรรมมากกว่าการปลูกฝังเจตพิสัยหรือ จิตพิสัย จะต้องดำเนินไปตามขั้นตอน คือ 1) ให้ความรู้ความเข้าใจในความหมาย เหตุและผลของคุณธรรมอย่างถ่องแท้ 2) เกิดเจตคติที่ดีต่อคุณธรรมนั้น 3) ยึดเป็นหลักและถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเต็มที่ 4) เต็มความสามารถของตน 5) คุณธรรมนั้นกลมกลืนเป็นบุคลิกภาพประจำกาย วาจา และใจของบุคคลนั้น 6) บำเพ็ญตนด้วยคุณธรรมนั้นๆ ให้เป็นตัวอย่างและเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น และส่วนร่วมหรือ ชื่น รั้ว ชอบ ทำ มี และ ใช้ การพัฒนาคุณภาพของจิตใจเป็นเรื่องของนามธรรม สามารถเริ่มต้นจากหลักธรรมใดๆ ก็ได้ แล้วจะมีผลแผ่ขยายไปสู่หลักธรรมอื่นๆ ต่อไปได้ การเริ่มต้นทำความรู้จักคุณธรรมด้วยกระบวนการสุตมยปัญญา จึงควรเลือกแหล่งความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมสำหรับตนเองเป็นเรื่องสำคัญ

สอดคล้องกับหลักการที่ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ ทักษสถานหญิงเชียงใหม่ ได้ดำเนินการจัดการศึกษาวิชาสามัญได้เปิดสอนตั้งแต่ไม่รู้หนังสือจนถึงระดับปริญญาตรี (มศธ.) สายอาชีพ เปิดสอนตามความต้องการของตลาดแรงงานและความสมัครใจของผู้เรียน ซึ่งได้เปิดสอนหลายสาขา สำหรับธรรมศึกษามีการอบรมและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง แนะนำอบรมเกี่ยวกับระเบียบวินัย และการปฏิบัติตัวแก่ผู้ต้องขัง จัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุน ส่งเสริม ปลูกฝัง ปรับเปลี่ยนทัศนคติ จิตสำนึก ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เป็นไปในทางที่ดี จัดกิจกรรมเสริมการศึกษา เช่น ห้องสมุด การจัดหา โสตทัศนอุปกรณ์ การศึกษาทางไกล เป็นต้น ทำให้ผู้ต้องขังหญิงได้เรียนรู้ในการพัฒนาตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเองที่ **อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546)** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง” ผลของการวิจัยพบว่า ต่างประเทศได้ให้การยอมรับแนวคิดการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์มิใช่เพียงแต่ในประเทศไทยเท่านั้น ในหลายประเทศทั่วโลกพบว่ามีหลักฐานการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของผู้เรียน ครู และ ผู้ปกครองซึ่งเกิดขึ้นจากการมีคุณค่าความเป็นมนุษย์ 5 ประการได้แก่ ความจริง ความประพฤติชอบความสงบสุข ความรัก และอหิงสา การวิจัยแบบ Ex post facto ในโรงเรียนสัตยาไส พบว่า สาเหตุที่ทำให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด

และพฤติกรรมมาจาก การสวดมนต์ภาวนา นั่งสมาธิทุกวัน ได้รับแรงบันดาลใจจากครู เพื่อนๆ ในโรงเรียนและบรรยากาศของโรงเรียน

2) จากการสังเคราะห์หลักธรรมการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญญา พบว่า ใ้รู้หลักธรรมพื้นฐานๆ ไปก่อน คือ พรหมวิหารธรรม 4 เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และคุณค่า ประโยชน์ของการรักษาศีล 5 อันเป็นที่ตั้งบ่อเกิดแห่งคุณงามความดีทั้งหลาย เมื่อสังคมปฏิบัติได้ก็ปราศจากการ ทำร้าย ลักขโมย ซ้ำซ้อนขึ้น ไม่มีการหลอกลวง ไม่มียาเสพติด คุณภาพชีวิตคนในสังคมก็ดีไปด้วย ทุกคนเกิดมาต้องมี ศีล เป็นพื้นฐานชีวิต ใ้รู้ ให้เข้าใจศีล 5 คุณค่าของการเกิดมาเป็นคน เครื่องบ่งชี้ถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้ที่ยังเบียดเบียนทำร้าย ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน จะมีศักดิ์ศรีความเป็นความมนุษย์ได้อย่างไร ผู้ที่มีศีลประจำจิตประจำใจ ประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง กระบวนการจินตตามยปัญญาโดยทั่วไปจึงหมายถึงการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัยปรากฏการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะปรากฏการณ์ทางนามธรรม เช่น ความรู้สึก ความคิด เป็นต้น โดยใช้กระบวนการทางปัญญา การคิดพิจารณาเป็นการพัฒนาคุณธรรมในขั้นการลงมือกระทำ หรือปฏิบัติใ้รู้แจ้งชัดในนามธรรมที่เกิดขึ้นภายในของตน กระบวนการพัฒนาตามหลักการจินตตามยปัญญา (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2557, หน้า 276-281) เช่น

1. โยนิโสมนสิการ กระบวนการพัฒนาตามหลักการโยนิโสมนสิการ ความฉลาดคิดแยกแยะ ใ้ได้ประโยชน์และความจริง คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา มองเป็น คิดเป็น เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นไปในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยโดยใ้ปัญญาพิจารณาสอบสวนสืบค้นวิเคราะห์วิจัย ไม่ว่าจะเพื่อใ้เห็นความจริง หรือเพื่อใ้เห็นแต่ด้านที่จะใ้ใ้เป็นประโยชน์ กับทั้งสามารถแก้ไขปัญหาและจัดทำดำเนินการต่าง ๆ ใ้สำเร็จได้ด้วยวิธีการแห่งปัญญาที่จะทำใ้ใ้ตนเองและเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ เป็นความคิดที่สกัดอวิชา ตัณหา ซึ่งจะมาพร้อมกันเสมอ แต่บางครั้งอวิชาแสดงบทบาทเด่น ตัณหาเป็นตัวแฝง บางครั้งตัณหาแสดงบทบาทเด่น อวิชาเป็นตัวแฝง เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้วอาจแบ่งความหมายตามบทบาทของอวิชาและตัณหา ลักษณะความคิด ดังนี้

1) เมื่ออวิชาเป็นตัวเด่น ความคิดมีลักษณะติดตันวถวนอยู่ที่แง่หนึ่งอยู่อย่างพรวาม ขาดความสัมพันธ์ ไม่รู้ทางไป หรือไม่ฟังชานสืบสนไม่เป็นระเบียบ ปรงแต่งอย่างไรเหตุผล เช่น ภาพในความคิดของตนหวาดกลัว

2) เมื่อตัณหาเป็นตัวเด่น ความคิดมีลักษณะโน้มเอียงตามความยินดียินร้าย ความชอบใจ ไม่ชอบใจหรือความติดใจขัดใจ ติดพันครุ่นคิดอยู่กับสิ่งที่ชอบหรือชง อยางไรก็ตาม เมื่อพูดลึกลงไปอีกในด้านสภาวะอวิชาเป็นฐานก่อตัวของปัญหา และตัณหาเป็นตัวเสริมกำลังใ้แก่อวิชา ดังนั้นถ้าจะกำจัดความชั่วร้ายใ้สิ้นเชิงจะต้องกำจัดใ้ถึงอวิชา

3. สติ กระบวนการพัฒนาตามหลักการสติ เมื่อมีความรู้ ความเข้าใจ และเลือกประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมใดๆ จนชิ่งในคุณค่า และมีความพอใจในการปฏิบัติคุณธรรมนั้นๆ แล้ว มีความโน้ม

เอียงของจิตวิญญาณไปสู่คุณธรรมนั้น ขึ้นทำ ยังไม่อาจถือได้ว่าคุณธรรมได้ซึมซับจนกลายเป็นชีวิตจิตใจ หรือเป็นปกติของวิถีชีวิต ขึ้นมี เพราะเป็นธรรมชาติของจิตประสาท และจิตวิญญาณของมนุษย์พร้อมที่จะเอนเอียงและลื่นไหลไปสู่ทางต่ำหรือน้ำที่ไหลลงสู่ที่ต่ำเสมอ ดังนั้นสติ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิบัติคุณธรรม การใช้สติเป็นดัชนี หรือมาตราวัดความมีและการใช้คุณธรรมแบ่งออกเป็น 3 ระดับตามความไวของสติ คือ

1) สติระดับรู้ตัวหลังกรรม คำว่า รู้ตัว หมายถึง การมีสติ การระลึกได้ การรู้สึกตัวว่า เกิดอะไรขึ้นทางกาย ทางจิตประสาท หรือจิตวิญญาณของตน ส่วน กรรม หมายถึง การกระทำ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางกาย ทางจิตประสาท หรือทางจิตวิญญาณ สติขั้นนี้ จึงเป็นระดับความไวของสติที่ตื่นตัว รู้สึกตัว หรือระลึกได้ หลังจากการกระทำทางกาย หรือ ทางจิตประสาท หรือทางจิตวิญญาณได้กระทำเสร็จสิ้นจนครบวงจรของการกระทำหรือของกรรมนั้นๆ ไปแล้ว สติระดับรู้ตัวหลังกรรมนี้ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการพัฒนาคุณธรรมจากขั้นทำไปสู่ขั้นมี เช่น เมื่อเกิดความโกรธ สติตามมาทันและรู้สึกตัวว่าได้โกรธแล้ว ถึงแม้จะสามารถปรับสภาพจิตคืนสภาพปกติและสนทนาต่อไปได้ โดยไม่ได้แสดงออกทางกายเลยก็ถือว่ามีความรู้ระดับรู้ตัวหลังกรรม

2) สติระดับรู้ตัวพร้อมกรรม ขณะที่กำลังพูดคุยกับเพื่อนร่วมงานหรือคู่สนทนาเมื่อเขาพูดวิจารณ์หรือคัดค้านความคิดเห็นของเรา ใจเราไหว ใจเราขัดเคือง เลือดฉีดรู้สึกตึงๆ ที่หน้า เรามีสติรู้ตัวพร้อมทุกขั้นตอน อย่างนี้เรียกว่ามีสติระดับรู้ตัวพร้อมกรรม ผู้ที่พัฒนาได้ถึงระดับนี้มักจะหยุดกรรมคือ ความโกรธไม่ให้เกิดหรือดำเนินไปจนครบวงจรของความโกรธได้

3) สติระดับรู้ตัวก่อนกรรม สติรู้ตัวระดับนี้ เป็นระดับที่มีสติสมบูรณ์ การตื่นตัว รู้ตัวจะเกิดขึ้นก่อนที่ใจจะไหว เมื่อเพื่อนร่วมงานพูดวิจารณ์หรือคัดค้านความคิดเห็นของเรา เราจะมีสติรู้พร้อม จิตเป็นปกติไม่ไหว ไม่เคลื่อนไหว มีความสงบระงับอยู่ ความโกรธไม่มีโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้เลย ถ้าสติมีความไวและพร้อมอย่างนี้สำหรับคุณธรรมข้อใดก็แสดงว่าเราได้พัฒนาคุณธรรมนั้นถึงขั้นมี และขั้นนี้ได้สมบูรณ์มีคุณธรรมเป็นชีวิต หรือมีชีวิตเป็นคุณธรรมแล้ว

การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตามยปัญญา เป็นการถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรก็ตามเหตุและผล คือ ตั้งอยู่ในหลักความคิดความเชื่อถือที่ตึงงามมีเหตุผล อย่างน้อยถือหลักเหตุปัจจัย ที่จะนำไปสู่การพิจารณาไตร่ตรองสืบสวนค้นคว้าเป็นทางเจริญปัญญา และเชื่อการทำกระทำว่าเป็นอำนาจใหญ่สุดที่บันดาลชะตากรรม กับทั้งมีพฤติกรรมและจิตใจที่อยู่ในอำนาจเหตุผล แม้จะไม่ทำให้สำเร็จและดงามสูงสุด ก็รู้เท่าทันความเป็นไปได้ภายในขอบเขตของเหตุปัจจัยที่มีและที่ทำ ถึงสำเร็จก็ไม่หลงลอย ถึงพลาดก็ไม่ถ่วงงง ดำรงจิตผ่องใสเป็นอิสระได้ ไม่ถูกรวมโดยการเอาแต่ใจตน ตลอดจนไม่ปล่อยตัวลื่นไหลไปตามกระแสความตื่นข่าวและค่านิยม สอดคล้องกับมิติด้านประสบการณ์และอารมณ์ตามแนวคิดของ พีระศักดิ์ เลิศตระการนนท์ (2546, หน้า 1) และ พรจันท์ สุวรรณชาติ (2534, หน้า 2) ที่ได้อธิบายจิตวิญญาณไว้ว่า ความรู้สึกของการคาดหวัง ความรัก ความสัมพันธ์ ความสงบ

ภายใน สิ่งปลอบใจและผู้ให้การสนับสนุน ภาวะจิตใจสร้างขึ้นทางปัญญาและอารมณ์ เช่น การแก้ไข ปัญหา การสื่อสาร ความจำ ความรู้สึก อัตมโนทัศน์ ค่านิยม จินตนาการ และการสร้างสรรค์ และใน ทำนองเดียวกันแต่ละองค์ประกอบก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่นๆ มีคุณค่าและความมีชีวิตจิตใจ เช่น หลักการของชีวิต ความเป็นชีวิตมนุษย์ และความเป็นผู้มีอุดมการณ์ ผู้แสวงหา ความหมายในชีวิตของคน ค่านิยมและความเป็นอยู่ที่เลิศขึ้นกว่าเดิม ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีอาจแยก ออกจากกันได้เป็นกระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของสุขภาพทางจิต วิญญาณ ทำให้บุคคลมีพลังงานในตัว มีกำลังใจ และความหวัง ที่ นิตศักดิ์ โตนิตี (2558 ออนไลน์) ที่ให้ ความสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่อตนเองและผู้อื่น ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ความจริงแท้ ตามธรรมชาติต่อระดับจิตวิญญาณ ไม่ใช่เรื่องที่ย่างยาก เมื่อพิจารณาถึงความพร้อม ต่อการลงมือจัด กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว แต่จากการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการ ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ต่อจิต วิญญาณ พบว่า การยกระดับจิตวิญญาณของผู้เรียนรู้ ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ความจริงแท้ตาม สภาวะการณ์ของธรรมชาติ นั้น มีความจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบและจัดการกระบวนการ ตั้งแต่ต้น ทางถึงปลายทาง โดยการออกแบบและจัดกระบวนการ ตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง เป็นระบบสนับสนุน ส่วนสำคัญสำหรับการสร้างการรับรู้ การคิดอย่างแยกคาย และการลงมือปฏิบัติโดยตัวผู้เรียนรู้อย่างเป็น กระบวนการที่สร้างปัญญาแก่คนให้เป็น บุคคลเรียนรู้ กลุ่มคนเรียนรู้ องค์กรแห่งการเรียนรู้ และสังคม แห่งการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อกระบวนการผู้ออกแบบการเรียนรู้ จึงมีความจำเป็นต้องเริ่มจากฐาน ความ เข้าใจ ซึ่งในที่นี้ หมายถึง ความเข้าใจของกระบวนการต่อบริบทแวดล้อม หรือมณฑลของผู้เรียนรู้ ว่า เป็นอยู่อย่างไร ผู้เรียนรู้อาจมีความคาดหวังต่อกระบวนการเรียนรู้หรือไม่ การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ เหมาะสมที่จะก่อเกิดให้ผู้เรียนรู้อุบัติการเรียนรู้ต่อการยกระดับจิตวิญญาณของผู้เรียนได้อย่างไร นับเป็น ชุดคำถามสำคัญที่กระบวนการ ต้องอาศัยฐานสติ และ สมานอันสงบละเอียดอ่อนนุ่มถ่อมตน เข้า พิจารณาเงื่อนไข และโอกาสที่เอื้อประโยชน์ จากการรับฟังด้วยหัวใจ และได้ยินความรู้สึกที่แท้จริงเพื่อ จัดกระบวนการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ในฐานะ ผู้ร่วมเดินทาง บนเส้นทางแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

3) จากการสังเคราะห์หลักธรรมการพัฒนาจิตวิญญาณ ตามกระบวนการภาวนามยปัญญา พบว่า การพัฒนาจิตวิญญาณตามหลักไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงไม่ทน และไม่แท้ของสรรพสิ่ง เพราะ สรรพสิ่งล้วนไม่เที่ยงแท้แม้ชีวิตที่อยู่ นี้ แม้เป็นชีวิตที่ยากลำบาก แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้หาก กระทำแต่กรรมดี เพื่อให้เขาได้นำไปปฏิบัติใช้กับชีวิตว่าสิ่งไหนควรสิ่งไหนไม่ ดำรงชีวิตประจำวันไปใน แนวทางของศีล สมาธิ ปัญญา โดยศึกษาเป็นขั้นตอน เริ่มจาก ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคมืองค์ 8 ซึ่งเป็นขั้นการเจริญวิปัสสนา หาเหตุหาผล การเจริญภาวนามีประโยชน์ของการเจริญภาวนานั้นประมาณ มิได้ ถึงจะเจริญภาวนายังไม่ได้ถึงธรรมกายหรือดวงปฐมมรรค ก็อย่าได้ท้อใจว่าปฏิบัติไม่ได้ผล หากได้ ตั้งใจฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอด้วยอิทธิบาทธรรม และหมั่นดูที่เหตุ สังเกตดูที่ผลแล้ว จะพบว่ามีผลได้ ทุกครั้งที่จิตของท่านได้รับการฝึกฝนให้หยุดนิ่ง (วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม : ออนไลน์) ดังนี้

1. ความฟุ้งซ่านแห่งจิตของท่านลดลง ทำให้จิตมีความสงบเยือกเย็นดีขึ้น กิเลสตัณหา อันเป็นอกุศลธรรมเครื่องยังจิตให้เศร้าหมองและเร่าร้อน ทะยานอยากในสิ่งที่ไร้สาระหรือที่เกินความจำเป็นต่างๆ เบบางลง

2. มีสติสัมปชัญญะและปัญญา รู้ทางเจริญ ควรดำเนิน รู้ทางเสื่อม ไม่ควรดำเนิน ดีขึ้นด้วยตัวเอง จิตใจสงบเป็นสมมติดีขึ้น ทำให้การพิจารณาวิจิตรปัญหาคือๆ สามารถกระทำได้อย่างถูกต้องตรงประเด็นดีขึ้น เมื่อสุขภาพจิตดี ก็พลอยให้สุขภาพกายดีขึ้นด้วย ผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิด ก็ไม่ต้องพลอยเดือดร้อนเพราะเรา ซึ่งมีสุขภาพจิตไม่ดี เป็นเหตุให้ครอบครัว สังคมและประเทศชาติพลอยสันติสุข เพราะมีสมาชิกผู้มีกาย วาจา และใจ อันสงบเพิ่มมากขึ้น

กระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ (นิตศักดิ์ โตนิตติ ออนไลน์) เป็นสิ่งสำคัญของสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ทำให้บุคคลมีพลังงาน มีกำลังใจ มีความหวัง โดยการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของกระบวนการ มักส่งผลการเรียนรู้กลับเข้าหาตน บนเส้นทางแห่งการยกระดับจิตวิญญาณ จากการจัดการกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง สิ่งที่ได้จึงมากกว่าความมั่นใจต่อกระบวนการเรียนรู้ แต่กลับเป็นทักษะแห่งความจริงตามธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะจิต กระบวนการ และผู้เรียนรู้ เดินทางบนเส้นทางของการเรียนรู้ อยู่อาศัยในสังคมของการเรียนรู้ ย่อมรักษาจิตให้เป็นปกติ เป็นอิสระ และมีนัยน์ตาแห่งความเมตตา กรุณา ในการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างถึงที่สุด เพื่อดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สอดคล้องกับแนวคิดด้านมิติด้านสติปัญญาและปรัชญาของ **พระศักดิ์ เลิศตระการนนท์** (2546 หน้า 1) โดยการค้นหาความหมาย วัตถุประสงค์และความจริงในชีวิต ความเชื่อและคุณค่าในสิ่งที่แต่ละบุคคลอาศัยอยู่ มนุษย์มีองค์ประกอบด้านร่างกาย จิตใจ และวิญญาณที่มีความสัมพันธ์ไม่แยกจากกัน ความผสมผสานของแต่ละองค์ประกอบต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นเป็นสิ่งสำคัญต่อการเกิดสุขภาวะของสุขภาพ

5.2.3 แนวทางพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามหลักพุทธธรรม

จากข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาได้แสดงความคิดเห็นว่าการที่จิตใจของผู้ต้องขังเศร้าหมองสาเหตุมาจากการคิดถึงแต่เรื่องราวในอดีต แต่อดีตมันเป็นสิ่งที่ผ่านไปแล้ว การระลึกถึงกรรมชั่วที่ตนเองได้กระทำไว้ทำให้จิตฟุ้งซ่าน ความไม่พร้อมของร่างกาย ความเจ็บไข้ได้ป่วย ปวดหลัง ปวดเอว ปวดแขน ปวดขา และความไม่พร้อมของจิตใจไม่ว่าจะเป็นความเกียจคร้าน ขาดความศรัทธา ไม่เชื่อมั่นในพระรัตนตรัย การพัฒนาที่สำคัญ คือ พัฒนาที่ข้างในจิตใจซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการคิดและออกมาในรูปแบบการกระทำ ประเด็นอยู่ที่ว่าพัฒนาข้างในควรจะทำอย่างไร สร้างเสริมความคิดได้อย่างไร นี่คือนักประเด็นปัญหาที่ต้องช่วยกันคิดหาแนวทาง ให้เหมาะกับผู้ต้องขัง ส่วน**ผู้ต้องขังหญิง** ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ไว้ว่า ควรใช้สติควบคุมความรู้สึกคิดไตร่ตรอง การคิดหาเหตุผล พิจารณาสິงต่างๆอย่างแยบยล ให้ทำกิจกรรมอะไรบางอย่างที่ส่งเสริมให้คนมีความคิดใคร่ครวญ ด้วยสติปัญญา ให้เรียนหนังสือเพิ่มเติม แสวงหาความรู้ในสิ่งที่มนุษย์ควรจะรู้ การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น การอ่านหนังสือ คิดอย่างมีเหตุมี

ผลและมีสติ มีความสุขอยู่กับปัจจุบัน ทำความเข้าใจโดยใช้สติปัญญาใคร่ครวญ เป็นกระบวนการพัฒนาจิตวิญญาณ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของสุขภาพทางจิตวิญญาณ (นิตีศักดิ์ โตนิตี : ออนไลน์) โดยการผสมผสานของกาย จิต วิญญาณ และสังคัม ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ แต่บางครั้งการปฏิบัติงานของพยาบาลก็อาจละเลยภาวะทางจิตวิญญาณของผู้รับบริการไป หรือกระทำไปโดยไม่เจตนา เช่น การตัดสายสัญญาณจากข้อมือผู้ป่วยออกก่อนส่งห้องผ่าตัด การเก็บพวงมาลัยหัวเตียงผู้ป่วยทิ้งเพื่อรักษาความสะอาดของสิ่งแวดล้อมโดยไม่ได้คำนึงถึงความเชื่อและศรัทธาของผู้ป่วย หรือบางครั้งพยาบาลอาจจะละเลย หรือประเมินเพียงว่าผู้ป่วยนับถือศาสนาพุทธโดยไม่ได้ซักถามข้อมูล ความเชื่อหรือภูมิหลังก่อนแล้วสรุปเองว่าเขาน่าจะมีหลักธรรมตามศาสนาพุทธ จากการศึกษาการใส่ใจดูแลสุขภาพด้านจิตวิญญาณในผู้ติดยาเสพติด ซึ่งการดูแลใส่ใจด้านจิตวิญญาณที่ศึกษา ได้แก่ ความมีสติ การเพิ่มความรู้สึกทางบวกต่อตนเอง การวางแผนเป้าหมายของชีวิต อัตราพฤติกรรมการเลิกสารเสพติดในกลุ่มนี้สูงขึ้น และมีความพึงพอใจในชีวิตสูงขึ้น ความเชื่อและการปฏิบัติที่เข้าถึงจิตวิญญาณของผู้ติดแอลกอฮอล์ จะช่วยลดความรู้สึกทุกข์ทางใจลงได้ และการปฏิบัติทางจิตวิญญาณ เช่น การทำสมาธิ การอ่านพระคัมภีร์ การสวดมนต์ มีผลต่อสุขภาพ ทำให้เกิดการตอบสนองแบบผ่อนคลายและการตอบสนองแบบผ่อนคลายจะทำให้เกิดผลต่อสรีระ มีการลดลงของกระบวนการเผาผลาญ การหายใจช้าลง ความดันโลหิตลดลง ความตึงตัวของกล้ามเนื้อลดลง หัวใจเต้นช้าลง คลื่นสมองแบบช้าเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ผู้ที่ได้รับการวินิจฉัยว่ามีปัญหาด้านสุขภาพจิต ก็ยังให้ความสำคัญต่อการได้รับการประคับประคองด้านจิตวิญญาณอย่างมากอีกด้วย

หลักการในการพัฒนาจิตวิญญาณบนแนวคิดศักดิ์ศรีของมนุษย์เป็นการผสมผสานของกาย จิต วิญญาณ และสังคัม สอดคล้องกับแนวคิดศักดิ์ศรีของมนุษย์ ของ **วีรชัย โกแวร์** (2558 : ออนไลน์) ที่ได้อธิบายศักดิ์ศรีของมนุษย์ไว้ว่า ศักดิ์ศรีของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจน มีการศึกษาหรือไม่มีการศึกษา ไม่ว่าผิวพรรณจะขาวหรือดำ ล้วนเป็นผู้มีศักดิ์ศรี ที่เรียกกันว่าศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ความเข้าใจและการนำหลักการแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาใช้ในทางที่ผิด ทำให้เกิดความเดือดร้อน การยกพวกตีกัน สามัภรรยาทะเลาะวิวาทถึงขั้นอย่างร้ายกัน ก็ล้วนแต่อ้างต้องรักษาศักดิ์ศรีของตน เป็นความมีคุณค่าในตัวตน คุณสมบัติของชีวิตที่มีเหนือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ สำหรับผมแล้วเห็นว่าคุณสมบัติที่จะเลือกและตั้งใจเป็นของตนเอง ถือว่าเป็นศักดิ์ศรีอันสูงส่ง เมื่อใดก็ตามยอมให้ผู้อื่นมีอิทธิพลเหนือการคิด การเลือก การตัดสินใจ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์จะค่อยๆ จางหายไป ฉะนั้นหัวใจสำคัญเรื่อง “ศักดิ์ศรี” คือ ทำอย่างไร คนจึงจะคิดดี รู้สึกดี พุดดี และทำดี อันเกิดจากการเลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง ดังที่ **Administrator** (2558 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงสิทธิของผู้ต้องขังที่จะได้รับไว้ว่า สิทธิที่จะประกอบพิธีทางศาสนาตามความเชื่อของผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาต่างๆ สามารถประกอบพิธีทางศาสนาได้โดยทางเรือนจำจะมีอนุศาสนาจารย์ คอยให้คำปรึกษาแนะนำและอำนวยความสะดวก สอดคล้องกับที่ **ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่** (2558 : ออนไลน์) ได้กำหนดบทบาท หน้าที่ภารกิจ ในแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับสังคมได้เมื่อพ้นโทษแล้วทั้ง

ทางร่างกายและจิตใจ โดยให้การอบรมศึกษาวิชาสามัญ วิชาชีพ ตลอดจนการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง ทั้งนี้เพื่อให้มีอาชีพติดตัวและสามารถกลับตนเป็นคนดีของสังคม

5.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบจากการวิจัยและการอภิปรายผลแล้วมีข้อเสนอแนะที่ควรนำไปใช้ใน 2 ระดับ คือ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) จากผลการวิจัยพบว่า ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง โดยภาพรวมทั้งสามระดับอยู่ในระดับมาก อันดับที่ 1 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา อันดับที่ 2 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญญา อันดับที่ 3 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา ซึ่งผู้ต้องขังหญิง มีความต้องการการพัฒนาการเจริญแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ การพัฒนาการนั่งสมาธิ เจริญจิตภาวนา เป็นอันดับแรก รองลงมา การพัฒนาการฝึกควบคุมจิตใจไม่ให้ติดอยู่กิเลส ตัณหา การพัฒนาการปล่อยวางจิตเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ และการพัฒนาการฝึกจิตให้มีสติทุกอย่างก้าว ตามลำดับ ฉะนั้น ทักษสถานหญิงเชียงใหม่ กรมราชทัณฑ์ ควรกำหนดเป็นนโยบายในการฝึกอบรมธรรมแก่ผู้ต้องขังหญิง โดยเน้นการปฏิบัติธรรม ฝึกกรรมฐานนั่งสมาธิเจริญจิตภาวนา มากกว่าภาคทฤษฎี เพื่อช่วยให้เกิดความตระหนักถึงบาป บุญ คุณ โทษ และทำให้จิตสงบได้มากกว่า ควรกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การอบรมธรรมแก่ผู้ต้องขังหญิง โดยกำหนดเป้าหมายหลัก คือ ผู้ต้องขังหญิงต้องตระหนักถึงคุณค่าของการเกิดมาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ

2) จากผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมตามหลักการคิดจะต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและทุกขณะก็คือ สติ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว คิดดี พูดดี ทำดี จะให้ผู้ต้องขังรู้ถึงคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นจะทำให้คิดถึงหลักการและเหตุผลในการครองตนอยู่ในกรอบของศีล 5 พร้อมทั้งเข้าใจถึงหลักการของเบญจธรรม พินิจพิจารณาหาเหตุผล เมื่อตรึงรองดีแล้วก็จะทำให้ได้พลังข้อดี พูดดี พูดได้ พูดเป็น ทำดี ทำได้ ทำเป็น สามารถนำความรู้มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ฉะนั้น กรมราชทัณฑ์ ทักษสถานหญิงเชียงใหม่ ควรมีนโยบายในการฝึกอบรมวินัยในการยืน เดิน นั่ง นอน อย่างเป็นระบบ ควบคู่กับการเรียนเรียนด้านสุจริตธรรม ฝึกให้ผู้ต้องขังรู้ว่า ขณะนี้ กำลังทำอะไร กำลังพูดอะไร กำลังคิดอะไร บนพื้นฐานของกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต

3) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณไว้ว่า วิธีการที่ทำให้ผู้ต้องขังไม่โศกเศร้าในอดีตรับผิดที่ผ่าน ควรสอนเน้นเห็นคุณค่าในชีวิต โดยจัดพระสงฆ์ไปอบรมธรรมะเน้นการฟังในบาป บุญ คุณ โทษให้มาก เน้นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และผู้ต้องขังหญิงได้เสนอแนะไว้ว่า การเข้าวัด ฟังเทศน์ นั่งสมาธิ การฝึกฝนด้านจิตใจ สวดมนต์ ให้ใจสงบ ทำบุญ ปฏิบัติธรรมจะทำให้ชีวิตมีค่ามากขึ้น โดยใช้สติปัญญาค้นหาตัวเองว่าต้องการอะไร ควบคู่กับศึกษา

ความรู้ตามวิชาการ ด้วยเหตุดังนี้ กรมราชทัณฑ์ ทักษสถานหญิงเชียงใหม่ คณะสงฆ์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครูพระสอนศีลธรรม ควรกำหนดเป็นนโยบายในการสร้างสถานที่อบรมศีลธรรมในทัณฑสถานหญิง ให้บรรยากาศเหมือนวัด มีการสวดมนต์ นั่งสมาธิ ทุกวัน ส่วนในวันพระกำหนดให้มีสมาทานศีล การแสดงธรรมเทศนา เจริญภาวนา

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไปมีดังนี้

- 1) ควรวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการขัดเกลาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ผู้ต้องขังหญิง
- 2) ควรวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของผู้ต้องขังหญิง
- 3) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ในอุดมคติของผู้ต้องขังหญิง
- 4) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาคุณธรรมผู้ต้องขังหญิง
- 5) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้ต้องขังหญิง

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539

มหามกุฏราชวิทยาลัย มูลนิธิ อรรถกถาภาษาไทย กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

2535

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

จินตนา อนันตศิริ (2548) ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีผลต่อการกระทำความผิดของผู้ต้องขังหญิง:

ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง กรุงเทพมหานคร ศิลปศาสตรมหา

บัณฑิต (อาชีวศึกษาและงานยุติธรรม) บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหิดล

ชนิกา เจริญจิตต์กุล (2549) จิตวิญญาณ : การดูแล คณะพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิม

พระเกียรติ

ณัฐพล ไชยรินทร์ (2554) “ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมต่อผู้ต้องขังที่มีโทษจำคุกร่วมกับโทษ

ปรับของเรือนจำและทัณฑสถานในจังหวัดเชียงใหม่” รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ดารุณย์ แฉ่งใจ (2546) ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการและความคาดหวังในการดำเนินชีวิตก่อนและ

หลังปลดปล่อยของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดในคดี พ.ร.บ.ยาเสพติดให้โทษ ศิลปศาสตรมหา

บัณฑิต (อาชีวศึกษาและงานยุติธรรม) บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหิดล

นิภาพันธุ์ แสงประดับ (2547) ศึกษาวิเคราะห์เรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ : ศึกษากรณีคำสอน

ของพระศาสนจักรคาทอลิก ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (จริยศาสตร์ศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหิดล

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2541) จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ

ปิยะมาศ ใจไผ่ (2552) แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของสาทิศกุมาร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

(สาขาวิชาปรัชญา) บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พงศ์ฤทธิ์ จันทร์มงคล (2552) การเปรียบเทียบการเห็นคุณค่าในตนเอง และความเชื่ออำนาจในตน

ระหว่างผู้ต้องขังที่ปรับตัวได้ดีในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต

(สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา) เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- พรจันทร์ สุวรรณชาติ (บรรณาธิการ). (2534). แนวคิดเกี่ยวกับการพยาบาลในมิติจิตวิญญาณ. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2547) ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น กรุงเทพฯ : อมรินทร์ บุ๊คพริ้นติ้งแอนด์พับ
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2546) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2546) ธรรมนุญชีวิต กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด
- พระมหาประทีป สดงโม (2534) ปฏิจ্ঞสมุปบาทจากพระโอษฐ์ กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์สหมิตร
- มนตรี เทศขัน (2543) ปัจจัยที่มีผลต่อการเสพยาบ้าของผู้ต้องขังหญิง ในทัณฑสถานหญิงกลาง กรุงเทพมหานคร สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต (อาชีวศึกษาและงานยุติธรรม) บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2557) ประสบการณ์วิชาชีพเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา นนทบุรี โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- รัชันันท์ หวังโกคา (2548) ปัจจัยที่มีผลต่อความเครียดและพฤติกรรมการเผชิญความเครียดของผู้ต้องขังหญิง: ศึกษาเฉพาะกรณีทัณฑสถานหญิงกลาง กรุงเทพมหานคร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (อาชีวศึกษาและงานยุติธรรม) บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหิดล
- ศิรินา สมนึก (2547) “การกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่” ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (2549) เสรีภาพขั้นพื้นฐาน ตามกรอบรัฐธรรมนูญในบริบทของสังคมไทย และมาตรฐานสากลระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน มหาวิทยาลัยมหิดล
- อวยพร ตันติมุขกุล (2534) “การตอบสนองความต้องการด้านจิตวิญญาณ” ใน การพยาบาลในมิติจิต
- อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน) บัณฑิตวิทยาลัย:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2) เว็บไซต์

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ นพ.ดร. ความหมายของจิตวิญญาณ

http://www.academic.hcu.ac.th/forum/board_posts.asp?FID=33

ชัยวัฒน์ จันสิริบุญมี การพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

<https://ake587.wordpress.com/2013/06/10/การพัฒนาสุขภาวะทางจิต/>

นันทิ จิตสว่าง ผู้หญิงในเรือนจำ <http://www.gotoknow.org/posts/503438>

นิตีศักดิ์ โตนิตี ชุมชนกระบวนกร : การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

<http://semsikkha.org/tha/index.php/article/article-2/222-spiritual-development>

บ้านจอมยุทธ์ สิทธิมนุษยชน http://www.baanjomyut.com/library_2/extension-4/human_rights/31.html

ประเวศ วะสี ศ.นพ. ความหมายของจิตวิญญาณ

http://www.academic.hcu.ac.th/forum/board_posts.asp?FID=33

พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว ความหมายของคำว่า “การพัฒนา”

<https://www.gotoknow.org/posts/300377>

พีระศักดิ์ เลิศตระการนนท์ (2545) การประเมินสุขภาพทางจิตวิญญาณและการดูแล Available:

<http://www.med.cmu.ac.th/dept/family/LECTURE/2545/spiritual%20assessment%20and%20care.doc>

รัตติกรณ์ จงวิศาล และคณะ การพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

http://www.thaissf.org/index.php?option=com_content&view=article&id=208:er062&catid=5:ed-article&Itemid=3

วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ประโยชน์ของการเจริญภาวนา <http://www.dhammadham.org/>

วีรชัย โกแวร์ ศักดิ์ศรีของมนุษย์ <http://www.romyenchurch.org/Home/>

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วิธีสร้างบุญบารมี

<http://www.polyboon.com/worship/dhumma03.html>

สุชีรา สิมมา Executive Dhamma Research <http://www.uttayarndham.org/page/985>

หมอสารภี รักในหลวง รู้ทันร่างกายกับจิตวิญญาณและวิธีการพัฒนาจิตให้เป็นอิสระจากกาย

<https://www.facebook.com/notes/aekapop-tar-maitreyavong>

องค์การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ (ภาคประชาชน) ความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

<http://www.ongkarn-leio.org/knowlege.php>

Administrator สิทธิของผู้ต้องขัง <http://www.hosdoc.com/>

Novabizz จิตวิญญาณ Spirituality

<http://www.novabizz.com/NovaAce/Spiritual/Spirituality.htm>

Pinthu Center <https://bkpinthu.wordpress.com/2010/02/02/การพัฒนาการให้บริการ/>

Pinthu Center การค้นพบความสงบของจิตใจ

<https://bkpinthu.wordpress.com/2010/02/02/>

3) สัมภาษณ์

- ทรงศักดิ์ พรหมดี ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 14 ธ.ค. 58
- บรรยง เดชสะท้อน ว่าที่ร้อยตรี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 16 ธ.ค. 58
- บาลี พุทธรักษา ดร. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 15 ธ.ค. 58
- บุญธฤต อารีเอื้อ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 13 ธ.ค. 58
- พระกฤษณา ปภัสสร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 23 ธ.ค. 59
- พระครูใบฎีกาสมพร โอภาโส โรงเรียนเขตพนศึกษา 20 ธ.ค. 58
- พระครูพัทธนาธิมุต วัดอุปกุด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 23 ธ.ค. 58
- พระนิรันดร ไชยชนะ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 18 ธ.ค. 58
- พระมหาวรพงษ์ วรวิไล มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 10 ธ.ค. 58
- พระมหาสกุล มหาวีโร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 12 ม.ค. 59
- พระสมบัติ สิริสมปนโน วัดฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 11 ม.ค. 59
- พระสมบุรณ์ ปริบุญโญ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 26 ธ.ค. 58
- พระสัญญาชัย ญาณวีโร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ 12 ธ.ค. 58
- พระเอม ฉนุทสาโร วัดสันกำแพงปลา อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ 25 ธ.ค. 58
- อุเทน ลาพิงค์ ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 8 ม.ค. 59

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือการวิจัย

แบบสอบถามโครงการวิจัย

เรื่อง

หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่

โปรดตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริง โดยใส่เครื่องหมาย ✓ หรือเติมข้อความลงในช่องว่าง (.....) ข้อมูลจากแบบสอบถาม คณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ท่านตอบในแบบสอบถามไปทำการวิเคราะห์เพื่อผลสรุปทางวิชาการและจะนำผลสรุปจากการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ คณะผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี ขอขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

*****

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. อายุ.....ปี

2. สำเร็จการศึกษาระดับใด

.....

3. สถานะสมรส (ก่อนมาอยู่ที่นี่)

( ) 1. โสด/ไม่มีแฟน

( ) 2. สมรส/มีแฟน

( ) 3. หม้าย/แยกกันอยู่

( ) 4. อื่นๆ..... (ระบุ)

4. ระยะของคดี

( ) 1. ถึงที่สุดแล้ว

( ) 2. อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดี

5. ใครที่เป็นห่วงท่านมากที่สุด.....

6. ท่านเป็นห่วงใครมากที่สุด.....

ตอนที่ 2 ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

ในสภาวะปัจจุบัน ท่านมีความต้องการการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ให้เกิดความสุขตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มากน้อยเพียงใดหรือไม่ อย่างไร ดังข้อความต่อไปนี้

เนื้อความ		ระดับความต้องการ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
2.1 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา						
1	การพัฒนาความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี					
2	การพัฒนาสติปัญญาจากการศึกษาเล่าเรียน					
3	การพัฒนาการอ่านหนังสือ เรียนรู้ความรู้ใหม่					
4	การพัฒนาการสร้างความเข้าใจเหตุผล คุณค่าของหลักธรรม					
5	พัฒนาการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรม					
2.2 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญญา						
6	พัฒนาแนวคิดพิจารณาหาเหตุผล					
7	พัฒนาความคิดใคร่ครวญด้วยสติปัญญา					
8	พัฒนาวิธีคิดในการแก้ปัญหา					
9	พัฒนาวิธีคิดสร้างความสุขอยู่กับปัจจุบัน					
10	พัฒนาแนวคิดให้เห็นถึงคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์					
2.3 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา						
11	พัฒนาการฝึกจิตให้มีสติทุกย่างก้าว					
12	พัฒนาการปล่อยวางจิตเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์					
13	พัฒนาการฝึกควบคุมจิตใจไม่ให้ติดอยู่ที่เลส ตัณหา					
14	พัฒนาการเจริญแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์					
15	พัฒนาการนั่งสมาธิ เจริญจิตภาวนา					

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

3.1 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา

1. อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้คนส่วนใหญ่ เชื่อเพื่อน ๆ ทั้งที่รู้ว่าสิ่งนั้นๆ ไม่ดี ทำความทุกข์มาให้

---

2. การแสวงหาความรู้อย่างไรบ้าง ที่จะทำให้เห็นคุณค่าของการเกิดมาเป็นมนุษย์ อย่างไร

3.2 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตตามยปัญญา

1. อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้คนส่วนใหญ่จะใช้ความรู้สึกมากกว่าเหตุผลในการแก้ปัญหาต่างๆ

---

2. มีวิธีการใดบ้าง ที่จะช่วยส่งเสริมแนวคิดให้รู้ว่า สิ่งใดถูกมีประโยชน์ สิ่งใดผิดไม่มีประโยชน์

3.3 การพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา

1. อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้คนส่วนใหญ่ ตกอยู่ในอำนาจสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

---

2. เมื่อตกอยู่ในอำนาจสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ทำอย่างไรจึงจะหลุดจากอำนาจนั้นๆ ได้

ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง
คณะผู้วิจัย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง

หลักการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง ในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่

ตอนที่ 1 ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูล

ชื่อ.....อายุ.....ปี

วุฒิการศึกษา.....อาชีพ.....

ตอนที่ 2 หลักการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง

2.1 หลักการใดบ้างที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขังหญิง
ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา อย่างไร

2.2 หลักการใดบ้างที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขังหญิง
ตามกระบวนการของจินตมยปัญญา อย่างไร

2.3 หลักการใดบ้างที่เหมาะสมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขังหญิง
ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา อย่างไร

ตอนที่ 3 ปัญหาในจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง

3.1 การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมย
ปัญญา ท่านคิดว่า มีปัญหาอย่างไรบ้าง

3.2 การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจิตตมย-
ปัญญา ท่านคิดว่า มีปัญหาอย่างไรบ้าง

3.3 การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามย-
ปัญญา ท่านคิดว่า มีปัญหาอย่างไรบ้าง

ตอนที่ 4 แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์

4.1 การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา
ควรมีการดำเนินการอย่างไร

4.2 การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจิตตมย-
ปัญญา ควรมีการดำเนินการอย่างไร

4.3 การพัฒนาจิตใจระดับสูงของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา ควรมี
การดำเนินการอย่างไร

ขอขอบคุณในการให้ข้อมูลในครั้งนี้

คณะผู้วิจัย

ภาคผนวก ข

หนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

ภาคผนวก ค
คู่มือรายงานการวิจัย

คณะผู้วิจัย

พระมหาวิเศษ เสาะพบดี

อาจารย์ประจำหลักสูตร ศาสนศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

พระครูสมุห์ธนโชติ จิระมโฆ

อาจารย์ประจำหลักสูตร ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ศ.เกียรติคุณ แสง จันทร์งาม

อาจารย์ประจำหลักสูตร ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ดร.รัชพล ศิริวงศ์ทอง

อาจารย์ประจำหลักสูตร ศาสนศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง 2) เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง และ 3) เพื่อหาแนวทางพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิงตามหลักพุทธธรรม กลุ่มประชากรที่ศึกษา คือ 1) ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา จำนวน 15 รูป/คน 2) กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังหญิง จำนวน 288 คน โดยในการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนทั้งหมด 1151 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา 2) แบบสอบถาม ใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า 1) ต้องขังหญิง มีความต้องการพัฒนาความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี แนวคิดให้เห็นถึงคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และการเจริญแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ การพัฒนาการนั่งสมาธิ เจริญจิตภาวนา 2) หลักธรรมในการพัฒนา ได้แก่ ความเมตตาต่อกัน มีความกรุณาต่อกัน แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี การทำใจให้รับความเป็นจริงได้ ไตรสิกขา อริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นขั้นการเจริญวิปัสสนา หาเหตุหาผล 3) ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนวทางในการพัฒนาไว้ว่า วิธีการที่ทำให้ผู้ต้องขังไม่โตกเศร้าในอดีตอันเจ็บปวดที่ผ่าน ควรสอนเน้นเห็นคุณค่าในชีวิต โดยจัดพระสงฆ์ไปอบรมธรรมะเน้นการพึ่งพิงเกี่ยวกับบาป บุญ คุณ โทษให้มาก

คำสำคัญ 1. หลักธรรม 2. จิตวิญญาณ 3. ผู้ต้องขังหญิง

ABSTRACT

The purposes of this research were 1) to study the female prisoners' demand on human spiritual development 2) to identify Buddhist principles for human spiritual development of female prisoners and 3) to find out guidelines for Buddhist principle-based human spiritual development of female prisoners. The qualitative research collected data from two groups of samples including 15 experts on Buddhism and 288 female prisoners who were randomly selected from 1,151 female prisoners. The researcher conducted the in-depth interview with the samples and asked them to answer the questionnaires. The data were analyzed by using percentage, mean, and standard deviation.

It was found that 1) female prisoners want to improve their knowledge and become a good sample for other people. They are aware of the value of being human and wish happiness to all creatures. They want to practice meditation 2) the principles suitable for spiritual development include benevolence, truth acceptance, three studies, four Noble Truths and Eightfold Path. 3) Experts suggested that female prisoners should be taught about the value of life in order to help them to not bury themselves in their unhappy experiences. Therefore, monks should be invited to teach Buddhist principles to female prisoners.

Keywords 1. Buddhist principles 2. Spiritual 3. Female prisoners

กิตติกรรมประกาศ

รายงานผลการวิจัยเรื่องนี้ที่สำเร็จด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์และช่วยเหลือจากหลายฝ่ายดังเช่น สถาบันวิจัยญาณสังวร ที่จัดสรรทุนในการทาวิจัย รศ.ดร.ศรีศักดิ์ สุนทรไชย ผู้เชี่ยวชาญช่วยชี้แนวทางในการเขียนงานวิจัยด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณ ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังหญิง ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

ขอขอบคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ที่วิทยาลัยเกษตรล้านนา ที่ช่วยเหลือด้านเอกสาร พิสูจน์อักษรและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป

คณะผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานผลการวิจัยเรื่องนี้คงจะมีประโยชน์แก่ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ กรมราชทัณฑ์ คณะสงฆ์ ตลอดจนถึงผู้ต้องขัง

คณะผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	4
1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย	4
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย	5
1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	5
บทที่ 2 เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดที่ว่าด้วย จิตวิญญาณ	7
2.2 แนวคิดที่ว่าด้วย ความเป็นมนุษย์	12
2.3 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณ	19
2.4 ทฤษฎีที่ว่าด้วย ความต้องการ	25
2.5 ทฤษฎีสถานหญิงเชียงใหม่	29
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	33
2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย	40
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	41
3.1 ประชากรที่ศึกษา	41
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	41
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	43
3.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	44

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	45
ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง	45
ตอนที่ 2 ความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง	48
ตอนที่ 3 หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง	51
ตอนที่ 4 แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง	63
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	92
5.1 สรุปผลการวิจัย	92
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	97
5.3 ข้อเสนอแนะ	106
บรรณานุกรม	108
ภาคผนวก	112
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย	113
ภาคผนวก ข หนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล	119
ภาคผนวก ค คู่มือ การนำหลักธรรมไปพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิง	124
คณะผู้วิจัย	134

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
4.1	ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	45
4.2	ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์	47
4.3	ระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา	49
4.4	ระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตามยปัญญา	49
4.5	ระดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา	50
4.6	สรุประดับความต้องการในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง	50
4.7	หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา	51
4.8	หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของจินตามยปัญญา	55
4.9	หลักธรรมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของภาวนามยปัญญา	59
4.10	ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา จากแบบสอบถาม ของผู้ต้องขังหญิง	63
4.11	แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการสุตมยปัญญา จากแบบสอบถาม ของผู้ต้องขังหญิง	64
4.12	ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการ ของสุตมยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย	66
4.13	แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการของสุตมยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย	70
4.14	ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตามยปัญญา จากแบบสอบถาม ของผู้ต้องขังหญิง	73
4.15	แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการจินตามยปัญญา จากแบบสอบถามของผู้ต้องขังหญิง	74
4.16	ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการ ของจินตามยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย	76

4.17	แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตาม กระบวนการของจินตามยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย	79
4.18	ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา จากแบบสอบถาม ของผู้ต้องขังหญิง	83
4.19	แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณตามกระบวนการภาวนามยปัญญา จากแบบสอบถามของผู้ต้องขังหญิง	84
4.20	ปัญหาในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการ ของภาวนามยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย	86
4.21	แนวทางในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังหญิง ตามกระบวนการ ของภาวนามยปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมาย	88